

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Nyberg

Rätten till trygghet, tillhörighet
och identitet
– vårdnadsöverflyttningar i ett
barnperspektiv

Examensarbete
20 poäng

Titti Mattsson

Socialrätt

VT 2006

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Presentation av ämnet	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Disposition	7
1.4 Begrepp och avgränsningar	8
1.5 Metod och material	9
2 BAKGRUND	11
2.1 Historisk tillbakablick	11
2.1.1 Barnavårdens framväxt i korthet	11
2.1.2 Framväxten av institutet vårdnadsöverflyttning	12
2.2 Barnkonventionen	14
2.2.1 Allmänt	14
2.2.2 Barnets bästa	15
2.2.3 Barnets rätt till liv och utveckling	16
2.2.4 Barnets rätt att bli vårdat av sina föräldrar	17
2.2.5 Omhändertagande	17
2.3 Sammanfattning	18
3 FÖRÄLDRARNAS OCH SAMHÄLLETS ANSVAR	20
3.1 Biologiskt, genetiskt, rättsligt och socialt föräldraskap	20
3.2 Föräldrarnas ansvar	21
3.3 Samhällets ansvar	23
3.3.1 Allmänt	23
3.3.2 Principer som styr den sociala barnavården	24
3.3.3 Barnets bästa	26

3.3.4	Omhändertagande av barn	28
3.3.4.1	Allmänt	28
3.3.4.2	Vård med stöd av SoL	28
3.3.4.3	Vård med stöd av LVU	30
3.3.4.3.1	Allmänt	30
3.3.4.3.2	Miljöfallen	31
3.3.4.3.3	Beteendefallen	32
3.3.4.3.4	Omedelbart omhändertagande	32
3.3.5	Familjehemsplaceringar	33
3.4	Sammanfattning	35
4	ÖVERVÄGANDE OM ANSÖKAN RÖRANDE VÅRDNADSÖVERFLYTTNING	38
4.1	Allmänt	38
4.2	Bedömningsgrunder	39
4.3	Sammanfattning	40
5	BESLUT OM VÅRDNADSÖVERFLYTTNING	42
5.1	Allmänt	42
5.2	Rekvisiten	43
5.2.1	I ett annat enskilt hem än föräldrahemmet	43
5.2.2	Stadigvarande vård och fostran	43
5.2.3	Uppenbart bäst för barnet	45
5.3	Restriktiv tillämpning?	47
5.4	Sammanfattning	47
6	RÄTTVERKNINGAR	49
6.1	Positiva och negativa aspekter som framfördes i prop. 1981/82:16849	
6.2	Familjehemsföräldrarnas utökade rättigheter och skyldigheter	50
6.3	Återstoden av det biologiska föräldraskapet	52
6.4	Sammanfattning	52
7	EMPIRISK UNDERSÖKNING RÖRANDE TILLÄMPNINGEN AV INSTITUTET VÅRDNADSÖVERFLYTTNING	54
7.1	Inledning	54

7.2	Den praktiska tillämpningen hos Malmö tingsrätt	54
7.2.1	Mål nr T 5603-03	54
7.2.2	Mål nr T 1451-04	55
7.2.3	Mål nr T 3361-05	56
7.2.4	Mål nr T 4048-05	58
7.2.5	Mål nr T 4053-05	59
7.2.6	Mål nr T 5911-05	60
7.2.7	Mål nr T 6677-05	61
7.2.8	Mål nr T 8262-05	63
7.3	Sammanfattning	63
8	ANALYS	65
8.1	Inledning	65
8.2	Institutet vårdnadsöverflyttning i förhållande till Barnkonventionen	65
8.3	Institutet vårdnadöverflyttning och principen om återförening	67
8.4	Socialnämndens skyldighet att överväga en vårdnadsöverflyttning	68
8.5	Tolkning av rekvisiten i 6 kap. 8 § FB	70
8.6	Den allmänna rättsbildningen	72
8.7	Möjliga orsaker till den fortsatta restriktiva tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning	74
9	AVSLUTANDE KOMMENTARER	77
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	78
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	81

Sammanfattning

Föreliggande examensarbete behandlar, utifrån ett barnperspektiv, vårdnadsöverflyttningar av barn placerade i familjehem. I arbetet belyses också några av de konsekvenser som kan följa av en vårdnadsöverflyttning. Uppsatsen omfattar även en empirisk undersökning rörande hur den praktiska tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning ser ut idag. Här undersöks huruvida tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning har påverkats av den lagändring som skedde år 2003.

I dagens samhälle är det många barn som omhändertas, placeras i familjehem och under mycket lång tid vårdas i dessa hem. Här är det ytterst viktigt att samhället tar sitt ansvar och garanterar att dessa barn tillförsäkras samma rättigheter som andra barn har. Ett steg som togs för att stärka de omhändertagna barnens rättsliga ställning och markera hänsynen till barnens behov var när institutet vårdnadsöverflyttning av barn infördes i 6 kap. 8 § FB år 1983. Ytterligare ett steg för att stärka barnens ställning togs när det infördes bestämmelser i 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU om att socialnämnden har en skyldighet att överväga huruvida nämnden skall väcka talan hos tingsrätten om en vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna när barnet har varit placerat där i tre år. SoL: s och LVU: s reglering fungerar således tillsammans med 6 kap. 8 § FB. Institutet vårdnadsöverflyttning är dock inte ett självklart inslag i den svenska rätten och dess praktiska konsekvenser är omdebatterade.

Vid en vårdnadsöverflyttning övertar familjehemsföräldrarna skyldigheten att tillgodose barnets behov som det anges i FB. Barnets biologiska föräldrar är dock även i fortsättningen underhållsskyldiga för barnet.

Oavsett om omhändertagande och placering av barn sker med stöd av SoL eller LVU, skall syftet med ingripandet vara att återförena barnet med dess biologiska föräldrar. Vid en första anblick kan det tyckas att institutet vårdnadsöverflyttning inte är förenlig med återföreningsprincipen. Vid en närmare granskning kan dock följande tolkning göras. Om institutet vårdnadsöverflyttning används efter noggranna överväganden i varje enskilt fall där det är till barnets bästa, således som en genomtänkt åtgärd i enlighet med intentionerna i föräldrabalken och inte som en standardåtgärd när de biologiska föräldrarna brister, eller då familjehemsvården varat länge, så innebär en utökad användning inte nödvändigtvis en förändrad vårdideologi inom familjehemsvården. Detta skulle istället innebära en utökad möjlighet att ge en god vård i enlighet med sociallagarnas intentioner. De principer som styr den sociala barnvården, och här framförallt kontinuitetsprincipen, flexibilitetsprincipen och principen om barnets bästa, skulle i än större utsträckning kunna komma att tillämpas och följas. De barn som under lång tid vårdas i familjehem under sin uppväxt kan kanske i högre grad än hittills tillförsäkras trygghet, tillhörighet, identitet och nära relationer. Vi kommer nämligen aldrig att komma ifrån det faktum att det finns föräldrar som

aldrig kommer att kunna ta hand om sina barn. Vi kommer alltid ha ett samhälle där barn vistas i andra familjer än sina egna. Samhället har ett ansvar för dessa barn att se till att de får leva under trygga, stabila och säkra förhållanden.

På rättsområdet för vårdnadsöverflyttningar råder det idag en brist på förutsägbarhet och därmed en rättsosäkerhet. Bristen på förutsägbarhet grundar sig bland annat på de otillräckliga förarbetena rörande tillämpningen av bestämmelserna. Någon vägledning kan inte heller fås av praxis på området. Den undersökning som jag genomfört av mål från Malmö tingsrätt visar att tingsrätten har valt att inte själv redogöra för sina domskäl utan endast hänvisa tillbaka till socialnämndernas undersökningar. Dessutom har socialnämnden valt att endast väcka talan i solklara fall, vilket gör tolkningen av rekvisiten i 6 kap. 8 § FB svår. Även frågan huruvida institutet vårdnadsöverflyttning skall tillämpas med restriktivitet är oklar. Mycket talar dock för att institutet inte längre bör tillämpas restriktivt. Det bör dock påpekas att den praktiska tillämpningen än idag endast tillämpas i enstaka fall och därmed kan anses vara restriktiv. Av min empiriska undersökning framgår att socialnämnden valt att väcka talan i endast åtta fall under tidsperioden 1 januari, 2003 – 30 maj, 2006. Rättsosäkerheten ligger i att vi inte klart vet under vilka förutsättningar socialnämnden kommer att väcka talan och då vi inte kan förutse under vilka omständigheter domstolen är beredd att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna.

Möjliga orsaker till att tillämpningen i praxis fortsätter att vara restriktiv skulle kunna vara att många som arbetar med dessa frågor fortfarande är av den åsikt att institutet vårdnadsöverflyttning inte är förenligt med principen om återförening. En annan orsak skulle kunna vara den oklara regleringen. Det är idag oklart när förutsättningarna är sådana att de överensstämmer med rekvisiten i 6 kap. 8 § FB. Ytterligare en trolig orsak till att socialnämnden väljer att endast väcka talan i solklara fall skulle kunna vara att socialnämnden känner en frustration över att nämnden inte kan göra fortsatta uppföljningar efter en vårdnadsöverflyttning.

Förord

Nu börjar mitt studentliv att närma sig sitt slut. Det är med blandade känslor som jag kan konstatera att dessa rader blir de sista som jag skriver under min juristutbildning här i Lund. Alla dagar har inte varit en dans på rosor med stress och tentamensångest, men studentlivet i Lund är något mycket speciellt.

Under min studietid har jag haft möjlighet att skapa bekantskaper och vänner för livet, vilka jag kommer att bära med mig på min fortsatta resa genom livet. Dessa vänner har stöttat mig, gett mig glada tillrop när det har känts svårt, förgyllt mitt liv med många glada skratt och gett mig många lyckliga minnen. Jag vill ge er ett varmt tack för att ni har velat vara en del av mitt liv här i Lund!

Jag vill speciellt tacka Anna Annerstedt och Nina Myhrman för era värdefulla synpunkter på uppsatsen.

Ett varmt tack riktas också till min familj och min pojkvän för ert stöd och er uppmuntran under min studietid. Jag hade inte klarat det utan er! Jag vill rikta ett särskilt tack till min mamma, Marianne Nyberg-Samuelsson, som har ägnat många timmar åt att korrekturläsa min text och bidragit med synpunkter.

Slutligen vill jag tacka min handledare Titti Mattsson för en mycket god handledning vid skrivandet av min examensuppsats. Tack för att du har gett mig tips och idéer till förbättringar av denna uppsats. Din personliga utstrålning och ditt engagemang är en källa till inspiration!

Lund juli 2006

Anna Nyberg

Förkortningar

AFL	Lag (1962:381) om allmän försäkring
Barnkonventionen	Förenta Nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter
Bet.	Betänkande
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FL	Förvaltningslag (1986:223)
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
HVB-hem	Hem för vård eller boende
LSS	Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVM	Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RegR	Regeringsrätten
RF	Regeringsformen (1974:152)
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SoF	Socialtjänstförordning (2001:937)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens föfattningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
T	Tvistemål

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

Barn har behov av omvårdnad och skydd. De är även i behov av att få respekt för sin integritet och sina behov, tankar och känslor, liksom av att få kärlek av sina föräldrar och att bli accepterade av dem.

Detta är något som alla barn har rätt till. Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god uppfostran. Barn skall också behandlas med aktning för sin person och sin egenart. De får inte utsättas för någon kränkande behandling eller kroppslig bestraffning. Vid alla beslut och ställningstaganden som rör barn skall hänsyn tas till vad som är bäst för barnet. Detta gäller inte bara för föräldrar och andra personer, utan även för samhället. För barns utveckling och välbefinnande är det viktigt att de har en nära och regelbunden relation till sina föräldrar.

I dagens samhälle finns det barn som inte kan vårdas och tas omhand av sina biologiska föräldrar. Det finns barn som far illa, som inte kan bo kvar hemma på grund av föräldrarnas missbruk, och barn som har speciella behov som gör att de biologiska föräldrarna är oförmögna att själva ta hand om barnet och tillgodose dessa behov. Samhället har här ett ansvar att se till att dessa barn får den vård och den omsorg som de behöver.

När ett barn omhändertaras och placeras i ett familjehem vänds hela barnets värld upp och ner. Frågor rörande framför allt tillhörighet och identitet uppkommer hos barnet. Enligt de senaste statistiska uppgifterna från Socialstyrelsen var drygt 20 200 barn och unga i åldern 0-21 år någon gång under år 2004 föremål för omhändertagande enligt SoL¹ och LVU² med placering utanför det egna hemmet. Detta är en ökning sedan mitten av 1990-talet. Familjehem var den vanligaste placeringsformen för de barn och unga som vårdades enligt SoL och LVU den 1 november 2004. 77 procent av dem som vårdades enligt SoL och 65 procent av dem som vårdades enligt LVU var familjehemsplacerade.³ I den utredning som gjordes av Socialstyrelsen år 2000 på begäran av LVU-utredningen⁴ framgår att 68 procent av alla placerade barn och unga är i dygnsvård under högst tre år. Cirka 20 procent har varit i samhällsvård i mer än fem år och runt 10 procent har mer eller mindre vuxit upp i dygnsvård. Hela 44 procent av de barn som placeras när de är tre år eller yngre kommer att befinna sig i dygnsvård mer än fem år före vuxen ålder. För övriga barn som placeras för första gången före tonåren kommer runt var tredje att bli kvar i vård mer än

---

¹ Socialtjänstlagen (2001:453).

² Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

³ Socialstyrelsen, *Barn och unga – insatser år 2004*, Socialtjänst 2005:8, s. 5-6, 20-21, 27.

⁴ SOU 2000:77.

fem år. Gruppen av barn som blir kvar i dygnsvården under lång tid domineras således av de barn som placeras i tidig ålder.⁵

Det är således många barn i vårt samhälle idag som omhändertas, placeras i familjehem och under mycket lång tid vårdas i dessa hem. Det är i dessa situationer ytterst viktigt att samhället tar sitt ansvar och garanterar att dessa barn har samma möjligheter att tillförsäkras de rättigheter som andra barn har rätt till. Ett steg som togs för att stärka dessa barns rättsliga ställning och markera hänsynen till barnens behov var när institutet vårdnadsöverflyttning av barn infördes i 6 kap. 8 § FB⁶. Syftet var att förhindra att familjehemsplacerade barn som hade rotat sig i familjehemmet skulle bli uppryckta från den miljö där de hade funnit sig till rätta och kände en större trygghet och känslomässig förankring än i det tidigare hemmet. Ytterligare ett steg togs när det infördes bestämmelser i 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU om att socialnämnden har en skyldighet att överväga huruvida de skall väcka talan hos tingsrätten om en vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna när barnet har varit placerat där i tre år. Institutet vårdnadsöverflyttning är dock inte ett självklart inslag i den svenska rätten och dess praktiska konsekvenser är omdebatterade.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att redogöra för institutet vårdnadsöverflyttning och belysa några av de konsekvenser som kan följa av en sådan. Vidare skall jag utreda hur institutet vårdnadsöverflyttning skall tillämpas och utvärdera hur rekvisiten i 6 kap. 8 § FB skall tolkas. Syftet är också att undersöka hur lagändringen som genomfördes år 2003 har kommit att påverka tillämpningen av 6 kap. 8 § FB. Här är också syftet att se hur den praktiska tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning ser ut idag och att försöka hitta orsakerna till varför den praktiska tillämpningen ser ut som den gör. Syftet är också att redovisa ämnet och belysa detta i ett barnperspektiv.

Jag skall i denna uppsats besvara frågan huruvida institutet vårdnadsöverflyttning överrensstämmer med Barnkonventionens⁷ bestämmelse om barnets bästa. Jag skall även besvara frågan huruvida institutet vårdnadsöverflyttning är förenligt med den socialrättsliga principen om återförening.

Genom lagändringen som tillkom år 2003 ville lagstiftaren utöka tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning. Har användningen av 6 kap. 8 § FB påverkats av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU och i så fall hur? Om tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning inte har kommit att öka, vilka kan orsakerna vara till detta?

---

⁵ Socialstyrelsen, *Prevalens av långa vårdtider m.m. bland barn som placerats i dygnsvård – en kohortstudie*, bilaga 3 i SOU 2000:77, s. 294.

⁶ Föräldrabalk (1949:381).

⁷ Förenta Nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter.

1.3 Disposition

Jag har valt att i min uppsats följa ett näst intill kronologiskt upplägg för att på ett bra sätt kunna besvara mina frågeställningar. Jag inleder det andra kapitlet med en historisk tillbakablick på den sociala barnavårdens framväxt och på hur institutet vårdnadsöverflyttningar av barn har utvecklats fram till idag. Då Barnkonventionen kan sägas utgöra vår tids samhälleliga barnperspektiv, eftersom den uttrycker världssamfundets kollektiva syn på barn och ungdomar, redogör jag därefter för barns rättigheter enligt Barnkonventionen.⁸ Jag använder mig således av Barnkonventionens barnperspektiv i min framställning av denna uppsats.

Det tredje kapitlet inleder jag med att redogöra för de olika typerna av föräldraskap, biologiskt, genetiskt, rättsligt och socialt, som kan komma att uppstå och påverka barnets situation. För att läsaren skall få en fullständig helhetsbild över institutet vårdnadsöverflyttning av barn går jag sedan vidare till att redogöra för föräldrarnas skyldigheter gentemot barnet. Detta avsnitt följs av ett kapitel rörande samhällets skyldighet att ge barn skydd då föräldrarna brister i sin vård och omsorg om barnet. I denna del har jag valt att gå närmare in på och redogöra för de principer som styr den sociala barnavården, men också att klargöra begreppet barnets bästa i den svenska rätten. Jag har här valt att redogöra för principen om barnets bästa i ett avsnitt fristående från de övriga principerna. Jag undersöker också hur den socialrättsliga vården om och omhändertagande av barn ser ut, både enligt SoL och LVU. Detta för att läsaren skall få en förståelse för de problem som kan uppstå och för att läsaren på ett klart sätt skall kunna förstå mina slutsatser. Till sist tar jag i detta kapitel upp regleringen rörande familjehem.

I uppsatsens fjärde kapitel undersöker jag socialnämndens prövning av vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU. Jag redogör här för de bedömningsgrunder som socialnämnden skall se närmare på vid sin bedömning av huruvida nämnden skall väcka talan eller ej hos tingsrätten.

Om socialnämnden väljer att väcka talan om en vårdnadsöverflyttning av ett barn skall tingsrätten avgöra frågan i enlighet med 6 kap. 8 § FB. Detta är precis det som uppsatsens femte kapitel omfattar. Efter en allmän inledning där jag kort redogör för bestämmelsens innehåll går jag vidare och undersöker bestämmelsens olika rekvisit, hur dessa skall tolkas och vilka oklarheter som finns.

I det sjätte kapitlet undersöker jag de olika rättsverkningar som kan komma att följa av en vårdnadsöverflyttning. Jag redogör här för de aspekter som belyses i förarbetena till bestämmelsen. Därefter går jag närmare in på familjehemsföräldrarnas nya roll som särskilt förordnade vårdnadshavare och vad detta innebär för dessa. Jag avslutar här med att se till vad som återstår av det biologiska föräldraskapet.

---

⁸ SOU 1996:115, s. 38.

Uppsatsens sjunde kapitel omfattar en empirisk undersökning rörande den praktiska tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB. Jag redogör här för de mål som har varit uppe för avgöranden under tidsperioden från den 1 januari 2003 till den 30 maj 2006 hos Malmö tingsrätt.

I det åttonde kapitlet presenterar jag min analys. Jag analyserar här resultatet av min undersökning i ljuset av den gällande lagstiftningen för att se hur de förhåller sig till varandra. Jag besvarar även mina frågeställningar.

I det nionde och avslutande kapitlet ger jag några slutliga kommentarer.

1.4 Begrepp och avgränsningar

I min uppsats använder jag mig enbart av de idag vedertagna begreppen familjehem, familjehemsföräldrar och barn som placeras i familjehem. När det i olika källor har hänvisats till de tidigare använda begreppen fosterhem, fosterhemsföräldrar och fosterbarn har jag valt att ersätta dessa med de ovan angivna begreppen. Jag utgår således ifrån att dessa begrepp har samma innebörd.

I kapitel 3.2 om föräldrarnas ansvar har jag valt att inte gå närmare in på hur ett barns vårdnadshavare fastställs vid barnets födelse. Jag tar endast kort upp och redogör för vem som är vårdnadshavare vid barnets födelse och inriktar mig därefter på att undersöka innebörden av föräldrarnas vårdnadsansvar gentemot barnet. I detta avsnitt har jag också valt att lämna FB: s reglering rörande förmyndarskap utanför. Jag har valt att endast i mycket korta drag redogöra för FB: s uppbyggnad och kommer i samband med detta endast kort att beröra dessa regler. Denna begränsning har jag valt då detta material inte har något värde för min utredning.

Vad gäller kapitlet 3.3.4 om omhändertagande av barn ger jag här endast en kort redogörelse för bestämmelserna, för att läsaren skall kunna förstå sammanhang och följa med i mina tankegångar, men också för att uppsatsen skall bli så fullständig som möjligt. På detta område gör jag således inte en uttömmande utredning. Vidare har jag valt att inte gå in på djupet rörande utredningsförfarandet vid ett eventuellt omhändertagande av barn. För den som vill ha mer kunskap på detta område hänvisas till bestämmelserna i 11 kap. SoL. Jag kommer inte heller att redogöra för regleringen rörande barn som placeras i familjehem med stöd av LSS⁹.

Regler om vårdnadsöverflyttningar av barn återfinns i flera bestämmelser i FB, 6 kap. 7, 8, 8a, 9 §§ FB. Då jag har valt att endast beröra vårdnadsöverflyttningar som rör barn som varit placerade i familjehem har jag inriktat mig på bestämmelsen 6 kap. 8 § FB och valt att inte omnämna och utreda de övriga.

---

⁹ Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Slutligen kan nämnas att jag, i min undersökning i kapitel 7, har valt att redogöra för och analysera de mål som inkommit till Malmö tingsrätt rörande vårdnadsöverflyttning av barn enligt 6 kap. 8 § FB från den 1 januari 2003 fram till den 30 maj 2006. Jag har i min undersökning valt att ta med och redogöra för de tingsrättsdomar som avgjorts och fått en dom meddelad fram till dagen för min undersökning, således den 30 maj 2006. Jag har valt denna omfattning i tiden för att kunna se hur införandet av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU år 2003 har kommit att påverka tillämpningen av 6 kap. 8 § FB. Att jag har valt Malmö tingsrätt har att göra med att detta är den största tingsrätten i Skåne. Jag antog därför att sannolikheten skulle vara större än på andra tingsrätter att hitta domar rörande vårdnadsöverflyttningar av barn. Eftersom det är av vikt att jag finner så många domar som möjligt, för att göra en korrekt och riktig analys, har jag därför valt Malmö tingsrätt.

1.5 Metod och material

Min uppsats är uppdelad i två huvudsakliga delar. Den ena delen utgörs av en framställning av gällande rätt, där jag redogör för den lagstiftning som är relevant för att kunna besvara mina frågeställningar. Den andra delen av mitt arbete består av en empirisk undersökning, vilken har till syfte att undersöka också hur den praktiska rättstillämpningen ser ut idag.

För att presentera delarna i uppsatsen kommer jag att använda mig av två olika metoder. De avsnitt som finns under delen för gällande rätt kommer att presenteras med hjälp av en rättsdogmatisk metod, det vill säga en sedvanlig juridisk metod med studier av relevant material bestående av lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Syftet är här att ge läsaren en fördjupad förståelse över rättsområdets uppbyggnad, men också att belysa de bakomliggande tankar och synsätt som fanns vid tiden för de olika lagreglernas tillkomst. Detta är ytterst viktigt för att läsaren skall kunna förstå varför vi har fått den utveckling som vi har nått fram till idag.

Den andra delen i min uppsats presenteras med hjälp av en empirisk metod. Med hjälp av domar från Malmö tingsrätt rörande institutet vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB undersöker jag här hur rättstillämpningen på detta område ser ut i verkligheten. I min framställning och redogörelse av tingsrättsdomarna använder jag mig i stor utsträckning av socialnämndernas utredningar, då tingsrättens domskäl är mycket bristfälliga. Tingsrätten redovisar endast mycket kort sina domskäl och hänvisar istället tillbaka till socialnämndernas utredningar. I vissa fall saknas domskäl helt.

Vid framställningen av denna uppsats har jag använt mig av nationell lagtext, konventionstexter, förarbeten, praxis och doktrin. Eftersom jag undersöker konsekvenserna av genomförandet av vårdnadsöverflyttningar av barn och hur institutet vårdnadsöverflyttning har påverkats av den lagändring som gjordes år 2003, kommer mycket av mitt material att

utgöras av förarbeten, rapporter från statliga myndigheter och praxis. Jag har dock fått ta hjälp av en hel del doktrin på området, då förarbetena har varit mycket kortfattade och endast i stora drag har redovisat syfte och tänkt tillämpning av bestämmelserna.

2 Bakgrund

2.1 Historisk tillbakablick

2.1.1 Barnavårdens framväxt i korthet

I äldre tider rådde en stark föräldramakt. Detta medförde att det var naturligt att samhället inte lade sig i hur barnen hade det. Under 1800-talet började dock samhället att engagera sig i barnens välfärd. Även vissa möjligheter till ingripande mot föräldrarnas vilja tilläts. Från 1800-talets mitt gällde skolförfattningar som stadgade att föräldrarna hade en skyldighet att skicka barnen till skolan och i slutet av 1800-talet tillkom den första arbetsskyddslagstiftningen rörande barn. Lagar om kontroll av fosterbarnsvård, fosterbarnslagen¹⁰, och om uppfostran av vanartade och försummade barn, vanartslagen¹¹, infördes år 1902.¹² Trots denna lagstiftning rådde fortsatta missförhållanden för barn som var fattiga och utsatta. Barnen kunde bjudas ut på auktion till de familjehem som krävde minst ersättning för att ta emot barnen. Familjehemmen var oftast själva fattiga och tvingades i stor utsträckning att använda ersättningen och barnens arbetskraft för att själva kunna försörja sig och överleva.¹³

År 1926 kom den första barnavårdslagen¹⁴ att träda i kraft. Denna ersatte bestämmelserna i vanartslagen och fosterbarnslagen. Nu blev det möjligt för samhället att ingripa också när barn for illa i föräldrahemmet. Barn kunde nu omhändertas för skyddsuppfostran eller samhällsvård.¹⁵ Genom införandet av lagen fick barnen ett ökat rättsligt skydd. 1960 års barnavårdslag¹⁶ kom därefter att ersätta 1924 års barnavårdslag. Nu betonades vikten av ett förebyggande arbete, vilket omfattade frivilliga stöd- och hjälpåtgärder. Barnavårdsnämnder blev obligatoriska och rättssäkerheten vid tvångsingripande förstärktes. Ytterligare förändringar var att 15-åringar fick egen talerätt och placering i enskilt hem prioriterades framför placering på institution. Familjehemsbarnen fick under denna tid ett bättre skydd än tidigare.¹⁷

---

¹⁰ Lag (1902:63 s.1) om fosterbarns vård.

¹¹ Lag (1902:67 s. 1) angående uppfostran åt vanartade och i sedligt afseende försummade barn.

¹² Prop. 1989/90:28, s. 37.

¹³ Mattsson, T., *Barnet och rättsprocessen, Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*, 2002, s. 44.

¹⁴ Lag (1924:361) om samhällets barnavård.

¹⁵ Prop. 1924:150, s. 112-131.

¹⁶ Lag (1960:97) om samhällets vård av barn och ungdom.

¹⁷ Prop. 1960:10, s. 80-84, 94-96; Prop. 1989/90:28, s. 37.

År 1982 trädde Socialtjänstlagen¹⁸ i kraft och 1960 års barnavårdslag upphörde därmed att gälla. Socialtjänstereformen innebar ett uppbrott från en tidigare syn på socialt utsatta människor. Tidigare spelade socialvården en starkt kontrollerande roll i förhållande till den enskilde. Nu skulle socialtjänsten däremot vara en serviceinriktad och hjälpare funktion. Beslut skulle nu, så långt möjligt, fattas i samförstånd och samarbete med den som berördes. En fristående lag med särskilda bestämmelser om vård av unga¹⁹ tillkom för att garantera behövlig vård när sådan inte kunde ges med den unges eller föräldrarnas samtycke. Denna lag kom senare att ersättas med en ny lag²⁰ med samma namn. Vissa förändringar gjordes här för att underlätta ingripande enligt lagens bestämmelser.²¹ År 2002 kom en ny socialtjänstlag²² att träda i kraft. I propositionen²³ till den nya lagen betonades att de grundläggande målsättningar och värderingar som fastslagits genom 1980 års socialreform skulle fortsätta att gälla. Socialtjänsten kom således även i fortsättningen att präglas av frivillighet och självbestämmande, kontinuitet, flexibilitet, normalisering, närhet och valfrihet.²⁴ Genom de ändringar som nu genomfördes var tanken dels att modernisera språket i själva lagtexten, men också att placera de olika bestämmelserna på ett mer genomtänkt sätt. Lagen skulle göras mer lättillgänglig och överskådlig.²⁵

2.1.2 Framväxten av institutet vårdnadsöverflyttning

Grundprincipen vid ett omhändertagande av ett barn är att barnet skall återförenas med sina biologiska föräldrar.²⁶ Trots denna grundsyn finns det sedan år 1983 en möjlighet att flytta över vårdnaden om barnet till familjehemsföräldrarna, 6 kap. 8 § FB.²⁷

Förslaget till 6 kap. 8 § FB kom från utredningen om barnets rätt som bland annat hade i uppdrag enligt kommittédirektiven att undersöka vilka möjligheter som stod till buds för att tillgodose barnets eget intresse i vårdnadsfrågor. Lagförslaget presenterades i utredningens andra delbetänkande²⁸, Barnets rätt 2.²⁹ Utredningen om barnets rätt föreslog långtgående möjligheter till överflyttning av vårdnaden, detta med hänsyn till och betoning av barnets bästa. Överflyttning skulle, enligt utredningen, vara möjlig dels när barnet vistats länge i familjehemmet och rotat sig där och dels när föräldrarna i praktiken upphört att fungera som

---

¹⁸ Socialtjänstlag (1980:620).

¹⁹ Lag (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

²⁰ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

²¹ Prop. 1979/80:1, s. 1-4; Prop. 1989/90:28, s. 1-2, 37-38.

²² Socialtjänstlagen (2001:453).

²³ Prop. 2000/01:80.

²⁴ A.a. s. 81.

²⁵ A.a. s. 86.

²⁶ För vidare läsning om de olika principerna som styr socialtjänsten se kapitel 3.3.2.

²⁷ För vidare läsning om bestämmelsen 6 kap. 8 § FB se kapitel 5.

²⁸ SOU 1979:63.

²⁹ A.a. s. 42.

vårdnadshavare.³⁰ Förslaget tilldrog sig stor uppmärksamhet vid remissbehandlingen. Flera instanser berörde hur föräldrarnas rätt påverkades av förslaget.³¹

När propositionen om vårdnad och umgänge m.m.³² lades fram år 1982 angavs den allmänna avsikten vara att stärka barns rättsliga ställning och markera hänsynen till barns behov. Ett uttryck för denna inställning var bland annat att det föreslogs bli möjligt att överföra vårdnaden om ett familjehemsplacerat barn till familjehemsföräldrarna, även om de biologiska föräldrarna inte kunde anses vara olämpliga vårdnadshavare. Det betonades dock att sådana överflyttningar endast skulle kunna ske i undantagsfall.³³ Genom detta förslag ville man få till stånd en samordning av reglerna i SoL om vård och skydd av barn i särskilt utsatta situationer med reglerna i FB om vårdnaden om barnet. En förutsättning ansågs vara att barnet skulle ha rotat sig i familjehemmet och att det skulle känna sådan trygghet och gemenskap att det uppfattade hemmet som sitt eget. Det skulle också anses vara bäst för barnet att det rådande förhållandet fick bestå.³⁴ I propositionen uppmärksammades även två negativa effekter som skulle kunna uppkomma genom lagförslaget. Det ansågs att möjligheterna till frivilliga familjehemsplaceringar skulle försvåras och att adoptioner mot föräldrarnas vilja nu skulle bli möjliga. Adoption mot en förälders vilja kunde i och med detta lagtekniskt sett genomföras, då det inte längre krävs ett samtycke till en adoption från en förälder som inte är vårdnadshavare.³⁵

Tillämpningen av 6 kap. 8 § FB togs upp igen i propositionen om vårdnad i vissa fall av barn och ungdomar.³⁶ Där konstaterades att möjligheten att få vårdnaden överflyttad till familjehemsföräldrarna endast hade utnyttjats i ringa omfattning och det efterlystes därför en ökad användning av reglerna rörande vårdnadsöverflyttning i 6 kap.8 § FB. Det poängterades återigen att strävan bör vara att föräldrar och barn skall återförenas, men att det inte går att bortse ifrån att det förekommer fall där en återförening inom överskådlig tid är orealistisk. Det framhölls i propositionen att det i denna typ av situationer är viktigare än annars att skapa förutsättningar för att barnet skall kunna växa upp under trygga och stabila förhållanden. Detta kan lämpligen ske genom att socialnämnden tar initiativ till att vårdnaden om barnet flyttas över till familjehemsföräldrarna. Vidare konstaterades att en möjlig orsak till att bestämmelsen tillämpats i så ringa grad skulle kunna ha att göra med att de ekonomiska villkoren för familjehemsföräldrarna försämrats genom att de går miste om sin ersättning som familjehemsföräldrar.³⁷ Denna uppfattning resulterade dock inte i något lagförslag.

---

³⁰ A.a. s. 15.

³¹ Se bland annat prop. 1981/82:168, bilaga 3, s. 135-136, 138, Remissyttrande från Länsrätten i Stockholms län och Remissyttrande från Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet.

³² Prop. 1981/82:168.

³³ A.a. s. 16-19.

³⁴ A.a. s. 39-41.

³⁵ A.a. s. 39-40.

³⁶ Prop. 1989/90:28.

³⁷ A.a. s. 92-95.

I propositionen om stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.³⁸ konstaterades det återigen att vårdnadsöverflyttningar tillämpades alltför sällan. Det var socialtjänsten som i hög utsträckning tvekade att tillämpa regleringen om vårdnadsöverflyttning. I de få fall där möjligheten användes var det snarare ett sätt att bekräfta en rådande situation. Skäl som angavs var rädsla för att kontakten mellan föräldrarna och barnet skulle upphöra helt, att man inte ville döma ut föräldrarna som vårdnadshavare och därför avstod. Det uppgavs vidare att man saknade kunskap om hur man skulle arbeta med överflyttningar av vårdnaden. Enligt regeringen var de angivna skälen inte tillräckligt starka ur ett barnperspektiv. För att förbättra tillämpningen av bestämmelsen i 6 kap. 8 § FB infördes regler i 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU med innebörden att när ett barn varit placerat i samma familjehem i tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB. Det påpekades att det var av största vikt att detta övervägande kommer att ske regelbundet.³⁹ Syftet med prövningen var att i så stor omfattning som möjligt ge barn och unga kontinuitet i relationer och en familj för livet.⁴⁰

2.2 Barnkonventionen

2.2.1 Allmänt

Barnkonventionen antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989 och kom att ratificeras av Sverige genom ett riksdagsbeslut 21 juni 1990. Konventionen trädde i kraft för svensk del den 2 september 1990. Genom detta förfarande har Sverige påtagit sig en internationell folkrättslig förpliktelse att följa konventionens bestämmelser. Barnkonventionen är en bindande överenskommelse mellan de stater som har ratificerat den. Artikel 4 förpliktar staterna att vidta *alla* lämpliga åtgärder för att genomföra konventionens bestämmelser. Det är inte tillräckligt att garantera rättigheterna i lag utan det krävs också att förhållandena på de olika områden som berörs av konventionen rent faktiskt motsvarar konventionens krav. Det är statens ansvar att se till att förpliktelseerna fullföljs.⁴¹ Barnkonventionen har transformerats in i svensk lag, vilket innebär att riksdagen stiftar de lagar som behövs för att Barnkonventionens intentioner skall förverkligas i det svenska samhället.⁴²

Barnkonventionen innehåller 13 inledande paragrafer, preambeln, och 54 artiklar. Den är indelad i tre delar som behandlar materiella frågor, övervakningssystem respektive slutbestämmelser. Barnkonventionen bygger

---

³⁸ Prop. 2002/03:53.

³⁹ A.a. s. 84-86.

⁴⁰ SOU 2000:77, s. 125.

⁴¹ Prop. 1989/90:107, s. 3-7, 35; Prop. 1997/98:182, s. 8-10.

⁴² Rejmer, A., *Barnperspektiv och barnets bästa i tingsrätts handläggningar av vårdnadstvister*, SvJT 2002 s. 138-156, s. 141.

på ett rättighetsperspektiv vilket innebär att barnet har rättigheter som man inte kan ta ifrån det. Konventionen sätter också barnets behov framför föräldrarnas. Rättigheterna är av tre olika typer, vilka alla är lika viktiga. De olika rättigheterna är medborgerliga och politiska rättigheter, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt skydd mot övergrepp och utnyttjande.⁴³

Barnkonventionen utgör vår tids samhälleliga *barnperspektiv*, då den uttrycker världssamfundets kollektiva syn på barn och ungdomar. Konventionens grundsyn formar en hållning till barn på det internationella planet. Utgångspunkten i barnperspektivet är respekten för barns fulla människovärde och integritet. Varje barn har rätt att bli bemött med respekt och få samma skydd för sin integritet oavsett ekonomiska, politiska och religiösa förutsättningar. Ännu en utgångspunkt i barnperspektivet är barndomens egenvärde. Barn skall inte ses som bihang till sina föräldrar eller passiva mottagare av föräldrapåverkan. Barndomen skall således inte enbart ses som en förberedelse för vuxenlivet, utan som en del av livet med ett eget värde i sig. Det krav Barnkonventionen ställer på världens stater är att detta barnperspektiv skall genomsyra alla beslut som rör barn.⁴⁴

Enligt Barnkonventionens första artikel är ett barn en människa under 18 år om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. Barn och unga skall upp till 18 års ålder tillförsäkras de rättigheter och åtnjuta det skydd som konventionen ger.⁴⁵

2.2.2 Barnets bästa

I Barnkonventionens artikel 3 regleras principen om barnets bästa. Denna princip är en av Barnkonventionens grundpelare. Vid *alla* åtgärder som rör barn skall barnets bästa komma i främsta rummet. Denna princip kan härledas ur två grundläggande tankar som satt sina spår i konventionen: Att barn har fullt och lika människovärde och att barn är sårbara och behöver särskilt stöd och skydd. Artikel 3 har karaktären av en portalbestämmelse, vilket inte minst framgår av diskussionerna i den arbetsgrupp som utarbetade Barnkonventionen. Under arbetet framfördes många förslag om att begreppet barnets bästa skulle preciseras och att räckvidden i artikel 3 på olika sätt skulle begränsas. Arbetsgruppen stannade dock vid formuleringen ”the best interests of the child shall be a primary consideration”. Man föredrog alltså en bred och något vagare formulering framför en tydligare och snävare.

FN-kommittén använder artikel 3 om barnets bästa på framförallt två sätt. För det första ses barnets bästa som en *allmän princip*, vilken skall genomsyra lagstiftning, administrativa beslut och andra åtgärder som vidtas. För det andra använder kommittén principen för att *tolka och ge innehåll åt*

---

⁴³ SOU 1997:116, s. 53-56.

⁴⁴ SOU 1996:115, s. 38.

⁴⁵ SOU 1997:116, s. 61.

konventionens sakartiklar. Barnets bästa är inget statiskt begrepp.⁴⁶ Flera aspekter kan komma att påverka innehållet i uttrycket barnets bästa, bland annat i vilken typ av norm uttrycket förekommer, men också vilken funktion det har. Det är även betydelsefullt i vilken kultur eller i vilket samhälle principen tillämpas, men också tidpunkten för tolkningen påverkar. Det varierar också från ett barn till ett annat utifrån varje barns individuella situation.⁴⁷

Som ovan nämnts skall barnets bästa alltid beaktas. Detta betyder att beslut på olika nivåer kan komma att innehålla två ställningstaganden, dels en bedömning av vad som faktiskt är barnets bästa och dels en avvägning mot andra intressen.⁴⁸ I fall där barnets bästa vägs mot andra intressen skall barnets bästa vara en tungt vägande faktor. Vägledning ges dock inte för hur tungt barnets bästa skall väga.⁴⁹

2.2.3 Barnets rätt till liv och utveckling

Barnets rätt till liv och utveckling i artikel 6 är en av de fyra grundläggande principerna i Barnkonventionen. Bestämmelsen handlar inte enbart om rätten att skyddas från att bli dödad, utan även om en rätt att överleva och utvecklas. Med utveckling avses fysisk, psykisk, andlig, moralisk, psykologisk och social utveckling på ett sådant sätt att barnet förbereds för ett självständigt liv i ett fritt samhälle. Rätten till utveckling innebär också i ett större perspektiv att barnet har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda. Barnet har rätt till såväl omvårdnad och skydd, som kärlek, trygghet och ett stabilt och varaktigt förhållande till sina föräldrar. Vidare har barnet rätt till att få utvecklas i en miljö som tillgodoser barnets behov av stimulans, men också att få lära sig att sätta gränser för sitt handlande.⁵⁰

I första hand är det föräldrarnas ansvar att se till att barnet får sina grundläggande behov tillgodosedda, vilket framgår av artiklarna 5 och 18 i Barnkonventionen. Föräldrarna skall, enligt artikel 5, ge lämplig vägledning när barnet utövar sina rättigheter som erkänns i konventionen på ett sätt som står i överensstämmelse med barnets fortlöpande utveckling. I artikel 18 i konventionen stadgas att föräldrarna eller, i förekommande fall, vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling och att barnets bästa skall komma i främsta rummet för dem. Samhället har dock sitt ansvar. Föräldrarna skall ges lämpligt bistånd då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran och staten skall säkerställa utvecklingen av institutioner, inrättningar och tjänster för vård av barn enligt artikel 18 p. 2. Artikel 27 i Barnkonventionen stadgar vidare att staten skall vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrarna med att genomföra barnets rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska

---

⁴⁶ A.a. s. 125-131.

⁴⁷ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 49-51.

⁴⁸ I vissa situationer har dock principen om barnet bästa absolut prioritet, som exempelvis framgår av artikel 21 i Barnkonventionen.

⁴⁹ SOU 1997:116, s. 136-138.

⁵⁰ A.a. s. 165-168.

och sociala utveckling. Staten skall säkerställa barnets överlevnad och utveckling till det yttersta av sin förmåga.⁵¹

2.2.4 Barnets rätt att bli vårdat av sina föräldrar

Enligt artikel 9 i Barnkonventionen har staten en skyldighet att säkerställa att inte barnet skiljs från sina föräldrar mot deras vilja, utom i de fall ett åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa. Innebörden av bestämmelsen skall ses i samband med den övergripande rättigheten i artikel 7 p. 1, att barnet har rätt att bli vårdat av sina föräldrar. Ett beslut om att skilja barn och föräldrar åt får endast fattas av behörig myndighet som är underställd rättslig prövning. Alla berörda parter skall ha möjlighet att delta i förfarandet och lägga fram sina synpunkter enligt artikel 9 p. 2. Beslut om åtskiljande kan enligt artikel 9 p. 1 vara nödvändiga i särskilda fall, till exempel vid övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida.⁵²

I fall där ett barn och dess föräldrar är skilda åt är staten skyldig, enligt artikel 9 p. 3, att respektera rätten för barnet att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och en direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta skulle strida mot barnets bästa. Bestämmelsen innehåller i och för sig inte någon annan skyldighet än att respektera barnets rätt till en regelbunden kontakt med föräldrarna, men av Barnkonventionens allmänna principer kan det utläsas att staterna också har en skyldighet att underlätta kontakten.⁵³

Vidare får inget barn utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv eller i sitt hem, artikel 16 p. 1. Enligt artikelns andra punkt skall barnet ha lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp. Artikel 16 i Barnkonventionen är tillämplig på alla barn utan diskriminering. Barnets rätt till privatliv skall skyddas i alla situationer, inklusive i familjen och vid omhändertagande.⁵⁴

2.2.5 Omhändertagande

Den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för barnets utveckling och välfärd är familjen. I fall där barnet utsätts för vanvård eller riskerar att skadas när det befinner sig i föräldrarnas vård, får principen om familjens privatliv ge efter för statens ingripanden. Detta i syfte att tillförsäkra barnet den bästa miljön för en harmonisk utveckling. Innebörden av artikel 19 är att barnet skall skyddas mot alla former av missförhållanden, vanvård, skada eller våld, medan det står under föräldrarnas eller annans vård. Principen utgår ifrån att det är till barnets bästa att vistas i och vårdas av sin familj, men när föräldrarna agerar på ett sätt som skadar barnet eller inte kan ge barnet det skydd det har rätt till, har staten en skyldighet att

---

⁵¹ A.a. s. 168-169.

⁵² SOU 1997:116, s. 230.

⁵³ A.a. s. 230-231.

⁵⁴ Hodgkin, R., Newell, P., *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, 2002, s. 213-215.

utifrån principen om barnets bästa vidta åtgärder för att skydda barnet. Bestämmelsen skall ses i belysning av principerna i artikel 3 om barnets bästa och artikel 6 om barnets rätt till liv och utveckling. Artikeln är både förebyggande och ingripande till sitt syfte. Staten har en skyldighet att vidta sådana förebyggande åtgärder att ett barn inte utsätts för övergrepp, vanvård, sexuella övergrepp, men också en skyldighet att ingripa och omhänderta barnet när barnet har råkat illa ut.⁵⁵

När ett barn har omhändertagits på den grund att barnet för sitt eget bästa inte kan tillåtas vara kvar i sin hemmiljö, skall barnet ha rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida genom att staten skall säkerställa den alternativa omvårdnaden, artikel 20. Artikeln betonar vikten av kontinuitet i ett barns uppfostran, vilket innebär att kontakt skall ske så långt möjligt med föräldrar, familj och med barnets vidare sociala nätverk. Det innebär också att familjehem eller adoptivhem skall sökas från samma kulturella bakgrund som barnets.⁵⁶

Ett barn som har omhändertagits av behöriga myndigheter för omvårdnad eller skydd har rätt till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och alla andra omständigheter rörande barnets omhändertagande enligt artikel 25 i Barnkonventionen. Bestämmelsen tar sikte på det enskilda barnets behandling och har till syfte att dels skydda barnet från övergrepp och vanvård, men också att tillförsäkra att den vård och behandling barnet får ger resultat och är till barnets bästa.⁵⁷

2.3 Sammanfattning

För att förstå de lagregler som idag styr den sociala barnvården är det viktigt att känna till deras föregångare. Det är också av stor vikt att sätta in de svenska inhemska reglerna i ett större perspektiv genom att se till Barnkonventionen.

Genom redogörelsen ovan ges en kortfattad, men dock viktig historisk tillbakablick. Sedan 1800-talet har det i Sverige konstaterats att barn har rättigheter som behöver skyddas. Utvecklingen rörande barns rättigheter har gått framåt och lagstiftningen har sedan denna tid blivit alltmer omfattande. Genom fosterbarnslagen, vanartslagen och barnvårdslagarna gavs det möjlighet att ingripa och placera barn utanför det egna hemmet. Samhället har fått en allt större möjlighet att ingripa i barnets privat- och familjeliv för att skydda barnet mot föräldrar som inte kan ge barnet det skydd som barnet behöver. Socialtjänsten kom på 1980-talet att utvecklas till att bli mer serviceinriktad och beslut skall idag fattas, så långt det är möjligt, i samförstånd med den som berörs av samhällets hjälpinsatser. Idag regleras den sociala barnvården genom SoL och LVU. Socialtjänsten präglas av

---

⁵⁵ SOU 1997:116, s. 378-381.

⁵⁶ SOU 1997:116, s. 381-382; Hodgkin, R., Newell, P., *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, 2002, s. 279.

⁵⁷ SOU 1997:116, s. 382-383.

frivillighet, självbestämmande, kontinuitet, flexibilitet, normalisering, närhet och valfrihet.

Institutet vårdnadsöverflyttning är inte en självklar del i den svenska rätten, då den sociala barnvården vilar på principen om att ett barn alltid skall återförenas med sina biologiska föräldrar. Av den historiska tillbakablicken framgår att turerna har varit många innan lagstiftningen kom att se ut så som den gör idag. Idag har lagstiftaren samordnat reglerna i SoL om vård och skydd av barn i särskilt utsatta situationer med reglerna i FB om vårdnaden om barnet. Den senaste lagändringen tillkom år 2003, vilken innebar att när ett barn varit placerat i samma familjehem i tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Med detta ville lagstiftaren ändra den tidigare restriktiva tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning.

Barnkonventionen har kommit att påverka den svenska rätten och på detta område har framför allt artikel 3 om barnets bästa och artikel 6 om barnets rätt till liv och utveckling haft stor betydelse. Även barnets rätt att vårdas av sina föräldrar och statens skyldighet att säkerställa detta enligt artiklarna 7 och 9, samt den rättighet att barnet skall skyddas mot alla former av missförhållanden och vanvård av föräldrarna enligt artikel 19 har haft betydelse för den svenska utvecklingen.

3 Föräldrarnas och samhällets ansvar

3.1 Biologiskt, genetiskt, rättsligt och socialt föräldraskap

Föräldraskap har under de senaste decennierna kunna uppnås på flera olika sätt. Någon enhetlig definition av begreppet förälder finns inte i FB.

Med *biologisk förälder* menas den som har avlat barnet. I svensk rätt har det hittills talats om det biologiska släktskapet som grund för rättslig status som förälder. I och med den utveckling som har skett av metoder för äggdonation har termen biologisk förälder kommit att bli otillräcklig. Både en kvinna som föder ett barn efter äggdonation och den som donerar ägget kan sägas vara biologiska mödrar. I stället har termen *genetiskt föräldraskap* börjat användas. Det genetiska föräldraskapet grundar sig på det faktum att barnet tillkommit genom personens bidrag med spermier eller ägg. En kvinna kan vara biologisk förälder utan att vara barnets genetiska förälder då ett donerat ägg har planterats i kvinnans livmoder. Termen biologisk förälder avser här således den kvinna som genomgår graviditeten och som föder barnet.

Med *rättsligt föräldraskap* avses den rättsliga konstruktionen av föräldraskapet. Det rättsliga föräldraskapet innefattar två moment, dels fastställelse av vem som skall anses vara barnets förälder, dels de till föräldraskapet knutna rättsverkningarna.

Fastställelse av föräldraskap kan ske då någon genom en rättsligt bindande åtgärd förklaras vara förälder till barnet. Detta kan ske genom exempelvis faderskapsbekräftelse, dom på faderskap eller genom ett beslut om medgivande till adoption. Den som på ett sådant sätt fastställs vara förälder erhåller härigenom rättslig status som förälder.⁵⁸

Vanligtvis är den rättsliga statusen som förälder förbundet med ett antal rättsverkningar i förhållande till barnet. Ömsesidig och omedelbar arvsrätt mellan barn och föräldrar föreligger från det att föräldern tillerkänts rättslig status som förälder. Underhållsskyldighet, vårdnadsansvar och förmyndarskap är också rättsverkningar som knutits till statusen som förälder. Detta även om dessa rättsverkningar i det enskilda fallet ibland följer först efter prövning. Även rätten till namn och rätten till medborgarskap är kopplat till föräldraskapet.⁵⁹

---

⁵⁸ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 42-43.

⁵⁹ A.a. s. 42-44.

Med *socialt föräldraskap* menas den förälder som tar hand om barnet, således den som utövar vad som i dagligt tal anses vara en förälders uppgift. Vanligtvis är barnets rättsliga förälder också barnets sociala förälder. Det är dock inte ovanligt med sociala föräldrar som inte är rättsliga föräldrar, som exempelvis styvföräldrar och familjehemsföräldrar. Socialt föräldraskap kan inte läggas till grund för rättslig status som förälder, i motsats till det biologiska föräldraskapet. Familjehemsföräldrar kan dock under vissa förutsättningar erhålla rättsligt vårdnadsansvar för ett barn de har varit sociala föräldrar till.⁶⁰

Föräldraskapets rättsverkningar regleras till stor del i FB genom olika regelsystem, vilka syftar till att säkerställa att det finns någon som fattar de beslut som behövs för barnets välmående. Det ena regelsystemet innehåller bestämmelser om vårdnad om barn och återfinns i 6 kap. FB.⁶¹ Av föräldraansvarets rättsverkningar är vårdnadsansvaret den rättsverkning som tydligast är kopplad till det enskilda barnets intressen.⁶² Det andra regelsystemet omfattar regler om förmyndarskap, vilket främst avser ansvaret för barnets ekonomiska förhållanden. Dessa regler finns framför allt i 10, 12 och 13 kap. FB.⁶³

3.2 Föräldrarnas ansvar

Ett barn står från födelsen under båda eller en av föräldrarnas vårdnad tills dess barnet blir myndigt, det vill säga till 18 års ålder, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt någon annan, 6 kap. 2 § 1 st. FB. Om någon under 18 år ingår äktenskap upphör vårdnaden genom äktenskapets ingående. Den unge står därefter inte längre under vårdnad av någon. Många av de befogenheter och skyldigheter som tillkommer vårdnadshavaren upphör dock att gälla innan barnet har fyllt 18 år, detta i takt med att barnet får ett allt större inflytande över sina egna angelägenheter.⁶⁴ Enligt huvudregeln är det således föräldrarna som har vårdnadsansvaret. Detta har motiverats med att det i de flesta fall är föräldrarna som har de bästa förutsättningarna för att tillgodose barnets behov.⁶⁵

FB:s regler om vårdnad, boende och umgänge bygger på uppfattningen att barn har behov av nära och goda relationer till båda sina föräldrar. För barnets skull är det viktigt att båda föräldrarna är delaktiga i barnets förhållanden och tar ansvar för barnet.⁶⁶

Begreppet vårdnad som används i lagen bör skiljas från den faktiska vårdnaden om barnet, då den rättsliga regleringen av vårdnadsansvaret inte

---

⁶⁰ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 43. Se vidare nedan om institutet vårdnadsöverflyttning i kapitel 4 och 5.

⁶¹ Walin, G., Vängby, S., *Föräldrabalken, En kommentar. Del I*, 2001, s. 6:2.

⁶² Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 489.

⁶³ Walin, G., Vängby, S., *Föräldrabalken, En kommentar. Del I*, 2001, s. 6:2.

⁶⁴ Sjösten, M., *Vårdnad, boende och umgänge*, 2003, s. 128.

⁶⁵ Singer, M., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 466.

⁶⁶ Sjösten, M., *Vårdnad, boende och umgänge*, 2003, s. 49.

tar hänsyn till utövandet av den faktiska vårdnaden.⁶⁷ Att ha vårdnaden om ett barn betyder att ha det rättsliga ansvaret för barnets person. Med faktisk vårdnad menas den dagliga omsorgen om barnet. Barnet har en rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda av vårdnadshavaren. Vårdnadshavaren har i sin tur en skyldighet att tillgodose dessa behov. Detta sker i de allra flesta fall genom att vårdnadshavaren sköter om den faktiska vårdnaden om barnet. Det rättsliga vårdnadsansvaret medför dock ej en skyldighet för vårdnadshavaren att personligen ombesörja den faktiska vårdnaden om barnet.⁶⁸

Ett barn har enligt 6 kap. 1 § FB rätt till omvårdnad, trygghet och god uppfostran, samt aktning för sin person och egenart. Barn får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Denna uppräkningslista av barnets rättigheter kan ge föräldrarna vägledning om vad de skall iakttä vid sin uppfostran av barnet.⁶⁹ I rätten till omvårdnad ingår såväl rätten för barnet att få sina materiella behov som psykiska behov tillfredsställda. I barnets rätt till trygghet ligger bland annat att få leva i ett stabilt förhållande och att ha någon att lita på. Till en god vård och fostran hör att barnet får känna sin samhörighet med familjen och att barnet får pröva sin förmåga och utveckla sig för att efter hand frigöra sig från sitt beroende av vårdnadshavarna. Barnet måste också få lära sig att sätta gränser för sitt handlande och att ta ansvar. Barnet skall behandlas med aktning för sin person och egenart. Vårdnadshavarna skall således ta hänsyn till och visa respekt för de individuella egenskaper och särdrag som barnet har.⁷⁰

Den som har hand om vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden enligt 6 kap. 2 § 2 st. FB och skall se till att barnets behov enligt 6 kap. 1 § FB blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren har även ett ansvar att se till att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Tillsynsplikten innebär att vårdnadshavaren skall se till att barnet står under uppsikt. Någon annan kan sedan, som exempelvis skolpersonal, utöva den faktiska tillsynen. Vårdnadsansvaret omfattar även skyldigheten att bevaka att barnet får en tillfredsställande försörjning och utbildning. 6 kap. 1 och 2 §§ FB anger ramarna för vårdnadshavarens skyldigheter. Vårdnadshavaren är således inte personligen skyldig att tillgodose barnets behov. Vårdnadsansvaret medför endast en skyldighet att se till att barnets behov tillgodoses av någon.⁷¹ Detta kan ske exempelvis när vårdnadshavaren samtycker till att placera barnet i familjehem genom socialnämndens försorg.⁷² Principen i artikel 18 i Barnkonventionen om att föräldrarna har det huvudsakliga och det gemensamma ansvaret för barnets uppfostran och utveckling motsvarar bestämmelsen i 6 kap. 2 § FB, om att föräldrarna har ett ansvar för barnets

---

⁶⁷ Walin, G., Vängby, S., *Föräldrabalken, En kommentar. Del I*, 2001, s. 6:2.

⁶⁸ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 448-449.

⁶⁹ Prop. 1981/82:168, s. 22.

⁷⁰ Walin, G., Vängby, S., *Föräldrabalken, En kommentar. Del I*, 2001, s. 6:6.

⁷¹ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 437-438.

⁷² Se vidare nedan i kapitel 3.3.4.

personliga förhållanden och skall se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran tillgodoses.⁷³ Principen motsvarar vidare bestämmelsen om vårdnadshavarens ansvar för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till bland annat barnets ålder, utveckling och bevakning av att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.⁷⁴

Regler om vårdnadens utövande återfinns i 6 kap. 11-13 §§ FB. Barnets vårdnadshavare har en rätt och en skyldighet enligt dessa bestämmelser att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. I takt med barnets stigande ålder och utveckling skall vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter. Den möjlighet som vårdnadshavaren har att ge barnet rätt att själv bestämma, enligt 6 kap. 11 § FB, får inte leda till att vårdnadshavaren övervältrar sitt ansvar som beslutsfattare på barnet genom att låta det bestämma i en sådan omfattning som det inte är moget för. Det är väsentligt för barnets trygghet att det inte tvingas fatta beslut som det inte är moget för.⁷⁵ Principen i artikel 5 i Barnkonventionen att föräldrarna eller annan vårdnadshavare ansvarar för att barnet ges ledning vid utövandet av Barnkonventionens rättigheter och att ansvaret skall utövas i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga motsvarar reglerna om vårdnadshavarens bestämmanderätt i frågor som rör barnets personliga angelägenheter enligt 6 kap. 11 § FB.⁷⁶

3.3 Samhällets ansvar

3.3.1 Allmänt

Utgångspunkten är, som ovan konstaterats, att det är föräldrarna som har de bästa förutsättningarna att tillgodose barnets behov. Så är dock emellertid inte alltid fallet i praktiken. Socialtjänsten är en del av samhällets verksamhet, för vilken övergripande mål är fastställda i RF⁷⁷. I 1 kap. 2 § RF stadgas det bland annat att det särskilt skall åligga det allmänna att trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet och för en god levnadsmiljö. I samma paragraf slås också fast principen om alla människors lika värde och att demokratins idéer skall vara vägledande inom samhällets alla områden.⁷⁸ Samhället tar på sig ett ansvar för barn som den svagaste parten i familjen och i samhället. Vidare i 1 kap. 2 § 4 st. RF stadgas att det allmänna skall värna om den enskildes privat- och familjeliv. Ett omhändertagande utgör ett ingrepp i den enskildes rätt till privat- och familjeliv, som skyddas genom 1 kap. 2 § RF. Den enskildes personliga välfärd skall vara ett grundläggande mål för den

---

⁷³ Se vidare ovan i kapitel 2.2.

⁷⁴ Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 2004, s. 36.

⁷⁵ Prop. 1981/82:168, s. 23-25.

⁷⁶ Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 2004, s. 35. Se vidare ovan i kapitel 2.2.3.

⁷⁷ Regeringsformen (1974:152).

⁷⁸ SOU 1994:139, s. 95-96.

offentliga verksamheten. 1 kap. 2 § RF är dock ingen rättsligt bindande föreskrift, utan är ett mål för den samhälleliga verksamheten. Trots att ett omhändertagande utgör ett ingrepp i familjelivet kan det i vissa fall ändå vara motiverat. Den enskildes rätt till privat- och familjeliv begränsas av en rad olika faktorer. En enskild kan exempelvis inte åberopa sin rätt till privat- och familjeliv på ett sådant sätt att det inskränker någon annans rätt till privat- och familjeliv. Inte heller kan de grundläggande fri- och rättigheterna åberopas i förhållande till andra enskilda utan endast i förhållande till det allmänna. Skyddet av privat- och familjeliv omfattar såväl barn som vårdnadshavare.⁷⁹

Bestämmelser om samhällets ansvar för barn regleras i första hand av den socialrättsliga lagstiftningen, SoL, som gäller vård med samtycke. Denna kompletteras av LVU, vilken ger utrymme för bland annat omhändertagande utan samtycke. Socialnämnden skall i första hand arbeta för att lösa de problem som föreligger på frivillig väg genom samråd med de enskilda människorna. Detta framgår av de allmänna bestämmelserna 1 kap. 1 § SoL och 1 § LVU. Det framgår vidare av 3 kap. 5 § SoL att nämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och att när en åtgärd rör ett barn, så skall barnets inställning så långt det är möjligt klargöras. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.⁸⁰

Portalparagrafen i 1 kap. 1 § SoL har en viktig funktion som ledstjärna för det sociala arbetet. SoL är en ramlag och i 1 kap. 1 § SoL anges de övergripande målen och de grundläggande värderingarna för samhällets socialtjänst. Socialtjänsten skall vila på demokratins och solidaritetens grund och främja människornas sociala och ekonomiska trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Verksamheten skall bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet.⁸¹

3.3.2 Principer som styr den sociala barnvården

SoL vilar utöver de angivna målen i 1 kap. 1 § SoL på ett antal vägledande principer. Dessa är viktiga att lyfta fram.

Helhetssynen har en stor betydelse för hur socialtjänsten är utformad. Att tillämpa helhetssyn innebär en strävan efter att förstå sammanhang och den helhet som den enskilde är en del av. Ur den enskildes perspektiv innebär helhetssynen att socialtjänsten skall beakta hela människan, både de starka och de svaga sidorna och att olika behov beaktas och vägs samman.⁸² Helhetssynen innebär också att socialtjänsten informerar sig om hur

---

⁷⁹ Schiratzki, J., *Vårdnad och vårdnadstvister*, 1997, s. 148.

⁸⁰ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 244.

⁸¹ A.a. s. 91-93.

⁸² Bergstrand, B-O., *Den nya socialtjänstlagen*, 2004, s. 6-7.

samspelet mellan den enskilde och den omgivande sociala miljön fungerar.⁸³

Frivillighet och självbestämmande är den grundläggande utgångspunkten i socialtjänstereformen. Den enskilde får således själv bestämma om han eller hon vill ta emot ett erbjudande om en viss social tjänst eller inte. Ingen skall påtvingas sociala tjänster som de själva inte vill ha. Detta står dock inte i konflikt med att försöka motivera den enskilde att ta emot en viss insats.⁸⁴

Enligt **normaliseringsprincipen** skall den som har fysiska, psykiska eller sociala handikapp ha rätt att leva och bo som andra. Socialtjänsten skall inrikta sitt arbete på att underlätta för den enskilde att leva i sin invanda miljö.⁸⁵ Med normalisering avses samhällets insatser för att stödja medborgarens strävan efter att, så långt möjligt, kunna vara som andra och att ha det som andra. Även vid behandling av barn och unga har denna princip stor betydelse. Här avses inriktningen på förebyggande stödinsatser i hemmet och att vård utanför hemmet ordnas i så normala och lite särskiljande former som möjligt.⁸⁶

Kontinuitetsprincipen bygger på insikten om att det krävs förtroendefulla relationer mellan den hjälpsökande och socialtjänstens företrädare, för att det skall ske positiva förändringar. Det krävs en varaktighet i kontakten, det vill säga att den hjälpsökande möter samma personer under en längre period, för att en förtroendefull relation skall kunna växa fram. Den enskilde skall ha möjlighet att hålla kontakten med samma socialarbetare även om behandlingsformerna växlar.⁸⁷ Denna princip bör också tolkas så att socialnämnden inte ignorerar möjligheten att hitta en placering i ett hem i barnets naturliga nätverk. Det är en ytterst viktig del i arbetet med familjehemsplaceringar att barnet inte i onödan flyttas från trygga och invanda förhållanden. Detta innebär att socialtjänsten i varje enskilt fall i första hand bör överväga om barnet kan tas emot av någon anhörig eller närstående.⁸⁸

Principen om **flexibilitet** innebär att varje insats skall vara individuellt anpassad efter den enskildes önskemål och behov med beaktande av helhetssynen. Socialtjänstens insatser får aldrig utformas efter färdiga mallar.⁸⁹ Detta kräver många olika handlingsalternativ både när det gäller insatser i hemmet och när det blir fråga om placeringar utanför hemmiljön.⁹⁰

Närhetsprincipen utgår ifrån att den enskildes sociala eller psykosociala problem inte kan lösas isolerat från närstående personer eller den enskildes sociala miljö. Placeringar i familjehem eller i annan vård och behandling bör

---

⁸³ Prop. 1979/80:1, s. 207.

⁸⁴ Prop. 1979/80:1, s. 209-210; Bergstrand, B-O., *Den nya socialtjänstlagen*, 2004, s. 6-7.

⁸⁵ Bergstrand, B-O., *Den nya socialtjänstlagen*, 2004, s. 6-7.

⁸⁶ Prop. 1979/80:1, s. 212-213.

⁸⁷ A.a. s. 213-214.

⁸⁸ SOSFS 1997:15, s. 57-58.

⁸⁹ Bergstrand, B-O., *Den nya socialtjänstlagen*, 2004, s. 6-7.

⁹⁰ Prop. 1979/80:1, s. 214.

ske så nära hemmiljön som möjligt. Det är av stor betydelse för barns utveckling att kontakten med de närmaste inte bryts. Placeringar utanför det egna hemmet skall i möjligaste mån ske i den geografiska närheten.⁹¹ Närhetsprincipen bör dock aldrig ta över principen om flexibilitet. De insatser som socialtjänsten erbjuder skall alltid i första hand tillgodose den enskildes särskilda behov.⁹² Vanligtvis överrensstämmer närhetsprincipen med vårdintresset. Skulle detta ej vara fallet får inte närhetsprincipen tillämpas. Barnets bästa måste alltid vara avgörande för om placeringen sker i närheten av det egna hemmet eller ej.⁹³

Den enskildes *valfrihet* har inom socialtjänsten alltmer kommit att framstå som en egen princip, vilken innebär mer långtgående befogenheter att välja mellan olika alternativa biståndsformer eller produktformer. Socialtjänstens verksamhet skall bygga på den enskildes integritet och självbestämmande.⁹⁴

Principen om att barn som har placerats i familjehem skall *återförenas* med sina biologiska föräldrar så snart syftet med vården har uppnåtts har sedan länge varit en av grundprinciperna i både SoL och LVU. Det bästa sättet på vilket barnet kan få en familj för livet är att barnet återförenas med sin ursprungsfamilj. Socialtjänsten har ett uttalat ansvar att hjälpa föräldrarna att komma till rätta med de svårigheter som lett fram till att barnet placerats utanför hemmet.⁹⁵

3.3.3 Barnets bästa

Ytterligare en princip som styr den sociala barnvården och som är viktig att lyfta fram i detta sammanhang är principen om barnets bästa. Denna princip är idag en ledstjärna i all lagstiftning som berör barn.

Det övergripande målet med familjerätten har ansetts vara att skapa goda levnadsförhållanden för barn. Målsättningen för lagstiftningsarbetet har varit att åstadkomma lagregler som på ett bättre sätt än tidigare tillgodoser barnets intressen och behov.⁹⁶ Med barn avses i svensk rätt varje människa under 18 år, 1 kap. 2 § 2 men. SoL.⁹⁷

Principen om barnets bästa återfinns i 6 kap. 2a § FB där det stadgas att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande enligt 6 kap. FB

---

⁹¹ Prop. 1979/80:1, s. 215-217; Bergstrand, B-O., *Den nya socialtjänstlagen*, 2004, s. 6-7, 53.

⁹² SOU 1994:139, s. 99.

⁹³ SOSFS 1997:15, s. 56.

⁹⁴ SOU 1994:139, s. 99.

⁹⁵ Prop. 2002/03:53, s. 84.

⁹⁶ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 25-27, 48-51.

⁹⁷ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 32. LVU omfattar dock insatser och åtgärder för personer som inte längre definitionsmässigt kan betraktas som barn. I vissa fall kan lagen tillämpas på personer upp till 21 år. Principen om barnets bästa omfattar då även dessa. Läs mer i Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 251.

av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Även av 1 kap. 2 § SoL framgår det att det särskilt skall beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver när en åtgärd rör barn.⁹⁸ Barnets bästa är inte alltid avgörande för vilket beslut som fattas. Det skall dock alltid beaktas, utredas och redovisas.⁹⁹ I syfte att stärka barnperspektivet även i LVU har det införts en bestämmelse om barnets bästa i 1 § 5 st. LVU. Av bestämmelsen framgår att barnets bästa skall vara avgörande vid alla beslut enligt lagen. Här har det valts att göra en snävare formulering, eftersom åtgärder som vidtas med stöd av LVU inte kan ha annat syfte än att förbättra för barnet. Bestämmelserna i dessa lagar har utformats med Barnkonventionens artikel 3 som förebild.¹⁰⁰ Principen gäller för såväl domar och beslut av domstol som för beslut av socialnämnden.¹⁰¹

Innebörden av begreppet barnets bästa är inte närmare bestämt, varken i lagtext eller i förarbeten, utan är relativt och har olika betydelse för olika människor beroende på hur ett barns behov uppfattas. Begreppets innebörd förändras också från tid till annan i takt med att samhället förändras och ny kunskap växer fram. Barnets bästa varierar också från ett barn till ett annat utifrån varje barns individuella behov. Vid bedömningen av vad som är barnets bästa skall hänsyn tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling.¹⁰² När socialtjänsten skall göra bedömningen om vad som är bäst för barnet utifrån dess fysiska och psykiska välbefinnande är en given utgångspunkt artikel 6 i Barnkonventionen.¹⁰³ Artikel 6 ger uttryck för att barnet skall ges maximala möjligheter till utveckling. Vid varje beslut skall frågan ställas om beslutet gynnar barnets utveckling eller ej. Med utveckling avses barnets hela utveckling, fysisk, psykisk, social, andlig och moralisk.¹⁰⁴ Uppräkningen av barnets grundläggande rättigheter i 6 kap. 1 § FB kan också vara vägledande när det gäller att bestämma vad som är barnets bästa.¹⁰⁵ I 6 kap. 2a § 2 st. FB anges några omständigheter som särskilt skall beaktas av domstol respektive socialnämnd när bedömning skall ske av barnets bästa. Dessa skall särskilt fästa avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. De skall vidare beakta risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa. Uppräkningen är inte uttömmande. Att vissa omständigheter nämns särskilt är i första hand ett uttryck för att dessa aldrig får glömmas bort vid bedömningen. De angivna omständigheterna behöver inte nödvändigtvis betyda mer än andra viktiga förhållanden i det enskilda fallet.¹⁰⁶

---

⁹⁸ Se även 6 kap. 5 § SoL.

⁹⁹ Prop. 1996/97:124, s. 99-100.

¹⁰⁰ Prop. 2002/03:53, s. 76-77; Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 250-251.

¹⁰¹ Prop. 1997/98:7, s. 103-104.

¹⁰² Prop. 1997/98:7, s. 104-105; SOU 1997:116, s. 131.

¹⁰³ Se vidare ovan i kapitel 2.2.3.

¹⁰⁴ SOU 2000:77, s. 70.

¹⁰⁵ Sjösten, M., *Vårdnad, boende och umgänge*, 2003, s. 43.

¹⁰⁶ Prop. 1997/98:7, s. 104-105.

3.3.4 Omhändertagande av barn

3.3.4.1 Allmänt

SoL och LVU reglerar samhällets ansvar för barn, både i generella och individuella fall.¹⁰⁷ Enligt 14 kap. 1 § SoL är socialnämnden skyldig att ingripa till barns skydd. Enligt 3 kap. 2 § 2 st. SoL skall socialnämnden ta initiativ till och bevaka att det vidtas åtgärder för att skapa goda förhållanden för bland annat barn och unga som har behov av samhällets särskilda stöd. Närmare reglering därom återfinns i 5 kap. 1 § SoL. Av bestämmelsen framgår att socialnämnden skall verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden och att de får det skydd och stöd som de behöver. I nära samarbete med hemmen skall socialnämnden främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och unga. Socialnämnden skall sörja för att de som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver. Om hänsynen till den unges bästa motiverar det skall även vård och fostran utanför det egna hemmet erhållas, 6 kap. 1 § SoL.¹⁰⁸ Kommunen har ålagts det yttersta ansvaret, enligt 2 kap. 1 och 2 §§ SoL, för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Samhället har således ett särskilt ansvar för barn och unga, då socialnämnden tillsammans med föräldrarna skall medverka till att de unga får trygga uppväxtförhållanden och i övrigt gynnsamma levnadsbetingelser.¹⁰⁹

Intentionerna i lagstiftningen är att socialtjänsten aktivt skall arbeta för att hjälpa och stödja barnet och föräldrarna i det egna hemmet så långt det är möjligt. Detta kan ske genom olika typer av öppenvårdinsatser. Om utredningen som görs av socialnämnden, enligt 11 kap. 1 § SoL, visar att insatser i hemmet inte är tillräckliga skall barnet placeras utanför det egna hemmet.¹¹⁰

3.3.4.2 Vård med stöd av SoL

Den som inte kan tillgodose sina behov har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt enligt 4 kap. 1 § SoL. Rätten till bistånd kan omfatta såväl ekonomisk hjälp, som andra hjälpinsatser. Bistånd kan exempelvis ges genom stöd och hjälp i hemmet, förordnande om kontaktperson eller genom beredande av vård i familjehem eller hem för vård eller boende.¹¹¹ Rätten till bistånd är inte ovillkorlig. När rätten till bistånd bedöms skall det vägas in i vilken omfattning den enskilde själv genom egna åtgärder kan tillgodose behovet. Det betyder att barnets

---

¹⁰⁷ Hollander, A., *Lagens konstruktion underlättar inte tolkningen av barnets bästa*, Socionomen 2005;4 s. 44-49, s. 46.

¹⁰⁸ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 91-93.

¹⁰⁹ A.a. s. 244.

¹¹⁰ Linderot, S., *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan*, 2006, s. 50-51.

¹¹¹ Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 2004, s. 97.

situation skall vara sådan att det råder behov av vård utanför hemmet och detta behov skall inte kunna tillgodoses på annat sätt.¹¹²

Ett frivilligt omhändertagande förutsätter att föräldrarna begär eller går med på att barnet placeras utanför det egna hemmet. Samtycket måste lämnas av barnets vårdnadshavare och i vissa fall av barnet självt om detta är över 15 år, 36 § LVU. Enligt 1 § LVU skall vård utanför det egna hemmet i första hand ges med stöd av SoL. Ett frivilligt omhändertagande förutsätter att föräldrarna, och i vissa fall barnet, förklarar sig villiga att medverka till vården och följa de anvisningar som bedöms vara nödvändiga för att hela den planerade vården skall kunna genomföras. Det är därför viktigt att socialnämnden noggrant redogör för innehållet i den planerade vården innan samtycke lämnas. För att samtycket skall vara rättsligt bindande måste det vara givet av fri vilja utan påtryckningar. Den enskilde måste också ha klart för sig vad samtycket innebär. Samtycket skall även ha givits i en sådan klar form att det inte finns någon tveksamhet om viljeförklaringens innebörd.¹¹³ Med hänsyn till den betydelse som samtycket kan få är det nödvändigt att det lämnas skriftligen. Detta minskar risken för att tveksamheter uppkommer rörande samtyckets omfattning. Samtycket utgör den rättsliga grunden för en frivillig placering och för nämndens framtida åtgärder. I det fall samtycket riskerar att återkallas, bör LVU kunna tillämpas för att det långsiktiga genomförandet av vården skall kunna garanteras. LVU kan också tillämpas även om samtycke har givits, då det kan misstänkas att föräldrarna kommer att ingripa i vården på ett sätt som är stötande för barnet.¹¹⁴ RegR har i ett fall rörande en 14-årig flicka, *RÅ83 2:87 I*, prövat frågan om vård med stöd av LVU trots att samtycke givits till frivillig vård.¹¹⁵ I ett annat fall, *RÅ 1995 ref 38*, fann RegR inte skäl att fränkänna det givna samtycket rättslig betydelse.¹¹⁶

Om ett barn får vård i ett annat hem än det egna genom socialnämndens försorg, är föräldrarna skyldiga att bidra i skäligen utsträckning till de kostnader som kommunen har haft enligt 8 kap. 1 § 2 st. SoL. Ytterligare bestämmelser om föräldrars ersättningsskyldighet återfinns i 6 kap. 2-4 §§ SoF¹¹⁷. Ersättningsskyldigheten är knuten till reglerna om

---

¹¹² Bucht, S-I., *Frivilliga omhändertaganden av barn*, 1997, s. 28-29.

¹¹³ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 247-248.

¹¹⁴ A.a. s. 247-249.

¹¹⁵ Flickans pappa som var vårdnadshavare var dömd för sexuella övergrepp mot henne. Frågan gällde om vården skulle ges med det samtycke som pappan lämnat eller enligt LVU. Samtycket var allvarligt menat. RegR fann dock att det i den vård som flickan behövde ingick som en väsentlig del att hon skulle skyddas från kontakten med pappan. Detta gick inte, enligt RegR, att åstadkomma så länge som vårdansvaret låg kvar hos pappan. RegR ansåg att behövlig vård för flickan inte kunde beredas utan ett förordnande om vård med stöd av LVU.

¹¹⁶ Vårdnadshavarna hade efter hand ändrat inställning till placeringen av barnet. Samtycket lämnades på ett mycket sent stadium av förfarandet vid förhandlingen i RegR. RegR ansåg dock att detta inte kunde tas som en indikation på att samtycket inte var allvarligt menat eller för att detta skulle återtas. Inte heller kunde detta enligt RegR tyda på att någon av vårdnadshavarna skulle ingripa i vården på ett stötande sätt.

¹¹⁷ Socialtjänstförordning (2001:937).

underhållsskyldighet i FB, vilket innebär att skyldigheten blir beroende av föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga och barnets behov. Det belopp som var och en av föräldrarna är skyldiga att bidra med får dock inte överstiga underhållsstödsbeloppet, 6 kap. 2 § SoF. Socialnämnden får dock enligt 8 kap. 1 § 2 st. 2 men. SoL uttryckligen uppbära underhållsbidrag som avser barnet. Barnets egna tillgångar får endast tas i anspråk om de utgör underhållsbidrag från föräldrarna, under förutsättning att det gäller ersättning för kostnader för insatser av behandlingskaraktär. Föräldrarna är dock endast ersättningskyldiga om socialnämnden har haft kostnader för vården. I annat fall är bestämmelserna inte tillämpliga.¹¹⁸

Föräldrar som är vårdnadshavare har kvar bestämmanderätten över ett barn som är placerat i familjehem. Placeringen innebär inte att de har förlorat rätten att bestämma över sitt barn, exempelvis i frågor rörande val av skolform eller barnpsykiatrisk behandling. Genom att föräldrarna har begärt eller samtyckt till att barnet placeras har de dock avstått från den vardagliga omsorgen och det praktiska beslutsfattandet. De har därmed också rätt att förvänta sig att familjehemsföräldrarna och nämnden tar ansvar och fattar de beslut som behövs för vårdens genomförande.¹¹⁹ En förutsättning vid frivillig placering är dock att vårdnadshavaren har rätt att bestämma var barnet skall vistas. Med det följer att vårdnadshavaren även bestämmer när barnet skall flytta hem.¹²⁰

Socialnämnden skall minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs, 6 kap. 8 § 1 st. SoL. Minst en gång i halvåret skall det således rapporteras till nämnden hur förhållandena utvecklas.

3.3.4.3 Vård med stöd av LVU

3.3.4.3.1 Allmänt

I de fall socialnämnden inte på frivillig väg kan ge barnet den hjälp och det stöd som barnet behöver måste samhället gå in. LVU ger socialnämnden möjlighet att ge barn och unga den vård och behandling de behöver utöver de insatser som kan ges med stöd av SoL. Vård med stöd av LVU kan ges i två fall. Den ena situationen handlar om när den unges hälsa eller utveckling riskeras på grund av brister i hemmet, de så kallade miljöfallen, enligt 2 § LVU. Den andra situationen reglerar fall då en underårig på grund av sitt eget beteende riskerar sin utveckling eller hälsa, de så kallade beteendefallen, enligt 3 § LVU.

Det är socialnämnden som bestämmer hur vården skall anordnas och var den unge skall vistas under vårdtiden, 11 § LVU. Under den tid den unge är omhändertagen är det socialnämnden som övertar vårdnadshavarens ansvar för att den unges grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § FB tillgodoses,

---

¹¹⁸ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 153-154.

¹¹⁹ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 123.

¹²⁰ Prop. 1979/80:1, s. 311.

11 § 5 st. LVU.¹²¹ Ett beslut om vård enligt LVU innebär att föräldrarnas bestämmanderätt över barnet begränsas i den omfattning som behövs för att vården skall kunna genomföras. Föräldrarna har dock kvar den rättsliga vårdnaden över barnet. Åldersgränsen för lagens tillämpning rörande miljöfallen har satts till 18 år. Som huvudregel råder det även en 18 års gräns vid lagens tillämpning när det gäller fall som rör unga, vilka behöver vård på grund av sitt eget beteende. Undantag görs dock för fall, där vård med stöd av 3 § LVU får beredas den som fyllt 18 men inte 20 år, om vård inom socialtjänsten med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än annan vård.¹²²

Ett omhändertagande av ett barn för vård skall upphöra så snart vården inte längre behövs. Det krävs dock som regel att socialnämnden meddelar ett beslut om att vården skall upphöra enligt 21 § LVU. I vissa fall upphör vården automatiskt. Om barnet har omhändertagits enligt 2 § LVU skall vården upphöra senast när barnet fyller 18 år. Om barnet har omhändertagits i enlighet med 3 § LVU skall vården upphöra senast när den unge fyller 21 år.

Socialnämnden är skyldig att följa hur den unges förhållanden utvecklar sig. Enligt 13 § LVU skall nämnden vad gäller tvångsvård på grund av brister i hemmet minst en gång var sjätte månad ta ställning till om vården fortfarande behövs. Detta innebär att det minst en gång i halvåret skall rapporteras till nämnden hur förhållandena utvecklar sig. Vad gäller tvångsvård på grund av den unges eget beteende gäller dock att socialnämnden minst en gång var sjätte månad skall pröva om vården med stöd av LVU skall fortsätta eller upphöra. Detta innebär att det skall göras en utredning och att parterna skall få möjlighet att yttra sig över utredningen samt eventuellt påkalla muntlig förhandling. Socialnämnden skall därefter meddela ett beslut i ärendet, vilket kan överklagas av parterna.¹²³

3.3.4.3.2 Miljöfallen

Beslut om vård skall på ansökan av socialnämnden fattas av länsrätten, om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet, 2 § LVU. Här är det fråga om att skydda barnet där vårdnadshavaren utsätter barnet för olämplig behandling eller underlåter att ge barnet den vård och det skydd barnet behöver. Det krävs att det föreligger konkreta omständigheter som talar för en risk för skada, för att ett ingripande enligt lagen skall kunna ske. Denna risk kan inte vara ringa eller övergående. Kraven får dock inte sättas så högt att det krävs en konstaterad skada innan ett ingripande sker. I det enskilda

---

¹²¹ Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 2004, s. 102.

¹²² Prop. 1989/90:28, 38-39; Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 245, 250.

¹²³ Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 2004, s. 103.

fallet krävs det således att det görs en ganska komplicerad riskbedömning.¹²⁴

När det talas om *psykisk misshandel* är det inte fråga om enskilda händelser utan om en relation och ett förhållningssätt som bland annat hindrar utvecklingen av en positiv självbild hos barnet. Till denna grupp hör barn som upplevs negativt av sina föräldrar och som ständigt blir känslomässigt avvisade. Även barn som kränks, som hotas med att bli övergivna och som terroriseras hör till denna grupp.¹²⁵ *Otillbörligt utnyttjande* avser situationer där någon av föräldrarna utnyttjar barnet sexuellt. Även fall där barnet tvingas utföra alltför ansträngande kroppsarbete eller tvingas ta så stort ansvar för någon familjemedlem att det är till skada för barnets hälsa eller utveckling omfattas av begreppet otillbörligt utnyttjande. Med uttrycket *brister i omsorgen* avses att barnet utsätts för vanvård eller inte får det skydd som är nödvändigt med hänsyn till barnets ålder. När det i bestämmelsen även talas om *något annat förhållande i hemmet* avses bland annat missförhållanden i hemmet som inte orsakas av vårdnadshavaren utan av annan som vårdnadshavaren låter bo eller vistas i hemmet.¹²⁶

3.3.4.3.3 Beteendefallen

Om den unges hälsa eller utveckling utsätts för en påtaglig risk att skadas på grund av hans eller hennes eget beteende och rättelse inte kan ske på frivillig väg, är socialnämnden skyldig att ansöka hos länsrätten om att den unge omhändertas för vård. Detta skall ske om risken uppkommer genom missbruk av beroendeframkallade medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende, 3 § LVU. Enstaka användande av *beroendeframkallande medel*, som alkohol eller narkotika, bör inte föranleda ett omhändertagande. Det är först när risk föreligger att ett beroende är på väg att utvecklas, som grund för omhändertagande finns. Vad gäller rekvisitet *brottslig verksamhet* krävs det att den unge är på väg att bli kriminell för att ett ingripande skall kunna ske. I uttrycket *något annat socialt nedbrytande beteende* omfattas alla de beteenden som avviker från samhällets grundläggande normer, som exempelvis prostitution eller att den unge vistas i en så kallad knarkkvart.¹²⁷

3.3.4.3.4 Omedelbart omhändertagande

Ibland kan förhållandena vara sådana att ett omhändertagande måste ske så snabbt att länsrättens beslut inte kan avvaktas. I sådana fall får socialnämnden besluta om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU. Det krävs dock att det föreligger sannolika skäl för att den unge behöver beredas vård enligt LVU och att rättens beslut om vård inte kan avvaktas. Skäl till att rättens beslut inte kan avvaktas kan vara att vårdbehovet är akut,

---

¹²⁴ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 253.

¹²⁵ Prop. 2002/03:53, s. 82.

¹²⁶ Prop. 1989/90:28, s. 65, 107-108.

¹²⁷ Prop. 1989/90:28, s. 66-67, 108-109; Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 256-257.

att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller att vidare åtgärder kan hindras.¹²⁸ Omedelbart omhändertagande kan också komma ifråga om det finns risk för att föräldrarna eller den unge inte vill medverka vid utredning om den unges vårdbehov. Det kan också bli aktuellt för barn som redan är omhändertaget för vård. Något hinder föreligger ej om den som omhändertagits enligt 2 § LVU tas omhand omedelbart, om det är sannolikt att vård behöver beredas honom med stöd av 3 § LVU.¹²⁹ Har socialnämnden beslutat om att omedelbart omhänderta ett barn, skall beslutet underställas länsrätten inom en vecka från den dag då beslutet fattades enligt 7 § LVU. Har underställning inte skett inom föreskriven tid eller fastställer inte länsrätten socialnämndens beslut om omhändertagande upphör omhändertagandet enligt 9 § LVU. Om länsrätten fastställer ett beslut om omedelbart omhändertagande, skall socialnämnden inom fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes ansöka hos länsrätten om att den unge skall beredas vård med stöd av LVU, 8 § LVU. Ett omedelbart omhändertagande är till sin karaktär en provisorisk åtgärd. Den bör därför inte bestå längre tid än vad som behövs.¹³⁰

3.3.5 Familjehemsplaceringar

När det handlar om små barn skall vård i familjehem som regel prövas före vård i HVB-hem. Orsaken till att familjehemsvården bör användas i första hand är den nära anknytning till vuxna föräldraersättare och den känslomässiga relation som kan uppstå mellan dem och barnet. Detta är oftast en förutsättning för att barnet skall kunna utvecklas till en trygg, harmonisk och väl fungerande människa.¹³¹

Med familjehem avses enligt 3 kap. 2 § SoF ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Att vara familjehem innebär att man tar emot ett barn som en familjemedlem för att vårda och fostra barnet i föräldrarnas ställe. Uppdraget att vara familjehem är knutet till den eller de personer som socialnämnden anser lämpliga för uppdraget och som därför fått ett medgivande enligt 6 kap. 6 § SoL. Uppdraget är personligt och verksamheten skall inte bedrivas som en näringsverksamhet. Att det är socialnämnden som ansvarar för all vård av det placerade barnet framgår av bestämmelserna i 6 kap. SoL, 11 § LVU och 5 kap. 1 § SoF.¹³²

När socialnämnden har beslutat att ett barn skall placeras i ett visst familjehem skall socialnämnden komma överens med familjehemmet om vad som skall ingå i uppdraget. Socialnämndens och familjehemmets överenskommelse skall regleras i ett skriftligt avtal, detta för att undvika

---

¹²⁸ Prop. 1989/90:28, s. 39.

¹²⁹ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 268.

¹³⁰ A.a. s. 271-273.

¹³¹ Prop. 1979/80:1, s. 307; SOU 2005:81, s. 207.

¹³² Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 32-33.

framtida tvister. Familjehemsföräldrarna är således uppdragstagare åt socialnämnden. För uppdraget utgår arvode och omkostnadsersättning. Vilken ersättning familjehemmet har rätt till är inte reglerat, men den följer vanligtvis fastställda rekommendationer från Svenska Kommunförbundet.¹³³

Det är socialnämnden som ansvarar för att familjehemmet är lämpligt att ta hand om det barn som skall placeras. När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet skall dock alltid beaktas, 6 kap. 5 § SoL. Vård i familjehem skall bedrivas i samråd med socialnämnden, 6 kap. 4 § SoL. Vården bör utformas så att den främjar barnets samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakten med hemmiljön. Det är ytterst viktigt att socialnämnden medverkar till att barnets kontakter med de egna föräldrarna består under tiden som det vårdas i det andra hemmet.¹³⁴ Socialnämnden svarar dessutom för att barnet får god vård och fostran och i övrigt goda uppväxtförhållanden, 6 kap. 1 § SoL. De krav som ställs i fråga om samhörighet och kontakt med hemmiljön handlar inte bara om geografisk närhet. Det är även viktigt att ta hänsyn till språkliga och kulturella skillnader i synsätt och bakgrund. Detta kan annars i sig medföra stora avstånd mellan människor. Att sådana skillnader beaktas och att det väljs ett hem som kan samarbeta med barnets biologiska föräldrar är av största betydelse vid alla placeringar av barn. Detta gäller i synnerhet vid placeringar av invandrabarn.¹³⁵ Nämnden skall även ge både vårdnadshavarna och familjehemsföräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver, 6 kap. 7 § SoL. Socialnämnden skall noga följa vården av barnet genom regelbundna besök i det enskilda hemmet där den unge vistas, genom samtal med dem som tagit emot barnet i sitt hem och genom samtal med vårdnadshavarna. Uppföljningen skall omfatta den unges hälsa, utveckling, sociala beteende och skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående enligt 5 kap. 1b § SoF. Regeringen vill understryka betydelsen av denna bestämmelse som syftar till att både uttrycka principen om ett sammanhållet vårdansvar och att stärka betydelsen av att socialtjänsten kontinuerligt följer upp de placeringar som görs i familjehem. Arbetet med att följa placeringen måste anpassas efter förhållandena i det enskilda fallet. Hur arbetet bör bedrivas beror bland annat på ärendets karaktär och svårighetsgrad, åldern på den som placeras, de biologiska föräldrarnas problembild och vårdgivarens kompetens.¹³⁶

När barnet har placerats i familjehem är det således socialnämnden som formellt sett har ansvaret för vården och omsorgen om barnet. Nämnden har, som ovan konstaterats, under vårddagen ansvar för barnets grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § FB tillgodoses. I praktiken är det dock

---

¹³³ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 43-46.

¹³⁴ Prop. 1979/80:1, s. 311.

¹³⁵ Prop. 1996/97:124, s. 113-114.

¹³⁶ Prop. 1996/97:124, s. 116; Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 137.

familjehemsföräldrarna som utövar den faktiska vårdsnaden om barnet. Vid ett omhändertagande får familjehemsföräldrarna de befogenheter och skyldigheter som de biologiska föräldrarna normalt sett har i den dagliga omsorgen. Familjehemsföräldrarna skall fatta de beslut som behövs för att vården skall kunna genomföras.¹³⁷ Enligt 11 § 4 st. LVU skall nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården ha uppsikt över den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården, bestämma om barnets personliga förhållanden.

Ett barn kan hamna i ett familjehem där det har mer eller mindre anknytning. Det vanligast förekommande är att barn placeras i familjehem hos personer som de inte har någon relation till sedan tidigare, *traditionella* eller *främmande familjehem*.¹³⁸ I större kommuner är det vanligt att det förekommer så kallade kontrakterade familjehem.¹³⁹ Dessa hem har ett speciellt avtal med en kommun eller en organisation. I avtalet förbinder de sig att ta emot ett visst antal placeringar och kommunen åtar sig att avlöna dem, även under perioder då hemmen inte har några barn placerade.¹⁴⁰ Även så kallade *jourhem* eller *beredskapshem* omfattas i begreppet familjehem. Dessa är avsedda för akuta placeringar i avvaktan på att en mer permanent lösning skall hittas.¹⁴¹ Även dessa kan vara kontrakterade.¹⁴² Ett barn kan även placeras i ett så kallat *släktinghem*. Barnet placeras då hos anhöriga.¹⁴³ I 6 kap. 5 § SoL förekommer begreppet anhörig. Med anhörig avses, enligt departementschefen, den person inom familje- och släktkretsen som bistår en annan.¹⁴⁴ Barnet kan också placeras i ett så kallat *annat närstående hem*. Barnet placeras då hos personer som barnet inte är släkt med, men som är närstående som exempelvis vänner och grannar.¹⁴⁵ Vid placering i familjehem skall socialnämnden speciellt beakta kontinuitetsprincipen, flexibilitetsprincipen och närhetsprincipen, men även de andra principerna som styr socialtjänsten är av relevans.¹⁴⁶

3.4 Sammanfattning

Ett barn står från födelsen under föräldrarnas vårdnad tills dess att barnet är myndigt, om inte rätten anförtror vårdsnaden åt någon annan. Begreppet vårdnad i lagens mening avser det rättsliga ansvaret för barnets person. Den rättsliga vårdsnaden skall skiljas från utövandet av den faktiska vårdsnaden, alltså den dagliga omsorgen om barnet. Ett barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god uppfostran samt aktning för sin person och egenart. Det

¹³⁷ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 123-124.

¹³⁸ Linderot, S., *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan*, 2006, s. 13.

¹³⁹ Riksdagens revisorer, rapport 2001/02:16, s. 43.

¹⁴⁰ Linderot, S., *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan*, 2006, s. 13.

¹⁴¹ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 132.

¹⁴² Riksdagens revisorer, rapport 2001/02:16, s. 43.

¹⁴³ Linderot, S., *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan*, 2006, s. 14.

¹⁴⁴ Prop. 1996/97:124, s. 132.

¹⁴⁵ Linderot, S., *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan*, 2006, s. 15-16.

¹⁴⁶ Se vidare ovan i kapitel 3.3.2.

är vårdnadshavarens uppgift att se till att dessa behov tillgodoses. Denne har således ett ansvar för barnets personliga förhållanden.

Utgångspunkten är att föräldrarna har de bästa förutsättningarna att tillgodose barnets behov. När föräldrarna inte kan tillgodose barnets behov har samhället ett ansvar att gå in och hjälpa till. Samhällets ansvar för barn regleras i första hand av den socialrättsliga lagstiftningen, SoL, vilken kompletteras av LVU. Den sociala barnvården styrs av ett antal principer. Frivillighet och självbestämmande är en grundläggande utgångspunkt inom socialtjänsten. Även helhetssynen har betydelse. Normaliseringsprincipen, kontinuitetsprincipen, närhetsprincipen och principen om flexibilitet har stor betydelse inom den sociala barnvården. Även principen om att barn som har placerats i familjehem skall återförenas med sina biologiska föräldrar så snart syftet med vården har uppfyllts har sedan länge varit en av grundprinciperna i både LVU och SoL. En princip som idag är ledstjärna i all lagstiftning som berör barn är principen om barnets bästa. Dessa ovan nämnda principer skall beaktas vid varje omhändertagande och placering av barn.

För att ett barn skall kunna vårdas i ett annat hem med stöd av SoL, krävs det att föräldrarna samtycker till åtgärden. Om barnet har fyllt 15 år krävs också barnets samtycke för att åtgärden skall kunna genomföras. Föräldrar som är vårdnadshavare förlorar inte i dessa fall bestämmanderätten över sitt barn, men eftersom de har samtyckt till att barnet skall omhändertas och placeras i familjehem avstår de från den dagliga omsorgen och beslutsfattandet. Om ett omhändertagande inte kan ske på frivillig väg ger LVU socialnämnden möjlighet att ge barnet den vård och behandling som det behöver. Vård med stöd av LVU kan ges i fall där den unges hälsa eller utveckling riskeras på grund av brister i hemmiljön och i fall där den underårige på grund av sitt eget beteende riskerar sin utveckling eller hälsa. Också i dessa fall har föräldrarna kvar den rättsliga vårdnaden, men föräldrarnas bestämmanderätt över barnet begränsas i den omfattning som behövs för att vården skall kunna genomföras.

När barn omhändertas och placeras utanför det egna hemmet används i första hand familjehemsplaceringar. Anledningen till denna inställning är den nära anknytning till vuxna föräldraersättare och den känslomässiga relation som kan uppkomma mellan de vuxna och barnet, vilken kan ge barnet en positiv utveckling. Ett familjehem är ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran. Verksamheten får inte heller bedrivas yrkesmässigt. Familjehemsföräldrarna är uppdragstagare åt socialnämnden och för uppdraget utgår omkostnadsersättning och arvode till familjehemsföräldrarna. Exakt hur ersättningen skall beräknas är oreglerat, men den följer vanligtvis fastställda rekommendationer från Svenska Kommunförbundet. Det är socialnämnden som har ansvar för att familjehemmet är lämpligt att ta hand om det barn som skall placeras. Vården skall utformas så att den underlättar barnets samhörighet med anhöriga och andra närstående i barnets hemmiljö. Detta är en förutsättning för att barnet, efter avslutad vård, skall kunna återförenas

med sin biologiska familj. När barnet har placerats i familjehem är det socialnämnden som har det formella ansvaret för vården och omsorgen om barnet. I praktiken är det dock familjehemsföräldrarna som utövar den faktiska vårdsnaden om barnet. Det vanligaste är att barn som omhändertas placeras i familjehem hos personer som barnen inte har någon relation till sedan tidigare, så kallade traditionella eller främmande familjehem. För akuta placeringar i avvaktan på ett mer permanent hem kan socialnämnden placera barnen i jourhem eller så kallade beredskapshem. Det förekommer också släktinghem eller andra närstående hem där barnen placeras hos anhöriga eller andra nära bekanta till barnen.

4 Övervägande om ansökan rörande vårdnadsöverflyttning

4.1 Allmänt

Trots den svenska lagstiftningens avsikter om att barnet skall återförenas med sina biologiska föräldrar finns det barn som inte kommer att kunna återvända hem. Det är inte ovanligt att barnet lever i ovisshet om var det hör hemma och om hur länge det får bo kvar i familjehemmet. Dessa problem gäller för såväl barn som är placerade enligt SoL, som barn som är placerade enligt LVU. I dessa situationer måste det skapas förutsättningar som bidrar till att barnet kan växa upp under trygga och stabila förhållanden.¹⁴⁷

Genom de lagändringar i 6 kap. FB som trädde i kraft den 1 juli 1983 skapades större möjligheter att genomföra överflyttning av vårdnaden. Vårdnaden kan i vissa fall flyttas över till familjehemsföräldrarna, hos vilka barnet stadigvarande vårdats och fostrats, om det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå enligt 6 kap. 8 § FB.¹⁴⁸ I den statistiska undersökningen som genomfördes i samband med LVU-utredningens granskning¹⁴⁹ visades dock att möjligheten att överflytta vårdnaden till familjehemmet utnyttjades mycket sällan. I 98 procent av de fall där ett barn hade bott i samma familjehem i mer än fem år hade inte vårdnaden överflyttats. Undersökningen visade också att vårdnadsöverflyttning inte initierades när den faktiskt skulle ha en avgörande betydelse, då socialnämnden inte ville riskera ett avslag i domstol. Socialnämnden var också rädd att på förhand döma ut föräldrarna och att dessa genom en vårdnadsöverflyttning helt skulle förlora kontakten med barnet. Undersökningen visade dock att i de fall där samtycke till vårdnadsöverflyttning funnits, fortsatte umgänget som förut och i de fall där samtycke saknades förblev ändå föräldrarnas kontakt med barnet ungefär densamma.¹⁵⁰ Det ansågs att socialtjänsten inte beaktade bestämmelsen i tillräcklig grad, vilket hade kunnat ge bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet i vården.

För att markera att en överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB skulle kunna vara en framkomlig väg att ge barn större trygghet och visshet om var de skall bo i framtiden, infördes kompletterande bestämmelser i 6 kap. 8 § 2

---

¹⁴⁷ Prop. 2002/03:53, s. 84; SOU 2000:77, s. 86.

¹⁴⁸ Se vidare nedan i kapitel 5.

¹⁴⁹ SOU 2000:77.

¹⁵⁰ A.a. s. 130-132.

st. SoL och 13 § 4 st. LVU.¹⁵¹ Av bestämmelserna framgår att när ett barn har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vården enligt 6 kap. 8 § FB.

Att det är socialnämnden som väcker talan om frågor rörande vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § FB framgår av bestämmelsens andra stycke. Familjehemsföräldrarna kan således inte själva gå till domstolen och begära vårdnadsöverflyttning. Om de vill få vården om barnet får de istället vända sig till socialnämnden.¹⁵² Om familjehemsföräldrarna tar initiativ till en vårdnadsöverflyttning och vänder sig till socialnämnden blir de part hos nämnden, om inte barnet är över 15 år. Detta innebär att familjehemsföräldrarna, som part, har rätt att kommuniceras utredningen, således skall få ta del av vad som har skrivits och yttra sig över det enligt 17 § FL¹⁵³ och 11 kap. 8 § 3 st. SoL. De har även rätt att höras av nämnden och utse ett ombud för sig.¹⁵⁴ Om socialnämnden sedan bedömer att förutsättningarna är för handen, skall nämnden väcka talan hos tingsrätten enligt 5 kap. 2 § SoF.

4.2 Bedömningsgrunder

Socialnämnden skall således göra en första prövning av om skäl för överflyttning av vården föreligger när barnet har varit placerat i familjehem i tre år.¹⁵⁵ Förarbetena till 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU redogör endast i mycket korta drag för innebörden av regleringen och för hur lagstiftaren har menat att bestämmelserna skall tillämpas. Bestämmelserna är tillämpliga på barn som redan den 1 juli 2003 varit placerade i samma familjehem under tre år.¹⁵⁶

Syftet med prövningen är att i så stor utsträckning som möjligt ge barn och unga kontinuitet i relationer och en familj för livet. Det bästa sättet, på vilket ett barn kan få en familj för livet är att barnet återförenas med sin ursprungsfamilj. Om detta inte är möjligt skall socialnämnden ha lagstöd för att kunna planera hur barnets framtid skall utformas.¹⁵⁷

Att ett övervägande skall göras när barnet har varit placerat i tre år i samma familjehem har ansetts vara rimligt mot den bakgrund att de flesta barn som blir kvar så länge i vården placeras i åldern noll till tre år. Tre år är då en

---

¹⁵¹ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 139-140.

¹⁵² Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 2004, s. 107.

¹⁵³ Förvaltningslag (1986:223).

¹⁵⁴ Wetter, I., *Vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken*, Socionomen 2002;1 s. 55-57, s. 56.

¹⁵⁵ Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 140.

¹⁵⁶ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 155.

¹⁵⁷ SOU 2000:77, s. 125.

lång tid satt i relation till barnets ålder och mognad. Det poängteras dock att det inte kan uteslutas att det kan behövas längre tid i familjehemmet för att barnet skall ha rotat sig så mycket att det kan anses vara till barnets bästa att vårdnaden flyttas över.¹⁵⁸ I betänkandet till bestämmelsen betonas dock att den föreslagna bestämmelsen inte hindrar att socialnämnden ansöker om överflyttning av vårdnaden efter en kortare tid än tre år. Det är angeläget att socialtjänsten överväger frågan regelbundet.¹⁵⁹

Det poängteras att socialnämnden måste hålla sig väl informerad om hur barnets förhållanden i familjehemmet ser ut inför bedömningen av om en vårdnadsöverflyttning skall initieras. Socialnämnden skall i sin prövning framför allt se till vad som är bäst för barnet. En tungt vägande faktor är hur barnet självt ser på sin framtid.¹⁶⁰

Socialnämnden bör noga väga skäl för och emot en överflyttning av vårdnaden. Vidare bör socialnämnden noga motivera och dokumentera det ställningstagande som nämnden kommer fram till. Socialnämnden skall beakta hur barnets umgänge med de biologiska föräldrarna har sett ut och hur det har fungerat.¹⁶¹ Det måste vidare vara klarlagt att barnet har en sådan anknytning till familjehemmet att barnet uppfattar det som sitt eget hem. Det måste även vara utrett att de blivande vårdnadshavarna är beredda att tillgodose barnets behov av kontakt med sina biologiska föräldrar. Familjehemsföräldrar som har blivit vårdnadshavare har samma ansvar enligt FB som andra vårdnadshavare att, så långt möjligt, se till att barnets behov av umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med tillgodoses. Barnet är inte bara i behov av att ha kontakt med föräldrarna, utan även med andra som står dem nära. Detta skall socialnämnden också ta hänsyn till i sin bedömning. När familjehemsföräldrarna blir vårdnadshavare måste det vara klarlagt att de kan ta ett ökat ansvar för barnet och se till att barnets behov tillgodoses.¹⁶²

Socialnämnden skall i första hand diskutera vårdnadsfrågan med barnets föräldrar för att höra om de samtycker till den förändrade vården. När det gäller överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna måste dessa förklara sig vara villiga att åta sig uppdraget. Både de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna skall också informeras om konsekvenserna av vårdnadsöverflyttningen.¹⁶³

4.3 Sammanfattning

Institutet vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB infördes för att bidra till att barn i större utsträckning skulle kunna växa upp under trygga och stabila

---

¹⁵⁸ Prop. 2002/03:53, s. 86.

¹⁵⁹ Bet. 2002/03:SoU15, s. 48-49.

¹⁶⁰ SOU 2000:77, s. 133, 137-139.

¹⁶¹ Prop. 2002/03:53, s. 86.

¹⁶² SOU 2000:77, s. 133, 137-139.

¹⁶³ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 155.

förhållanden. För att utöka tillämpningen av 6 kap. 8 § FB infördes kompletterande bestämmelser i 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU. Enligt bestämmelserna skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB när ett barn har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes. Syftet med socialnämndens prövning är att i så stor utsträckning som möjligt ge barn och unga kontinuitet i relationer och en familj för livet.

Socialnämndens prövning *skall* ske vart tredje år. Denna tidsgräns har ansetts vara rimlig mot den bakgrund att de flesta barn som blir kvar så länge i vården placeras i åldern noll till tre år. För dessa barn är tre år en lång tid. Det finns dock inget hinder i vägen för socialnämnden att prövning sker i ett tidigare skede. Socialnämnden måste hålla sig väl informerad om hur barnets situation ser ut i familjehemmet. I sin prövning skall socialnämnden framför allt se till barnets bästa. En tungt vägande faktor vid bedömningen är också barnets åsikt. Nämnden skall vidare beakta barnets umgänge med de biologiska föräldrar och utreda vilken anknytning barnet har till familjehemmet. Familjehemmet måste, av barnet, uppfattas som dess egna hem. Socialnämnden måste också undersöka huruvida familjehemsföräldrarna kan klara av att ta ett utökat ansvar för barnet och om dessa ställer sig positiva till vårdnadsöverflyttningen. Det skall också undersökas huruvida familjehemsföräldrarna är villiga att, även i fortsättningen, arbeta för en god kontakt med de biologiska föräldrarna. Skäl för och emot en vårdnadsöverflyttning skall noggrant vägas mot varandra och nämndens ställningstagande skall motiveras och dokumenteras.

5 Beslut om vårdnadsöverflyttning

5.1 Allmänt

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller de som har hand om barnet, skall domstolen utse familjehemsföräldrarna till särskilt förordnade vårdnadshavare enligt 6 kap. 8 § FB. Bestämmelsen har tillkommit för att man skall ta största hänsyn till barnets bästa.¹⁶⁴ En förälder kan således i vissa fall bli fräntagen vårdnaden om sitt barn även om föräldern inte har brustit i omvårdnaden om barnet på ett sätt som medför en bestående fara för barnets person. Bestämmelsen har till främsta syfte att förhindra att familjehemsplacerade barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från den miljö där de har funnit sig till rätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i det tidigare hemmet.¹⁶⁵ Förarbetena till 6 kap. 8 § FB redogör endast i korta drag för innebörden av bestämmelsen och för hur det är menat att bestämmelsen skall tillämpas.¹⁶⁶

Här är hänsynen till barnets intressen den omständighet som utgör utgångspunkten för prövningen av vårdnadsansvaret och inte föräldrarnas oförmåga att tillgodose dessa intressen. Av betydelse är också att barnets rätt att få stanna kvar i den miljö barnet befinner sig i bedöms utan hänsyn till den bestämmanderätt som tillkommer föräldrarna då dessa är vårdnadshavare. 6 kap. 8 § FB innebär att den faktiska vårdnaden av barnet läggs till grund för det rättsliga vårdnadsansvaret.¹⁶⁷ Vid en vårdnadsöverflyttning till ett familjehem flyttas det juridiska och det faktiska ansvaret från de biologiska föräldrarna till familjehemmet.¹⁶⁸ Räckvidden av bestämmelsen begränsas i formellt hänseende av att det endast är socialnämnden som har talerätt angående vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § 2 st. FB.¹⁶⁹

---

¹⁶⁴ Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrarnas och samhällets ansvar*, 2004, s. 107.

¹⁶⁵ Prop. 1981/82:168, s. 39-40, 69-70.

¹⁶⁶ A.a. s. 39-41, 69-70.

¹⁶⁷ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 478-479.

¹⁶⁸ Nordin, H., *Permanent eller tillfälliga placeringar, Om lag och verklighet vid flyttningsförbudsbestämmelsens tillämpning*, 2003, s. 27.

¹⁶⁹ För vidare diskussion rörande de formella reglerna se ovan i kapitel 4.

5.2 Rekvisiten

5.2.1 I ett annat enskilt hem än föräldrahemmet

En första förutsättning för att vårdnaden skall kunna flyttas över till annan än en förälder enligt 6 kap. 8 § FB är att barnet stadigvarande har vårdats och fostrats i ett annat hem än föräldrahemmet. Utredningen om barnets rätt förutsatte i sitt betänkande, SOU 1979:63, att överflyttning skulle kunna ske även i fall där föräldrarna tagit avstånd från barnet på grund av att barnet flyttat ihop med en person som föräldrarna inte godtagit.¹⁷⁰ Utredningen hade som målsättning att ge barnet ett skydd för den relation som uppstått genom den faktiska vårdnadens utövande, oavsett anledning till att den faktiska vårdnaden inte fullgjorts av föräldrarna.¹⁷¹ I propositionen talas dock endast om placeringar utanför föräldrahemmet som sker genom socialnämndens försorg.¹⁷² Fall där barnet har placerats i annan vård, exempelvis hos far- eller morföräldrar, nämns inte. Ordalydelsen i lagbestämmelsen hindrar dock inte att en vårdnadsöverflyttning skulle kunna ske även i dessa fall.¹⁷³

5.2.2 Stadigvarande vård och fostran

Utöver det att barnet skall ha vistats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet krävs det att vistelsen har varit stadigvarande. Någon absolut tidsgräns har inte angetts för vad som skulle kunna anses vara stadigvarande vistelse.¹⁷⁴

Det betonas i propositionen till bestämmelsen att utgångspunkten vid varje placering av ett barn i ett familjehem är att barnet skall återförenas med föräldrarna, detta oavsett om det sker frivilligt enligt SoL eller under tvång genom ett omhändertagande enligt LVU. Vidare framhålls att den omständighet att barnet varaktigt vistas hos någon annan inte i sig kan leda till att vårdnaden om barnet flyttas från föräldrarna till familjehemmet. Arbetet för att nå en återförening kan ta tid.¹⁷⁵ Av propositionen framgår vidare att det inte kan komma ifråga att flytta över vårdnaden från föräldrar som håller en god kontakt med barnet medan det vistas i familjehemmet. Först när en återförening inte kan komma till stånd trots långvariga och omfattande insatser bör det bli aktuellt att flytta över vårdnaden. Har föräldrarna inte visat något intresse för barnet eller har kontakten varit sporadisk eller uppslitande, kan däremot en vårdnadsöverflyttning bli aktuell.¹⁷⁶ Även i lagutskottets betänkande framhålls att en vårdnadsöverflyttning inte bör ske om det finns en god kontakt mellan

---

¹⁷⁰ SOU 1979:63, s. 79.

¹⁷¹ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 479.

¹⁷² Prop. 1981/82:168, s. 39-40.

¹⁷³ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 479.

¹⁷⁴ Prop. 1981/82:168, s. 39-40, 70.

¹⁷⁵ A.a. s. 39.

¹⁷⁶ A.a. s. 39-40, 70.

barnet och föräldrarna.¹⁷⁷ Detta kan jämföras med den ståndpunkt som framgår av prop. 1989/90:28, att en vårdnadsöverflyttning vid vård utanför det egna hemmet normalt sett inte bör aktualiseras om föräldrarna behåller en nära relation till barnet under vårdtiden och vården inte är långvarig. Barnet är då inställt på att det skall återförenas med föräldrarna så snart föräldrarnas förhållande ordnat upp sig.¹⁷⁸ Utredningen om barnets bästa ansåg att överflyttning av vårdnaden skulle kunna ske om barnet vistats länge i familjehemmet och rotat sig där och därför betraktar familjehemmet som sitt riktiga hem.¹⁷⁹ I allmänhet torde det krävas att barnet har bott i familjehemmet i flera år innan det kan bli tal om att överväga överflyttning av den rättsliga vårdnaden. Anknytningen till familjehemmet och kontakten med de biologiska föräldrarna måste bli föremål för utredning.¹⁸⁰ De omständigheter som skall bilda underlag vid prövningen av överflyttningen av vårdnaden är barnets ålder, vilja, utvecklingsgrad, känslöbindningar, tid och förhållande i familjehemmet, samt tid och förhållande till de biologiska föräldrarna.¹⁸¹

Av vad som ovan framgår har det inte klart uttryckts i förarbetena till 6 kap. 8 § FB hur lagstiftaren uppfattar kontakten med de biologiska föräldrarna och barnets trygghet i familjehemmet. Det kan vara så att lagstiftaren menar att kontakten med föräldrar och tryggheten i familjehemmet står i motsättning till varandra.

Hur utgången blir i fall där barnet vistas i ett familjehem under lång tid och trots en nära kontakt med föräldrarna kommer att uppfatta familjehemmet som sitt riktiga hem är därmed oklar. Fråga är om kontakten med föräldrarna i sig kan vara ett hinder för en vårdnadsöverflyttning. De uttalanden som har gjorts i förarbetena till bestämmelsen skulle kunna tolkas på det sättet att kontakten med de biologiska föräldrarna i sig skulle kunna vara ett hinder för en vårdnadsöverflyttning, oberoende av hur barnet rotat sig i familjehemmet.

Enligt Singer finns det dock skäl som talar emot en sådan tolkning.¹⁸² Utgångspunkten är, vid alla placeringar i familjehem, att umgänget med de biologiska föräldrarna skall främjas. I förarbetet SOU 1994:139 konstaterades att även om en strävan bör vara att föräldrarna och barnet skall återförenas förekommer det fall där en återförening inom överskådlig tid är orealistisk. Så kan vara fallet när ett barn beretts vård utanför det egna hemmet i späda ålder och växer upp i det familjehemmet. Detta kan också vara fallet när ett litet barn har bott i ett familjehem i många år och har rotat sig där. I dessa situationer betraktar många gånger barnet familjehemmet som sitt riktiga hem. Barnet knyter känslomässigt an till

---

¹⁷⁷ Bet. 1982/83:LU17, s. 22-23.

¹⁷⁸ Prop. 1989/90:28, s. 94.

¹⁷⁹ SOU 1979:63, s. 78.

¹⁸⁰ Walin, G., Vängby, S., *Föräldraskap. En kommentar. Del I*, 2001, s. 6:41.

¹⁸¹ SOU 1979:63, s. 78; Nordin, H., *Permanent eller tillfälliga placeringar, Om lag och verklighet vid flyttningsförbudsbestämmelsens tillämpning*, 2003, s. 26.

¹⁸² Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 481-482.

familjehemsföräldrarna och betraktar dem som sina verkliga föräldrar. Detta kan ske även om de biologiska föräldrarna har hållit en god kontakt med barnet under vårdtiden. I dessa fall anses en vårdnadsöverflyttning vara ägnad att skapa förutsättningar för barnet att växa upp under trygga och stabila förhållande.¹⁸³ Avgörande bör enligt Singer vara om barnet kommit att uppfatta familjehemmet som sitt eget hem. Kontakten med de biologiska föräldrarna utgör inte i sig ett hinder för en vårdnadsöverflyttning, men kan komma att ha betydelse vid bedömningen av vad som är bäst för barnet.¹⁸⁴

Enligt Davidsson är det inget i lagens syfte eller lagens ordalydelse som ger stöd för uppfattningen att kontakten med de biologiska föräldrarna i sig skulle kunna vara ett hinder för en vårdnadsöverflyttning. Syftet och lagtexten ger endast stöd för att regeln skall tillämpas utifrån vad som är uppenbart bäst för barnet. Han påpekar vidare att om det skulle vara så att kontaktförbehållet ges giltighet så skulle det leda till att 6 kap. 8 § FB endast skulle kunna tillämpas på de barn som är föremål för en familjehemsvård som står i uppenbar strid med socialtjänstens grundläggande regler och principer, således de fall där socialtjänsten brister i skyldigheten att på olika sätt främja barnets samhörighet med anhöriga, hemmiljön och annan till barnet närstående person. Davidsson drar slutsatsen att kontaktförbehållet endast kan förklaras med att det ansågs vara ett motargument till att 6 kap. 8 § FB skulle uppfattas möjliggöra tvångsadoptioner.¹⁸⁵

5.2.3 Uppenbart bäst för barnet

Ytterligare förutsättningar anges i 6 kap. 8 § FB, vilka också måste vara för handen, för att en vårdnadsöverflyttning skall bli aktuell. Det skall vara uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdanden flyttas över till den eller de som tagit emot barnet. Det krävs således att två rekvisit är uppfyllda för att ett beslut om överflyttning av vårdnadsansvaret skall anses vara till barnets bästa. Först krävs att det anses vara bäst för barnet att kvarbli hos familjehemsföräldrarna. Dessutom krävs att det kan anses vara bäst för barnet att familjehemsföräldrarna tillerkänns det rättsliga vårdnadsansvaret. I praktiken görs inte alltid denna uppdelning.¹⁸⁶ Hur en bedömning av vad som är bäst för barnet rent konkret skall göras framgår inte av förarbetena.

Vad gäller innebörden av att det skall vara till barnets bästa att det rådande förhållandet får bestå bör det ses till bestämmelsens syfte. Syftet är att skydda barnets rätt till trygghet och förankring i den miljö där barnet funnit sig till rätta och känner en större samhörighet och känslomässig förankring än i det egna hemmet. Stor vikt skall även läggas vid barnets egen inställning till vårdnadsfrågan.¹⁸⁷ För att frågan om en överflyttning av vårdnaden skall bli aktuell krävs det inte att den fortsatta vården i

---

¹⁸³ SOU 1994:139, s. 446.

¹⁸⁴ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 479.

¹⁸⁵ Davidsson, R., *Sveket mot familjehemsbarnen*, SvJT 1993 s. 878-891, s. 885-886.

¹⁸⁶ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 482.

¹⁸⁷ Prop. 1981/82:168, s. 70.

familjehemmet skall vara hotad.¹⁸⁸ Rätten till kontinuitet skulle kunna anses vara skyddad genom ett omhändertagande enligt LVU eller, om förutsättningarna för ett omhändertagande enligt LVU inte är för handen, genom socialnämndens rätt att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § LVU. Dessa möjligheter ansågs i förarbetena dock inte ge tillräckligt skydd för barnets rätt. Ett flyttningsförbud kan meddelas endast om det finns en påtaglig risk för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa kan skadas om barnet skiljs från familjehemmet. Det anmärktes vidare att denna åtgärd endast var menad att tillämpas temporärt för att hindra föräldrarna att omedelbart ta hem barnet. Fördelen med att införa en bestämmelse om vårdnadsöverflyttning i 6 kap. 8 § FB ansågs vara att barnet nu skulle kunna ges en uppväxt under stabila och trygga förhållanden i ett hem som barnet kommit att uppfattas som sitt eget.¹⁸⁹

Det andra rekvisitetet, att det skall vara uppenbart bäst för barnet att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna, är i viss utsträckning betingat av det första rekvisitetet. För att barnet skall kunna garanteras att få vara kvar i familjehemmet, oberoende av föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare, måste vårdnadsansvaret och bestämmanderätten om barnet fräntas föräldrarna.¹⁹⁰

I NJA 1993 s. 666 prövades huruvida vårdnaden skulle flyttas över till familjehemsföräldrarna. Målet rörde en 14-årig pojke som vid ett års ålder omhändertagits och placerats i familjehem. Detta skedde år 1980. Omhändertagandet upphörde år 1987, men pojken kom att bo kvar i familjehemmet och flyttningsförbud meddelades år 1990. Talan väcktes med yrkande om att tingsrätten skulle förordna familjehemsföräldrarna att som särskilt förordnade förmyndare utöva vårdnaden om pojken. Samtliga instanser biföll käromålet. HD konstaterade att pojken vid tiden för avgörandet hade vistats i familjehemmet i 13 år. Han hade således bott där i större delen av sitt liv och rotat sig där. Enligt utredningen kände pojken sådan trygghet och gemenskap med familjehemsföräldrarna att han uppfattade deras hem som sitt eget. Pojken hade inte heller uttryckt någon annan uppfattning än att han ville bo kvar i familjen. Familjehemsföräldrarna hade också förklarat att de önskade att vårdnaden skulle flyttas över till dem. HD konstaterade vidare att pojken hade haft bristande kontakt med de biologiska föräldrarna. Detta hade berott på att föräldrarna hade tagit få egna initiativ till kontakt. Vid en sammanvägning av omständigheterna i målet fann HD att det var uppenbart bäst för pojken att det rådande förhållandet fick bestå och att vårdnaden skulle överflyttas till familjehemsföräldrarna.

---

¹⁸⁸ Davidsson, R., *Sveket mot familjehemsbarnen*, SvJT 1993 s. 878-891, s. 888.

¹⁸⁹ Prop. 1981/82:168, s. 39-40; Norström, C., Thunved, A., *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 2006, s. 307-308.

¹⁹⁰ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 483.

5.3 Restriktiv tillämpning?

I propositionen till 6 kap. 8 § FB framgår att vårdnadsöverflyttningar endast skall genomföras i undantagsfall.¹⁹¹ Även i lagutskottets behandling av förslaget framkommer att regeln skall tillämpas med försiktighet.¹⁹² Lagrådet framhåller också att 6 kap. 8 § FB bara skall tillämpas i de fall där åtgärden måste anses verkligt angelägen av hänsyn till barnet.¹⁹³ Förarbetena till bestämmelsen poängterar således en restriktiv tillämpning av lagregeln. Davidsson hävdar dock att lagens syfte och innehåll ej ger stöd för att 6 kap. 8 § FB skall ha den undantagskaraktär som uttrycks i förarbetena. Lagens syfte är att förhindra att familjehemsplacerade barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från en miljö där de har funnit sig tillrätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i det tidigare hemmet. Enligt Davidsson är tillämpningen av bestämmelsen därmed snarare mer en regel än undantag. Han påpekar även att propositionens allmänna utgångspunkt var att stärka barns rättsliga ställning och att markera hänsyn till barns behov i lagstiftning och lagtillämpning. Han menar vidare att inte heller lagens bokstav kan anses ge uttryck för en tillämpning av undantagskaraktär. Davidsson avslutar sin argumentation med att konstatera att bestämmelsens undantagskaraktär åtminstone numera måste vara ifrågasatt, då det i prop. 1989/90:28 framhölls att bestämmelsen skall tillämpas i större utsträckning än tidigare, detta även om förslaget inte ledde till någon lagändring.¹⁹⁴

Tillämpningen av 6 kap. 8 § FB fortsatte av vara låg. För att råda bot på detta infördes år 2003 regler om att socialnämnden skall överväga, således göra en speciell prövning, om en ansökan om vårdnadsöverflyttning bör göras när barnet varit placerat i familjehem i tre år. Genom lagändringen ville lagstiftaren förtydliga att överflyttning av vården enligt FB kan vara en framkomlig väg att ge barn större trygghet och visshet om var de skall bo i framtiden. Ingenting i förarbetena tyder på att 6 kap. 8 § FB skall tillämpas restriktivt. Med lagändringen önskade lagstiftaren en större tillämpning av institutet vårdnadsöverflyttning.¹⁹⁵

5.4 Sammanfattning

Institutet vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB tillkom således för att barnets bästa skulle lyftas fram ytterligare. Bestämmelsens främsta syfte är att förhindra att familjehemsplacerade barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från den miljö där de har funnit sig tillrätta och känner trygghet och känslomässig förankring. Hänsynen till barnets intressen utgör utgångspunkten för prövningen av vårdnadsansvaret. I dessa

---

¹⁹¹ Prop. 1981/82:168, s. 19, 70.

¹⁹² Bet. 1982/83:LU17, s. 22.

¹⁹³ Prop. 1981/82:168, s. 87.

¹⁹⁴ Davidsson, R., *Sveket mot familjehemsbarnen*, SvJT 1993 s. 878-891, s. 883-884.

¹⁹⁵ Prop. 2002/03:53, s. 84-86, 106, 109; SOU 2000:77, s. 125-131.

fall är det endast socialnämnden som kan väcka talan, vilket begränsar tillämpningen av bestämmelsen i formellt hänseende.

Barnet måste ha vårdats och fostrats stadigvarande i ett annat hem än föräldrahemmet. Någon absolut tidsgräns för begreppet stadigvarande framgår ej av förarbetena till bestämmelsen. Att barnet varaktigt vistats hos någon annan kan inte i sig leda till att vårdnaden om barnet flyttas över. Detta har man i förarbetena motiverat med att arbetet med att återföre barn och föräldrar kan ta tid. Det tordes i allmänhet krävas att barnet har bott i familjehemmet i flera år innan det kan bli tal om att överväga överflyttning av vårdnaden. Anknytningen till familjehemmet och kontakten med de biologiska föräldrarna måste också bli föremål för utredning. Hur lagstiftaren uppfattar kontakten med de biologiska föräldrarna och barnets trygghet i familjehemmet är oklart. Det kan vara så att lagstiftaren menar att kontakten med föräldrar och trygghet i familjehemmet står i motsättning till varandra. Detta är dock inte klart i dagsläget. För att en vårdnadsöverflyttning skall få ske krävs det också att det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller de som har tagit emot barnet. Det krävs således att det anses vara bäst för barnet att kvarbli hos familjehemsföräldrarna, men också att det kan anses vara bäst för barnet att familjehemsföräldrarna tillerkänns den rättsliga vårdnaden. Hur bedömningen skall göras för att kunna avgöra vad som är bäst för barnet framgår inte av förarbetena. Vad gäller innebörden av att det skall vara till barnets bästa att det rådande förhållandet får bestå får man se till bestämmelsens syfte. Stor vikt skall också läggas vid barnets egna inställning.

Det är också oklart huruvida bestämmelsen i 6 kap. 8 § FB skall tillämpas restriktivt. Av förarbetena framgår att vårdnadsöverflyttningar endast skall genomföras i undantagsfall. Det finns dock argument som talar emot en sådan restriktiv tillämpning. Davidsson anser att lagens syfte och innehåll ej ger stöd för denna undantagskaraktär. Lagens syfte är att förhindra att familjehemsplacerade barn som har rotat sig i familjehem blir uppryckta från den miljö där de funnit sig tillrätta och känner sig trygga. Med lagändringen som infördes i 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU år 2003 ville lagstiftaren förtydliga att överflyttning av vårdnad om barn bör tillämpas i större utsträckning, då en sådan tillämpning skulle kunna vara en framkomlig väg att ge barn större trygghet och visshet om var de skall bo i framtiden.

6 Rättsverkningar

6.1 Positiva och negativa aspekter som framfördes i prop. 1981/82:168

De positiva aspekter som har framförts i förarbetena är att barnet kan ges en uppväxt under stabila och trygga förhållanden, samtidigt som de nya vårdnadshavarna får möjlighet att självständigt sköta barnet och ta del i omvårdnaden om barnet på samma sätt som om barnet vore vårdnadshavarens egna. Vidare har det framförts att en överflyttning av vårdnaden även kan innebära en avlastning för den biologiska föräldern, när denne inte orkar bära hela ansvaret självt.¹⁹⁶ En annan positiv aspekt är att barnet genom en vårdnadsöverflyttning får en existerande föräldrabarnrelation rättsligt bekräftad.¹⁹⁷

Negativa aspekter har också lyfts fram vid tillkomsten av 6 kap. 8 § FB. Bland annat har det framhållits att en möjlighet att flytta över vårdnaden i dessa fall skulle kunna försvåra ansträngningarna att på frivillig väg, genom socialnämndens försorg, få till stånd placeringar av barn i lämpliga familjehem. Detta då föräldrarna skulle kunna riskera att förlora vårdnaden om sitt barn. En sådan utveckling skulle vara negativ, eftersom samhällets möjligheter att gå in med stöd vad gäller vård och fostran av unga, när föräldrarna inte själva kunde svara för omsorgen, skulle minska. Ett annat skäl som har anförts mot förslaget är att man med detta kunde få till stånd adoptioner mot föräldrarnas vilja, så kallade tvångsadoptioner.¹⁹⁸ Enligt adoptionsreglerna är vårdnadshavarens samtycke en förutsättning för medgivande till adoption enligt 4 kap. 5a § FB. En förälder utan del i den rättsliga vårdnaden skall höras men kan inte förhindra en adoption som anses vara till fördel för barnet. Har vårdnadsansvaret flyttats över till familjehemsföräldrarna skall de samtycka till adoptionen. En förälder som motsätter sig en adoption kan således inte förhindra att adoptionen medges om den bedöms vara till barnets bästa.¹⁹⁹ Som motargument till detta angavs dock i propositionen att vårdnadsöverflyttning inte skulle komma ifråga om föräldrarna håller en god kontakt med barnet medan det vistas i familjehemmet. Föräldrarna skulle därför inte behöva tveka inför tanken på en familjehemsplacering av rädsla för att bli fräntagen vårdnaden och därmed utsättas för en risk att barnet adopteras av familjehemsföräldrarna mot deras vilja. Dessutom poängterades att de biologiska föräldrarna skall höras när fråga om adoption uppkommer, även om de inte längre är vårdnadshavare till barnet. På så sätt kan de biologiska föräldrarna framföra

---

¹⁹⁶ Prop. 1981/82:168, s. 39-40, 69-70.

¹⁹⁷ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 483.

¹⁹⁸ Prop. 1981/82:168, s. 39-40.

¹⁹⁹ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 484.

de synpunkter som de kan ha i adoptionsfrågan, 4 kap. 5a § 2 st. FB och 4 kap. 10 § 3 st. FB.²⁰⁰

6.2 Familjehemsföräldrarnas utökade rättigheter och skyldigheter

Genom en vårdnadsöverflyttning ändras familjehemmets rättsliga ställning. Vårdnadsansvarets överflyttning till den som har tagit emot ett barn för vård och fostran innebär att han eller hon i egenskap av vårdnadshavare skall tillgodose barnets behov som det angivits i FB. Familjehemsföräldrarna kan sägas ha detta ansvar redan innan en överflyttning av vårdnaden har skett, men då som en följd av ett avtal med socialnämnden. Med vårdnadsansvaret följer också beslutanderätten i frågor som rör barnet.²⁰¹

När vårdnaden om ett barn flyttas över till familjehemsföräldrarna upphör således familjehemsplaceringen av barnet. I anslutning till att familjehemsföräldrarna utses till särskilt förordnade vårdnadshavare skall beslut fattas om att vården enligt SoL och LVU skall upphöra. Därmed är det inte längre fråga om en placering, utan barnet bor nu i familjen hos sina vårdnadshavare.²⁰² Detta medför att placeringskommunens uppföljningsansvar upphör och övervägande om fortsatt vårdbehov var sätte månad enligt 6 kap. 8 § 1 st. SoL och 13 § LVU tillämpas ej längre.

Barnets föräldrar är även i fortsättningen underhållsskyldiga för barnet. Underhållsskyldigheten följer nämligen inte av vårdnadsansvaret som sådant.²⁰³ Detta går att utläsa av 7 kap. 1 och 2 §§ FB. Barnets föräldrar fullgör sin underhållsskyldighet genom att betala underhåll för barnet. Detta skall betalas till de särskilt förordnade vårdnadshavarna. Underhållet beräknas enligt FB: s regler och fastställs genom dom eller avtal mellan föräldrarna och de nya vårdnadshavarna, 7 kap. FB.

Om vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna kan de dock även i fortsättningen få skälig ersättning för omhändertagandet av barnet. Av bestämmelsen i 6 kap. 11 § SoL framgår att kommunen även i fortsättningen får betala de tidigare familjehemsföräldrarna en skälig ersättning även efter det att dessa har blivit särskilt förordnade vårdnadshavare. En skälig ersättning bör motsvara vad som tidigare utbetalats som familjehemsersättning, det vill säga arvode och omkostnadsersättning. Denna ersättning skall dock reduceras med de pengar som kommer från annat håll avseende vård och omkostnader, till exempel underhållsbidrag, underhållsstöd, barnbidrag, avkastning av kapital och socialförsäkringsförmåner. Särskilt förordnade vårdnadshavares rätt till

---

²⁰⁰ Prop. 1981/82:168, s. 40. För mer information rörande lagbestämmelsens tillkomst se vidare ovan i kapitel 2.1.2.

²⁰¹ Singer, A., *Föräldraskap i rättslig belysning*, 2000, s. 478-479.

²⁰² Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 160.

²⁰³ SOU 2005:81, s. 237.

föräldräpning regleras i 4 kap. 2 § p. a AFL²⁰⁴. Av bestämmelsen framgår att rättslig vårdnadshavare som inte är förälder och som har vård om barnet, har rätt till föräldräpning på samma sätt som ett barns föräldrar. Barnets försörjning skall alltså i första hand täckas av de medel som från olika håll kan utgå för barnet. Vårdnadshavaren har nu samma rätt som ett barns föräldrar har vad gäller att uppbära och använda pengar för barnets räkning.²⁰⁵

Kommunförbundet råder placeringskommunerna att reglera de ekonomiska åtagandena gentemot de nya vårdnadshavarna i avtal. Även uppgifter om hur länge nämnden avser att betala skall framgå av avtalet. Det är vanligt att socialnämnden behöver utbetala en skälig ersättning till dess att barnet slutat gymnasieskolan. Vägledande kan FB:s regler vara, rörande föräldrars försörjningsskyldighet till dess barnet slutat skolan, men längst till barnet blir 21 år, enligt 7 kap. 1 § FB.²⁰⁶

Vistelsekommunen skall enligt 5 kap. 1 § SoL i sin omsorg om barn tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan uppkomma efter en vårdnadsöverflyttning.²⁰⁷ Om familjehemsföräldrarna adopterar barnet kan däremot inte någon särskild ersättning utgå från kommunen. Ett barn som adopterats skall behandlas som adoptantens eget barn.²⁰⁸

Placeringskommunen har efter en vårdnadsöverflyttning inte längre något försäkringsansvar för barnet. Barnet omfattas av de särskilt förordnade vårdnadshavarnas försäkringar och av dem som kan ha tecknats för barnet av vårdnadshavarna. Det ankommer på vårdnadshavaren att avgöra om barnet skall ha någon personförsäkring.²⁰⁹

De särskilt förordnade vårdnadshavarna har nu även ett ansvar att se till att umgänget med de biologiska föräldrarna fungerar, enligt 6 kap. 15 § 2 st. FB. Detta ansvar låg tidigare på socialnämnden, vilken skulle arbeta för att barnet skulle få behålla en god kontakt med sina biologiska föräldrar.²¹⁰

---

²⁰⁴ Lag (1962:381) om allmän försäkring.

²⁰⁵ Prop. 1981/82:168, s. 41; Prop. 1996/97:124, s. 119; Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 157-159.

²⁰⁶ SOU 2000:77, s. 132; Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 157-158.

²⁰⁷ Prop. 1996/97:124, s. 192.

²⁰⁸ Ewerlöf, G., Sverne, T., Singer, A., *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 2004, s. 109.

²⁰⁹ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 161.

²¹⁰ Se ovan i kapitel 3.3.5.

6.3 Återstoden av det biologiska föräldraskapet

På motsvarande sätt som de särskilt förordnade vårdnadshavarnas legala rättigheter och skyldigheter utvidgas, inskränks de biologiska föräldrarnas rättigheter och skyldigheter.

I och med vårdnadsöverflyttningen har därmed de biologiska föräldrarna inte någon rätt att fatta beslut i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. De har inte heller någon skyldighet att se till att barnets behov tillgodoses enligt 6 kap. 1 och 2 §§ FB. De biologiska föräldrarnas underhållsskyldighet gentemot barnet består dock, vilket framgår ovan. En vårdnadsöverflyttning innebär inte att barnets behov av umgänge med föräldrarna och närstående minskar. Då barnet inte bor tillsammans med sina föräldrar har barnet en rätt till umgänge med dem enligt 6 kap. 15 § FB. Föräldrarna har således en fortsatt möjlighet till umgänge med barnet. Om det under placeringstiden har träffats en överenskommelse om umgänge kan detta fortsätta att gälla om det är lämpligt. Om det finns en dom om umgänget så gäller vad som framgår av domen.²¹¹

Föräldrarnas ersättningsskyldighet gentemot socialnämnden enligt 8 kap. 1 § SoL, vilken utgår för en förälder vars barn är föremål för kostsamma åtgärder, upphör också. Föräldrarna blir istället underhållsskyldiga gentemot de särskilt förordnade vårdnadshavarna.²¹²

Andra kopplingar till de biologiska föräldrarna som kvarstår är barnpension och andra förmåner som utfaller då en förälder avlider. Barnet har även kvar sin arvsrätt till de biologiska föräldrarna. Om barnet skall kunna ärva de nya vårdnadshavarna krävs det ett formenligt upprättat testamente.²¹³

Vid adoption upphör alla rättigheter och skyldigheter som de biologiska föräldrarna tidigare har haft. Adoptivbarnet likställs rättsligt med biologiska barn till adoptanten, både i livet och efter döden enligt 4 kap. 8 § FB. Rättsverkningarna av en adoption skiljer sig således markant från dem som följer av en vårdnadsöverflyttning.²¹⁴

6.4 Sammanfattning

Som en följd av en vårdnadsöverflyttning kan barnet ges en uppväxt under stabila och trygga förhållanden. Barnet får också en existerande föräldrabarnrelation rättsligt bekräftad, vilket ger barnet en säkerhet och en trygghet i sin egen identitet. Vårdnadshavarna får i sin tur möjlighet att

---

²¹¹ Svenska Kommunförbundet, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, 2003, s. 160-161.

²¹² A.a. s. 160.

²¹³ Bergfors, N., *Vårdnadsöverflyttning till familjehem*, Socialförvaltningen i Lund, s. 1.

²¹⁴ Walin, G., Vängby, S., *Föräldraskapet, En kommentar. Del I*, 2001, s. 4:21.

självständigt sköta barnet och ta del i vårdsnaden om barnet som om det vore vårdsnadshavarnas egna. Det medför också en avlastning för de biologiska föräldrarna, när dessa inte orkar bära hela ansvaret själva. De negativa konsekvenser som kan komma att följa är att arbetet med att på frivillig väg placera barn i familjehem försvåras, då föräldrarna inte vill riskera att förlora vårdsnaden om barnet. Samhällets möjligheter att gå in och ge stöd skulle därmed minska. En annan följd är att tvångsadoptioner nu lagtekniskt sett är möjliga i Sverige. En förälder utan del i den rättsliga vårdsnaden skall höras, men kan inte förhindra en adoption som anses vara till barnets bästa. Som motargument vid bestämmelsens tillkomst angavs att en vårdsnadsöverflyttning inte skall komma ifråga om föräldrarna håller en god kontakt med barnet under tiden detta vistas i familjehemmet.

Familjehemsföräldrarna blir genom en vårdsnadsöverflyttning utsedda till särskilt förordnade vårdsnadshavare och blir därmed skyldiga att tillgodose barnets behov så som det angivits i FB. I och med detta upphör familjehemsplaceringen av barnet. Placeringskommunens uppföljningsansvar upphör därmed. De särskilt förordnade vårdsnadshavarna har dock även i fortsättningen rätt till en skälig ersättning för omhändertagandet av barnet från placeringskommunen. Annat stöd än ekonomiskt kan familjehemmet i fortsättningen endast erhålla från vistelsekommunen, detta även om behovet av extra stöd är en följd av vårdsnadsöverflyttningen. De biologiska föräldrarna är även i fortsättningen underhållsskyldiga för barnet. Skyldigheten fullgörs nu genom att föräldrarna utbetalar underhåll till de särskilt förordnade vårdsnadshavarna.

På motsvarande sätt som de särskilt förordnade vårdsnadshavarnas legala rättigheter och skyldigheter utvidgas, inskränks de biologiska föräldrarnas rättigheter och skyldigheter. Som en följd av vårdsnadsöverflyttningen har de biologiska föräldrarna inte längre någon rätt att fatta beslut i frågor som rör barnets personliga angelägenheter eller en skyldighet att tillgodose barnets behov enligt FB:s regler. Då barnet inte bor tillsammans med sina biologiska föräldrar har barnet en lagstadgad rätt till umgänge med dessa. Det är nu de särskilt förordnade vårdsnadshavarnas skyldighet att se till att barnet får möjlighet att umgås med föräldrarna. Andra rättigheter för barnet som består även efter en vårdsnadsöverflyttning är rätten till barnpension och andra förmåner som utfaller då en förälder avlider. Också arvsrätten till de biologiska föräldrarna består.

7 Empirisk undersökning rörande tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning

7.1 Inledning

Detta avsnitt omfattar en undersökning rörande den praktiska tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB. Undersökningen presenteras med hjälp av en empirisk metod.

Jag redogör här för och analyserar de mål som har varit uppe för avgöranden under tidsperioden 1 januari, 2003 – 30 maj, 2006 hos Malmö tingsrätt. Jag har avgränsat mig till att endast redogöra för de domar som har avgjorts och fått en dom meddelad fram till och med dagen för min undersökning, således den 30 maj 2006. Jag har valt denna omfattning i tiden för att kunna se hur införandet av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU år 2003 har kommit att påverka tillämpningen av 6 kap. 8 § FB. Att jag har valt Malmö tingsrätt har att göra med att detta är den största tingsrätten i Skåne. Jag antog därför att sannolikheten skulle vara större än på andra tingsrätter att hitta domar rörande vårdnadsöverflyttningar av barn.

I min framställning och redogörelse av domarna använder jag mig i stor utsträckning av socialnämndernas utredningar, då tingsrättens domskäl är mycket bristfälliga. Tingsrätten redovisar endast mycket kort sina domskäl och hänvisar istället tillbaka till socialnämndernas utredningar. I vissa fall saknas domskäl helt.

7.2 Den praktiska tillämpningen hos Malmö tingsrätt

7.2.1 Mål nr T 5603-03

Fallet handlar om huruvida vårdnaden för pojken BM, sex år gammal, skall flyttas över från modern till familjehemsföräldrarna. Rosengårds stadsdelsfullmäktige yrkar hos Malmö tingsrätt om en vårdnadsöverflyttning för BM enligt 6 kap. 8 § FB från modern till familjehemsföräldrarna.²¹⁵

Av utredningen som gjorts i målet framgår följande:

---

²¹⁵ Malmö tingsrätt, avdelning 2, rotel 23, dom meddelad 2003-12-15.

BM placerades enligt SoL i familjehem i april 1997, då han endast var 4,5 månader gammal på grund av moderns alkoholmissbruk och oförmåga som förälder till följd av förståndshandikapp. Modern anses således inte vara förmögen att som förälder ta hand om sin son. BM:s fader är okänd. En faderskapsutredning gjordes, men lades ned. Modern har ensam vårdnad om BM. Även BM:s yngre bror är placerad i detta familjehem.

BM är på grund av moderns alkoholmissbruk under graviditeten allvarligt alkoholskadad och har både psykiska och fysiska handikapp. Han är klart försenad i sin utveckling, motsvarande halva sin kronologiska levnadsålder. Han saknar talförmåga och har ingen törst- och hungerkänsla. Han har också mycket dålig syn och hörsel och kommer troligtvis aldrig att kunna gå. BM har således speciella behov och är vård- och tillsynskrävande. Trots sina problem med att tala, kan familjehemsföräldrarna tolka hans ljud och olika tecken. Familjehemsföräldrarna är mycket engagerade i pojken och har uttalat en tydlig vilja att ta vårdnadsansvaret för honom.

Kontakten mellan modern och familjehemmet är mycket oregelbunden. Modern har rätt att besöka sin son i familjehemmet var tredje vecka, en timme åt gången. Detta utnyttjar hon dock sällan och det är oftast mycket svårt att få tag i modern för att få hennes tillstånd eller underskrift i hennes egenskap av vårdnadshavare. Familjehemsplaceringen beräknas bli långvarig och kommer troligtvis att fortgå till BM uppnår vuxen ålder.

Modern har samtyckt till att vårdnaden skall flyttas över till familjehemsföräldrarna, dock med en viss tvekan, då hon inte vill att sonen skall byta efternamn.

Rosengårds stadsdelsförvaltning kommer slutligen fram till, med hänvisning till utredning, att det bästa för BM borde vara att vårdnaden om honom överflyttas från modern till familjehemsföräldrarna, då BM är en pojke med mycket speciella behov och moderns sociala och medicinska förhållanden är sådana att möjligheterna är mycket små att hon i framtiden kan ge BM trygghet och vård. Av betydelse är också att BM bott i familjehemmet i större delen av sitt liv och planeringen är att han skall fortsätta att bo där. Modern samtycker dessutom till att vårdnaden överflyttas.

Tingsrätten finner i likhet med Rosengårds stadsdelsförvaltning att det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden överflyttas till familjehemsföräldrarna. Denna slutsats drar tingsrätten med hänsyn till att modern skriftligen samtyckt till att vårdnaden om sonen skall flyttas över till familjehemsföräldrarna och att BM stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet sedan han var 4,5 månader gammal.

7.2.2 Mål nr T 1451-04

Södra Innerstadens stadsdelsfullmäktige yrkar här hos Malmö tingsrätt om att få överflytta vårdnaden om pojken DM från modern till

familjehemsföräldrarna som särskilt förordnade vårdnadshavare enligt 6 kap. 8 § FB.²¹⁶

Av utredningen som gjorts i målet framgår följande:

Modern är ensam vårdnadshavare för sonen. Redan när DM var sju månader gammal, i december 1998, placerades han i det nuvarande familjehemmet. Mannen i familjehemmet är DM: s morfar. DM: s biologiska moder har alltsedan DM: s födsel haft kontakt med socialtjänsten, dels på grund av bostadsproblem, men också på grund av problem i relationen till DM: s fader. Fadern missbrukade hasch och hade vid ett flertal tillfällen försökt misshandla modern. DM kom på grund av relationsproblem mellan föräldrarna att placeras i familjehemmet. Modern övergav först DM hos sin mormor, som redan tog hand om moderns äldre son. Mormodern klarade dock inte av att ta hand om ytterligare ett barn och DM placerades i det nu aktuella familjehemmet.

När DM kom till familjehemmet var han underutvecklad och understimulerad. I familjehemmet har han sedan utvecklats till en trygg och harmonisk pojke. Pojken trivs mycket bra i familjehemmet och har en nära kontakt med familjehemsföräldrarna. Med modern har DM endast haft sporadisk kontakt och någon klar anknytning mellan modern och DM finns inte. Sedan ett och ett halvt år tillbaka har de inte haft någon kontakt alls. Fadern har DM inte träffat sedan han var spädbarn. DM är medveten om att han har två andra föräldrar men ser familjehemsföräldrarna som mamma och pappa. Trots att socialtjänsten har verkat för att modern skulle återta föräldraskapet för DM genom att ge modern bistånd i form av bostäder och samtalsinsatser har detta inte lyckats. DM har kvarblivit i familjehemmet.

Modern har gett sitt samtycke till att familjehemsföräldrarna skall förordnas som vårdnadshavare för DM. Även familjehemsföräldrarna är villiga att överta vårdnaden om pojken.

Södra Innerstadens stadsdelsfullmäktige anser därmed, med hänvisning till de ovan angivna förhållandena, att det är uppenbart bäst för DM att det rådande förhållandet för honom får bestå och att vårdnaden därmed bör överflyttas från den biologiska modern till familjehemsföräldrarna.

Tingsrätten finner att förutsättningar finns för att döma i enlighet med Södra Innerstadens Stadsdelsfullmäktiges yrkande. Tingsrätten utser således familjehemsföräldrarna som särskilt förordnade vårdnadshavare att utöva vårdnaden om DM.

7.2.3 Mål nr T 3361-05

I detta mål yrkar Hyllie stadsdelsfullmäktige om att vårdnaden om den sjuåriga flickan M skall överflyttas från de biologiska föräldrarna till

---

²¹⁶ Malmö tingsrätt, avdelning 2, rotel 21, dom meddelad 2004-03-26.

familjehemsföräldrarna såsom särskilt förordnade vårdnadshavare enligt 6 kap. 8 § FB.²¹⁷

Av utredningen som gjorts i målet framgår följande:

M: s båda biologiska föräldrar är vårdnadshavare. När M var 13 månader gammal, i april 1999, placerades hon enligt SoL i det nu aktuella familjehemmet. Placeringen av M i familjehemmet är långsiktig och planeringen är att M skall vara kvar där tills hon når vuxen ålder.

Modern lever under oordnade sociala förhållanden, hon saknar arbete och har under perioder varit bostadslös. Hon missbrukar droger och har endast under mycket korta perioder varit drogfri. Modern har vid flertalet tillfällen vårdats på institutioner enligt SoL och LVM²¹⁸. Hon har även avtjänat ett fängelsestraff. Idag är det oklart var modern befinner sig. Modern har inte någon kontakt med M och har inte träffat henne sedan hon fyllde ett år.

Fadern är ensamstående och har inte haft kontakt med modern sedan M föddes. Han har arbete, men anser sig inte kunna ta hand om sin dotter. Fadern har tidigare haft en regelbunden kontakt med M, då han besökte henne var tredje vecka. Fadern har även haft telefonkontakt med M. Han är glad för sin dotter, men vill inte ha det huvudsakliga ansvaret för henne. Sedan några månader tillbaka har fadern endast haft en sporadisk kontakt med M.

M har utvecklats mycket positivt i familjehemmet. Hon har sin förankring i familjehemmet och kallar familjehemsföräldrarna för mamma och pappa. Familjehemsföräldrarna ser henne också som sin dotter.

Fadern har skriftligen samtyckt till att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. Han anser sig vara för gammal för att ta hand om henne. Modern har varit mycket svår att få kontakt med. Vid ett kort telefonsamtal har hon dock förklarat att hon inte samtycker till en vårdnadsöverflyttning. Det framhålls dock i utredningen som gjorts att moderns negativa inställning inte utgör något hinder för en vårdnadsöverflyttning, detta med hänvisning till moderns avsaknad av kontakt med M och modernas oordnade sociala förhållanden.

Familjehemsföräldrarna har skriftligen förklarat sig villiga att överta vårdnadsansvaret över M. De anser detta vara en självklar utveckling, då de redan idag tar det fulla föräldraansvaret.

Hyllie stadsdelsfullmäktige anser, med hänvisning till de uppgifter som framkommer i utredningen, att det är uppenbart bäst för M, som varit familjehemsplacerad i detta hem i större delen av sitt liv, att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna.

---

²¹⁷ Malmö tingsrätt, avdelning 5, rotel 55, dom meddelad 2005-09-23.

²¹⁸ Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Tingsrätten finner genom utredningen, i likhet med Hyllie stadsdelsfullmäktige, att omständigheterna är sådana att rätten enligt 6 kap. 8 § FB skall besluta om ändring i vårdnaden. Tingsrätten beslutar således att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna. Såsom särskilt förordnade vårdnadshavare skall dessa utöva vårdnaden om M.

7.2.4 Mål nr T 4048-05

I detta mål yrkar Fosie stadsdelsfullmäktige om att vårdnaden om pojken J enligt 6 kap. 8 § FB skall överflyttas till familjehemsföräldrarna, där J har bott sedan han var 2 månader gammal.²¹⁹

Av utredningen som gjorts i målet framgår följande:

Pojken J föddes i mars 1994. Båda hans biologiska föräldrar är vårdnadshavare för J. Redan när J var en dag gammal omhändertogs han med stöd av LVU och sedan dess har J vårdats med stöd av denna lag. Sedan J var två månader har han varit placerad i det nu aktuella familjehemmet. Pojken är idag 10 år gammal.

J: s egna önskan är att få fortsätta att växa upp hos familjehemsföräldrarna. Han upplever dem som sin familj. Familjehemsföräldrarna har ytterligare ett biologiskt barn, en dotter, som är jämnårig med J. Dessa har ett syskonlikt förhållande och J ser henne som sin syster. Sedan J har blivit äldre har han på olika sätt uttryckt en stark oro för att han inte skall få bo kvar hos familjehemsföräldrarna. J vill känna sig som en i familjen och vill inte känna sig utanför eller annorlunda. Därför vill han ha samma efternamn som familjehemsföräldrarna. Han vill också vara helt säker på att han alltid får bo i sin familj.

Kontakten med de biologiska föräldrarna har varit problematisk. Familjehemsföräldrarna har försökt få till stånd en regelbunden kontakt med de biologiska föräldrarna. Detta har dock varit svårt då J själv har mått mycket dåligt efter att han har träffat sin biologiska mamma och pappa.

De biologiska föräldrarna är idag skilda men umgås som vänner. De samtycker inte till att vårdnaden skall flyttas över, då de menar att J tillhör dem. De anser att det var svårt nog att J blev omhändertagen. Att vårdnaden skulle flyttas över skulle, för dem, kännas som om de förlorade honom helt. De medger att umgänget med J aldrig har fungerat. De anser att detta beror på att familjehemsföräldrarna påverkar J negativt. De har även två andra barn, syskon till J, vilka också är placerade i familjehem. Dessa barn har inga problem att ha en normal kontakt med de biologiska föräldrarna. De biologiska föräldrarna anser att vid övervägandet av vem som skall ha vårdnaden om J bör hänsyn tas till vad som är bäst för familjen och inte bara vad som är bäst för barnet.

---

²¹⁹ Malmö tingsrätt, avdelning 2, rotel 24, dom meddelad 2005-10-28.

Familjehemsföräldrarna samtycker till att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. De anser att detta skulle få J att känna sig tryggare.

J har vuxit upp i familjehemmet och har sin trygghet, förankring och tillhörighet där. Det är klarlagt att J kommer att fortsätta att växa upp i familjehemmet. J: s egna önskan är att få bo kvar i familjehemmet och han har tidvis känt en oro över att han inte skall få bo kvar hos dem. De biologiska föräldrarna motsätter sig en vårdnadsöverflyttning, medan familjehemsföräldrarna själva uttrycker en önskan om att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. J är i behov av att känna ytterligare trygghet och förankring till familjen där han bor. Fosie stadsdelsfullmäktige finner därmed att det är uppenbart bäst för J att det rådande förhållandet för honom får bestå och att vårdnaden om honom därmed flyttas över till familjehemsföräldrarna.

Tingsrätten anser det klarlagt av utredningen i fallet att det är hos familjehemsföräldrarna som J har sin trygghet, förankring och tillhörighet, då han har bott i familjen i stort sett hela sitt liv. Tingsrätten anser det också klarlagt att J periodvis mått dåligt och känt oro för att han inte skall få bo kvar i sitt familjehem. Mot bakgrund av detta anser tingsrätten, i likhet med Fosie stadsdelsfullmäktige, att det är uppenbart bäst för J att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. Dessa utses därmed att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om J.

7.2.5 Mål nr T 4053-05

Fallet rör sig här om huruvida vårdnaden om pojken D skall flyttas över till farmodern. Socialnämnden i Kristianstad kommun yrkar om att så skall ske i enlighet med 6 kap. 8 § FB.²²⁰

Av utredningen som gjorts i målet framgår följande:

D har varit familjehemsplacerad i släktinghem enligt SoL hos sin farmor i större delen av sitt liv. D: s fader har ensam vårdnaden om honom. Hos farmodern bor även D: s två yngre syskon. D kom att familjehemsplaceras på grund av föräldrarnas missbruk. D har under större delen av sitt liv bott hos sin farmor. Under ett års tid, när D var 13 år gammal, försökte han dock bo hos fadern, men på grund av ständiga problem med bråk och missämja hos pappan valde D att flytta tillbaka till farmodern igen. Vid tiden för utredningen är D snart 16 år gammal.

D ser boendet hos farmodern som sitt hem. D: s egen åsikt är att han vill bo kvar hos sin farmor där han känner sig hemma. Sedan han flyttat ifrån sin pappa har han inte haft någon vidare kontakt med honom.

Fadern sitter vid tiden för utredningen i fängelse. Efter att fadern har muckat har han ingenstans att bo. Modern har inte kontaktats, dels på grund av att

---

²²⁰ Malmö tingsrätt, avdelning 5, rotel 51, dom meddelad 2005-07-28.

hon inte är vårdnadshavare, men även på grund av att hon inte har varit delaktig i D: s liv sedan han föddes. Fadern samtycker till att vårdnaden om D överflyttas till farmodern.

D har under den senaste tiden börjat umgås med fel gäng och misstänks tillsammans med sina kamrater för tillgrepp av fortskaffningsmedel och olovlig körning. D har nu lovat sin farmor att inte umgås mer med det gänget. Farmodern är positivt inställd till att vårdnaden flyttas över till henne och att hon utses till särskilt förordnad vårdnadshavare, då det är hon som har haft hand om D större delen av hans liv. Hon anser dock att det inte är det lättaste att fostra en tonåring. Hon skall dock göra det bästa hon kan.

Tingsrätten anser det vara uppenbart bäst för D att förordna i enlighet med socialnämndens yrkande. Tingsrätten överflyttar därmed vårdnaden om D, i enlighet med 6 kap. 8 § FB, från fadern till farmodern som blir särskilt förordnad vårdnadshavare om D.

7.2.6 Mål nr T 5911-05

I detta mål yrkar Södra Innerstadens stadsdelsfullmäktige om att vårdnaden om flickan P skall överflyttas till farmodern enligt 6 kap. 8 § FB.²²¹ Värt att nämna här är att flickan P är syster till pojken D i mål nr T 4053-05.

Av utredningen i målet framgår följande:

Flickan P har bott hos sin farmor sedan år 1994, då hon var 1 år gammal, detta på grund av föräldrarnas narkotikamissbruk och kriminalitet. När P var fem år gammal fattades ett formellt beslut om att P skulle familjehemsplaceras hos farmodern med stöd av 4 kap. 1 § SoL. P: s familjehemsplacering är en långtidsplacering som är tänkt att fortsätta tills P är vuxen. Flickans båda äldre bröder är familjehemsplacerade hos farmodern. När frågan om vårdnadsöverflyttning nu väcks är P 12 år gammal. Modern har ensam vårdnad om P.

P har en nära och varm relation till sin farmor och hon vill bo kvar hos henne tills hon blir vuxen. Hon uttalar också en vilja att farmodern skall överta vårdnadsansvaret om henne. Farmodern är den person som står P närmast och som fungerar som en mamma för henne.

Under åren då P har varit placerad i familjehem har hon haft mycket liten kontakt med föräldrarna då de på grund av kriminalitet har avtjänat ett antal kortare och längre fängelsestraff. På senare tid har dock fadern haft regelbunden kontakt med P. Enligt modern kan det bli så att flickan skall flytta hem till henne efter att hon har avtjänat sitt nuvarande fängelsestraff. Modern motsätter sig att vårdnaden om P flyttas över till farmodern. Hon menar att hon då inte kommer att ha något att säga till om angående P. Fadern, som dock ej har vårdanden om P, är positiv till en vårdnadsöverflyttning.

---

²²¹ Malmö tingsrätt, avdelning 5, rotel 52, dom meddelad 2006-01-31.

Farmodern önskar att P skall få bo kvar hos henne och vill själv ta på sig ansvaret som vårdnadshavare för flickan. Hon har skriftligt samtyckt till att utses till särskilt förordnad vårdnadshavare för P. Både farmodern och P oroar sig över att modern skall försöka gifta bort flickan enligt romska traditioner. Detta förnekar dock modern.

Södra Innerstadens stadsdelsfullmäktige finner, med hänvisning till vad som framkommer av utredningen, att det är uppenbart bäst för P att det rådande förhållandet för henne får bestå och att vårdnaden om henne därmed flyttas över till familjehemsmodern, flickans farmor.

Tingsrätten konstaterar att om ett barn stadigvarande har vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det uppenbart är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet, skall rätten utse denna eller dessa att så som särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet. Tingsrätten betonar det faktum att P har bott hos farmodern sedan ett års ålder och att fadern är positiv till en vårdnadsöverflyttning. Tingsrätten lägger också vikt vid att P själv vill bo kvar hos farmodern och att anledningen till placeringen var föräldrarnas narkotikamissbruk och kriminalitet. Också det faktum att P:s två äldre bröder är placerade hos farmodern och att P haft mycket begränsad kontakt med sina föräldrar påverkar tingsrättens bedömning. Tingsrätten gör därmed, i likhet med Södra Innerstadens stadsdelsfullmäktige, bedömningen att det är uppenbart bäst för P att vårdnaden flyttas över till farmodern, som utses att såsom särskilt förordnad vårdnadshavare utöva vårdnaden om P.

7.2.7 Mål nr T 6677-05

Genom ansökan om stämning yrkar Arbetsmarknads- och socialnämnden i Karlstad i detta mål om att tingsrätten skall utse personen TS till särskild förordnad vårdnadshavare för pojken S i enlighet med 6 kap. 8 § FB.²²²

Av utredningen som gjorts i målet framgår följande:

Pojken S har bott hos sina farföräldrar i större delen av sitt liv. När S var fyra år gammal avled hans pappa. Modern blev då ensam vårdnadshavare. Modern flyttade därefter ihop med en annan man och lämnade staden. Modern ansökte i samband med detta om en familjehemsplacering för sin son. När pojken var fem år beviljades bistånd i form av familjehemsplacering i enlighet med 4 kap. 1 § SoL. Det poängterades att det var viktigt att S skulle få fortsätta att växa upp inom den romska kulturen som han har tillhörighet till. Utredningen visade dock tveksamhet till om farföräldrarna skulle kunna bära ansvaret att vara familjehem, då de själva har svårigheter så som sjukdom och analfabetism. Bedömningen gjordes dock att den goda känslomässiga anknytningen och den kulturella tillhörigheten övervägde. Arbetsmarknads- och socialnämnden godkände

---

²²² Malmö tingsrätt, avdelning 1, rotel 12, dom meddelad 2006-01-09.

farföräldrarna och fastern som familjehem för S under förutsättning att S skulle kunna fortsätta att vistas på dagis/skola och således ges möjlighet till fortsatt positiv utveckling.

S är en pojke med särskilda behov. Han är sen i utvecklingen både motoriskt och mentalt. Trolig orsak till pojkens utvecklingsförsening är en hjärnskada som uppstod vid en läkarundersökning när S var drygt ett år gammal.

Modern vill att S skall bo permanent hos farmodern. Anledningen till detta är att moderns nuvarande man inte vill att S skall bo hos dem, eftersom S har särskilda behov. Det är också en romsk tradition att ett av barnen lämnas till pappans släkt, då denne inte finns i livet. Hon uppger också att S under större delen av sitt liv bott hos farmodern och att han har det bra där.

Kontakten mellan S och modern har varit mycket dålig sedan han familjehemsplacerades. Hon har av sagt sig all kontakt med sonen och har skrivit under ett samtycke till att ansöka om att tillsätta särskilt förordnad vårdnadshavare för S. Hon vill inte att socialnämnden ordnar så att hon och S: s syster får träffa S. Hon tror att S har det bra hos farföräldrarna. Hon anser att S själv kan ta kontakt med henne när han blir 16-17 år.

Då det under S: s uppväxt kommer att krävas beslut och undertecknande av handlingar som familjehemsföräldrarna inte alltid kan förstå innebörden av, då dessa är analfabeter och då modern inte vill fullfölja sina uppgifter som vårdnadshavare finns det behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Familjehemsföräldrarna har önskat att fasterns man TS skall utses till särskilt förordnad vårdnadshavare. TS och fastern har inga egna barn, men TS beskriver att han dagligen har kontakt med barn. De har en nära släktsammanhållning så som det är inom den romska kulturen. TS har känt S sedan han föddes och känner väl till S: s handikapp. Familjehemsföräldrarna vänder sig ofta till TS för råd och stöd i olika sammanhang. TS är kusin till S: s moder. TS är villig att ta över vårdnaden om S.

I utredningen som gjorts rörande vårdnadsöverflyttningen föreslås att TS skall utses som särskilt förordnad vårdnadshavare för S, då han känner S mycket väl och då han är van att samarbeta med familjehemsföräldrarna. Han åtnjuter även familjehemsföräldrarnas förtroende och anses i övrigt vara en lämplig person.

Tingsrätten finner med hänsyn till vad som framkommit i målet att det är uppenbart bäst för S att vårdnaden om honom flyttas över till TS. Tingsrätten utser därmed TS, i enlighet med 6 kap. 8 § FB, att såsom särskilt förordnad vårdnadshavare utöva vårdnaden om S.

7.2.8 Mål nr T 8262-05

I detta mål yrkar Socialnämnden i Burlövs kommun att en särskilt förordnad vårdnadshavare för pojken K i enlighet med 6 kap. 8 § FB skall utses, då pojken har varit familjehemsplacerad och stadigvarande vårdats och fostrats i familjehemmet. Socialnämnden föreslår att tingsrätten skall överföra vårdnaden till familjehemsföräldrarna.²²³

Av utredningen i målet framgår följande:

K: s biologiska föräldrar har gemensam vårdnad om K. Pojken familjehemsplacerades år 2001 när han var ett år gammal, detta då föräldrarna inte kunnat tillgodose K: s omfattande behov av omvårdnad och träning. Idag är han 5 år gammal. K placerades enligt 9 § 8 p. LSS om särskilt boende för barn och ungdom i form av familjehem.

K är född med ett svårt flerfunktionshinder. Han har ett mycket svårt rörelsehinder med ofrivilliga rörelser och kraftiga muskelspänningar. Han har också svårt att kommunicera och kan endast äta genom en sond på magen. Han lider även av en kombinerad hörsel- och synnedsättning. Detta innebär att K har mycket speciella behov. Han behöver hjälp med alla vardagsrutiner som toalettbesök, hygien, att äta och förflyttningar inomhus och utomhus.

K är mycket omtyckt av familjehemsföräldrarna och deras tre barn. De andra barnen betraktar honom som sin lillebror. Familjehemsföräldrarna samtycker till att vårdnaden flyttas över till dem. De menar att vården om K skulle underlättas av detta. Då familjehemsföräldrarna har mycket kontakt med kommunen och sjukvården skulle en överflyttning av vårdnaden bidra till att familjehemmet på ett bättre sätt skulle kunna hjälpa K till ett aktivt liv.

De biologiska föräldrarna är nöjda med K: s placering och tycker att han har utvecklats positivt av detta. De har en god kontakt med K och hälsar på honom regelbundet. Föräldrarna har informerats om vad en vårdnadsöverflyttning innebär och samtycker till detta.

Tingsrätten anser att förutsättningarna finns för att döma i enlighet med vad Socialnämnden i Burlövs kommun yrkar, detta med hänvisning till de uppgifter som framkommer av utredningen. Familjehemsföräldrarna utses således av tingsrätten, i enlighet med 6 kap. 8 § FB, att som särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om K.

7.3 Sammanfattning

Av undersökningen av domarna vid Malmö tingsrätt framgår att tingsrätten i samtliga fall har valt att följa socialnämndernas överväganden och bifalla socialnämndernas talan om vårdnadsöverflyttning. Vidare framgår att talan

---

²²³ Malmö tingsrätt, avdelning 1, rotel 11, dom meddelad 2006-02-07.

om vårdnadsöverflyttning av barn endast har väckts av socialnämnden i åtta fall under tidsperioden 2003-01-01 till 2006-05-30.

Barnen i de redovisade målen har omhändertagits och placerats i familjehem med stöd av SoL, LVU och LSS. Barnen har alla placerats i mycket låg ålder och de har större delen av sina liv bott i familjehem. Vissa barn har varit placerade i samma familjehem så länge som 10-11 år.

I sju av åtta fall har kontakten mellan barnet och föräldrarna varit mycket sporadisk och vid vissa tidpunkter har kontakten helt kommit att upphöra. Endast i ett fall har föräldrarna bibehållit en god kontakt med barnet. Det rörde sig här om en pojke som placerats i familjehem med stöd av LSS på grund av pojkens svåra handikapp. Den vanligaste orsaken till att kontakten mellan barnet och föräldrarna är oregelbunden är föräldrarnas ovilja eller oförmåga att hålla kontakten. Endast i ett fall har umgänget varit problematiskt på grund av barnets egen inställning. Här fann pojken det mycket svårt att träffa sina biologiska föräldrar och han mådde mycket dåligt efter att ha träffat dem.

I de fall där barnet har kunnat ha en åsikt har denna redovisats i socialnämndens utredning. Inte i något fall har barnet haft något att invända emot att vårdnaden flyttas över till familjehemmet. I flera fall har det redovisats att barnet har känt en sådan tillhörighet till familjehemmet att barnet ser familjehemsföräldrarna som sina föräldrar. I ett antal fall har barnet också uttalat en stark vilja att få tillhöra familjehemmet.

I fem av åtta fall har de biologiska föräldrarna samtyckt till att vårdnaden skall flyttas över till familjehemsföräldrarna. I två fall har föräldrarna motsatt sig en vårdnadsöverflyttning på den grund att de därefter inte skulle ha något att säga till om. I ett fall samtyckte fadern till att vårdanden skulle flyttas över till familjehemsföräldrarna, medan modern nekade. Moderns negativa inställning ansågs i detta fall dock inte utgöra något hinder, då modern inte hade någon som helst kontakt med sin dotter och då modern levde under oordnade sociala förhållanden.

I samtliga fall har familjehemsföräldrarna förklarat sig villiga att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. I många fall har detta av familjehemsföräldrarna ansetts vara en naturlig följd av barnets placering i familjehemmet.

Tingsrätten har i samtliga mål, i likhet med socialnämnden, funnit att det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och därmed beslutat att vårdnaden skall överflyttas till familjehemsföräldrarna.

8 Analys

8.1 Inledning

I denna uppsats belyses institutet vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB och barns behov och rättigheter i förhållande till föräldrarnas och samhällets ansvar att beskydda dessa. Detta görs i ett barnperspektiv. I dagens samhälle finns det barn som inte kan vårdas och tas omhand av sina biologiska föräldrar. Dessa problem har funnits i alla tider. Samhället har idag dock ett ansvar att se till att dessa barn får den vård och den omsorg som de behöver.

Hur barns rätt till trygga och stabila uppväxtförhållanden på bästa sätt skall tillgodoses och hur denna rätt förhåller sig till det rättsliga vårdnadsansvaret är viktiga och komplicerade frågor. Ett steg som togs för att stärka de omhändertagna barnens rättsliga ställning och markera hänsynen till barnens behov var när institutet vårdnadsöverflyttning av barn infördes i 6 kap. 8 § FB. Ytterligare ett steg för att stärka barnens ställning togs när det infördes bestämmelser i 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU om att socialnämnden har en skyldighet att överväga huruvida nämnden skall väcka talan hos tingsrätten om en vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna när barnet har varit placerat där i tre år. Möjligheten att flytta över vårdnadsansvaret till familjehemsföräldrarna, utan att föräldrarna är olämpliga som vårdnadshavare, tyder på att vårdnadsansvaret i dessa fall kan bedömas oberoende av det rättsliga föräldraskapet. Barnets intressen enligt 6 kap. 1 § FB ges därmed självständigt erkännande oberoende av föräldrarnas rättsliga status.

8.2 Institutet vårdnadsöverflyttning i förhållande till Barnkonventionen

Genom att ratificera Barnkonventionen har Sverige påtagit sig en internationell folkrättslig förpliktelse att följa Barnkonventionens bestämmelser. Sverige skall vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra konventionens bestämmelser. Det är inte tillräckligt att garantera dessa rättigheter i lag, utan det krävs också att förhållandena på de olika områdena som berörs av konventionen rent faktiskt motsvarar konventionens krav.

Barnkonventionens artikel 3 stadgar att vid alla åtgärder som rör barn skall barnets bästa komma i främsta rummet. Denna princip är en av Barnkonventionens grundpelare. Principen om barnets bästa används dels som en allmän princip som skall genomsyra lagstiftning, administrativa beslut och andra åtgärder som vidtas, men också som en princip för att tolka och ge innehåll åt konventionens sakartiklar. Barnets bästa skall alltid beaktas och vara en tungt vägande faktor. Ett barnperspektiv skall genomsyra alla beslut som rör barn. I svensk rätt återfinns bestämmelser om

barnets bästa på detta område i 6 kap. 2a § FB, 1 kap. 2 § SoL, 6 kap. 5 § SoL och 1 § 5 st. LVU. Dessa bestämmelser har utformats med Barnkonventionens artikel 3 som förebild. Innebörden av begreppet barnets bästa är inte närmare bestämt, varken i lagtext eller i förarbeten. Principens innebörd är relativ och förändras från tid till annan i takt med att samhället förändras och ny kunskap växer fram. Vid bedömningen skall hänsyn bland annat tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling i enlighet med artikel 6 i Barnkonventionen. Vägledning kan också fås av uppräknningen av barnets grundläggande behov och rättigheter i 6 kap. 1 § FB. På detta område ser vi således klara likheter mellan svensk rätt och Barnkonventionens artikel 3. För att kunna avgöra om Sverige uppfyller denna rätt måste man dock även se till den faktiska tillämpningen.

Institutet vårdnadsöverflyttning tillkom för att man i större utsträckning ville kunna ta hänsyn till barnets bästa. En vårdnadsöverflyttning kan ske när ett barn stadigvarande har vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller de som har hand om barnet. Bestämmelsens främsta syfte är att förhindra att familjehemsplacerade barn som har rotat sig i ett familjehem skall bli uppryckta från den miljö där de har funnit sig till rätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i det tidigare hemmet. Ett barn behöver känna trygghet, tillhörighet och identitet.

I dagens samhälle finns det barn som inte kan återförenas med sina biologiska föräldrar. Dessa barn vistas under mycket lång tid på institutioner eller i olika familjehem. Att barn under denna tid inte kan få möjlighet att känna tillhörighet och säkerhet i sin tillvaro är knappast förenligt med principen om barnets bästa. Att i dessa fall hålla fast vid en princip om återförening tyder här mer på att den sociala barnvården förespråkar ett föräldraperspektiv, där föräldrarna alltid har rätt till sina barn och där föräldrarna alltid är de bästa vårdnadshavarna. Vårdnadsöverflyttningar skall ske efter noggranna överväganden i varje enskilt fall. Det skall vara uppenbart bäst för barnet att de rådande förhållandena får bestå. I och med införandet av institutet vårdnadsöverflyttning har lagstiftaren i den praktiska tillämpningen fått in ett barnperspektiv, där barnets situation sätts i centrum. Ett barn som har funnit trygghet och tillhörighet i en familj skall således inte kunna ryckas upp med sina rötter ytterligare en gång. Det är nu barnets behov som sätts först. Att det alltid skulle vara till barnets bästa att flytta över vårdanden låter jag vara osagt. För att kunna ta ställning till detta måste en bedömning göras i varje enskilt fall. Av mitt resonemang ovan drar jag därmed slutsatsen att institutet vårdnadsöverflyttning i vart fall inte står i strid med principen om barnets bästa. Denna reglering är således förenlig med Barnkonventionen.

8.3 Institutet vårdnadöverflyttning och principen om återförening

Oavsett om omhändertagande och placering av barn sker med stöd av SoL eller LVU, skall syftet med ingripandet vara att återförena barnet med dess biologiska föräldrar. I dagens samhälle omhändertas och placeras många barn i familjehem. En stor del av dessa lever och växer upp i dessa familjehem under mer eller mindre otrygga förhållanden, trots att vi har en princip som förespråkar återförening. Att ha en återföreningsprincip vid omhändertagande av barn kan tyckas oförenligt med det barnperspektiv som skall genomsyra hela den lagstiftning som rör barn. Detta medför snarare att regleringen utgår ifrån ett föräldraperspektiv med en rätt för föräldrarna att vara med sitt barn, än en rätt för barnet att ha en nära och god relation till sina föräldrar i den mån det är till barnets bästa. För att i större utsträckning ta hänsyn till barnets bästa infördes institutet vårdnadsöverflyttning i 6 kap. 8 § FB. Regler infördes i 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU om att socialnämnden kontinuerligt skall överväga om överflyttning av vårdnaden i fall där barn varit placerade i familjehem i tre år, för att institutet i än större utsträckning skulle komma att tillämpas. Trots införandet av institutet vårdnadsöverflyttning lever fortfarande många barn i familjehem under mycket lång tid. Detta framgår av min undersökning i kapitel 7. För många barn som växer upp i familjehem sker varken en ändring i vårdnaden eller ett närmande och försök till återförening med de biologiska föräldrarna. De placerade barnens situation stämmer idag således inte överens med lagen. Det finns ett glapp mellan lag och verklighet. Den mycket sparsamma tillämpningen av bestämmelsen gör, att 6 kap. 8 § FB mer framstår som en teoretisk markering av att vårdnadsansvaret är avsett att skydda barnets intressen, än som ett praktiskt fungerande skydd.

Frågan som man nu bör ställa sig är huruvida institutet vårdnadsöverflyttning står i strid med principen om återförening. Institutet vårdnadsöverflyttning är inte ett självklart inslag i den svenska rätten och dess praktiska konsekvenser är omdebatterade. Vid en första anblick kan det tyckas att dessa principer inte på något sätt går att förena. Om vi har en princip som innebär att alla barn som placeras i familjehem skall återförenas med sina biologiska föräldrar skulle en möjlighet till vårdnadsöverflyttning stå i strid med detta synsätt.

Det går dock även att tolka problematiken på följande sätt. Om institutet vårdnadsöverflyttning används efter noggranna överväganden i varje enskilt fall där det är till barnets bästa, således som en genomtänkt åtgärd i enlighet med intentionerna i FB och inte som en standardåtgärd när de biologiska föräldrarna brister, eller då familjehemsvården varat länge, så innebär en utökad användning inte nödvändigtvis en förändrad vårdideologi inom familjehemsvården. Detta skulle istället innebära en utökad möjlighet att ge en god vård i enlighet med sociallagarnas intentioner. De principer som styr den sociala barnvården, och här framförallt kontinuitetsprincipen, flexibilitetsprincipen och principen om barnets bästa, skulle i än större

utsträckning kunna komma att tillämpas och följas. De barn som under lång tid vårdas i familjehem under sin uppväxt kan kanske i högre grad än hittills tillförsäkras trygghet, tillhörighet, identitet och nära relationer. Vi kommer nämligen aldrig att komma ifrån det faktum att det finns föräldrar som aldrig kommer att kunna ta hand om sina barn. Vi kommer alltid att ha ett samhälle där barn vistas i andra familjer än i sina egna. Det är samhällets ansvar att se till att dessa barn får leva under trygga, stabila och säkra förhållanden.

8.4 Socialnämndens skyldighet att överväga en vårdnadsöverflyttning

Det är socialnämndens ansvar att talan väcks i fall rörande vårdnadsöverflyttningar. Då det endast är nämnden som kan väcka talan i tingsrätten enligt 6 kap. 8 § 2 st. FB vilar ett stort ansvar på nämnden att ordentliga utredningar görs och att talan väcks i alla fall där det visar sig att tillräckliga skäl föreligger. Genom införandet av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU tillkom en skyldighet för socialnämnden att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vården enligt 6 kap. 8 § FB när ett barn har varit placerat i samma familjehem under tre år. Syftet med övervägandet är att i så stor utsträckning som möjligt ge barn och unga kontinuitet i relationer och en familj för livet.

Vid en närmare titt på lagens utformning går det att konstatera att det inte är några stora förändringar som har skett i den praktiska tillämpningen genom lagändringarna år 2003. De särskilda överväganden som socialnämnden skall göra i dessa fall går inte att likställa med beslut. Vid ett övervägande behöver ingen informeras om att ett sådant har gjorts, vilket däremot är fallet när ett beslut skall fattas. När ett beslut skall fattas måste parterna få yttra sig och informeras om beslutet. I och med lagstiftarens val av utformningen av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU innebar införandet av reglerna endast ett principiellt ställningstagande för institutet vårdnadsöverflyttning. Det fanns nämligen även före införandet av lagreglerna år 2003 en skyldighet för socialnämnden att utreda och väcka talan i fall rörande vårdnadsöverflyttningar. Skillnaden mot dagens lagstiftning är att det idag sker kontinuerliga överväganden i dessa fall. Efter tre år skall det idag ske en utredning. Så var ej fallet förr, vilket ledde till att många barn aldrig fick sin situation utredd och färre vårdnadsöverflyttningar än vad som borde ha skett genomfördes.

Trots att det är av yttersta vikt att socialnämnden kontinuerligt gör fullständiga och väl underbyggda utredningar är förarbetena till bestämmelserna vad gäller innehållet i utredningarna bristfälliga. Om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB skall socialnämnden göra detta. Vilka dessa skäl är låter lagstiftaren dessvärre vara osagt. Vägledning får istället sökas i bestämmelsens syfte, men också i 6 kap. 8 § FB och i rättstillämpningen av densamma. Även de principer som styr den sociala barnvården kan ge vägledning.

Av 6 kap. 8 § FB framgår att om ett barn stadigvarande har vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och om det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller de som har hand om barnet, skall domstolen utse familjehemsföräldrarna till särskilt förordnade vårdnadshavare. Syftet är att förhindra att familjehemsplacerade barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från den miljö där de har funnit sig till rätta. Barnet skall stadigvarande vårdas i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet. Vad som menas med stadigvarande är oklart. Hur barnets kontakt med de biologiska föräldrarna och barnets trygghet i familjehemmet påverkar bedömningen av begreppet stadigvarande är inte helt klart. Klart är dock att dessa har betydelse. Socialnämnden bör således lägga vikt vid att utreda hur barnets kontakt med de biologiska föräldrarna ser ut och hur stark barnets anknytning till familjehemmet är. Frågan som socialnämnden bör ta reda på är huruvida barnet ser familjehemmet som sitt eget hem. Detta är också viktigt ur ett barnperspektiv. Det måste vara uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till familjehemmet. Om ett barn känner sig hemma i ett familjehem och ser familjehemsföräldrarna som sina föräldrar är det mycket möjligt att det skulle kunna vara till barnets bästa att flytta över vårdnaden, för att uppnå kontinuitet och trygghet för barnet. Om barnet samtidigt skulle ha en god och nära relation med de biologiska föräldrarna är det inte säkert att det är till barnets bästa att flytta över vårdnaden till familjehemmet. Här kanske en återförening med de biologiska föräldrarna är bäst för barnet.

Socialnämnden skall alltid se till principen om barnets bästa i varje enskilt fall. Vägledning om innehållet i begreppet barnets bästa kan bland annat fås ur uppräknningen av barnets grundläggande rättigheter i 6 kap. 1 § FB och ur artikel 6 i Barnkonventionen som reglerar barnets rätt till maximal utveckling. I socialnämndens bedömning kan nämnden också ta hjälp av barnets inställning i vårdnadsfrågan. Nämnden bör således ta reda på barnets vilja. Socialnämnden bör också utreda huruvida familjehemmet är kapabla att ta över ansvaret om vårdnaden om barnet och uppfylla de krav som ställs i 6 kap. FB. Socialnämnden måste även ta reda på om familjehemmet kommer att arbeta för en god kontakt med de biologiska föräldrarna.

Det är också viktigt att socialnämnden tar hänsyn till flexibilitetsprincipen. Varje insats som socialnämnden överväger i det enskilda fallet måste vara individuellt anpassad efter den enskildes önskemål och behov med beaktande av helhetssynen. Socialnämnden måste undersöka vilken inställning familjehemsföräldrarna har till vårdnadsöverflyttningen, om de anser sig vara villiga att ta detta ansvar. Nämnden behöver dessutom undersöka huruvida de biologiska föräldrarna är villiga att lämna ifrån sig vårdnaden om barnet. Om de biologiska föräldrarna inte är överens om att vårdnaden skall flyttas över kan problem uppstå runt omkring barnet. Socialnämnden måste i dessa fall särskilt utreda vilka konsekvenser detta kan föra med sig. Samförståndslösningar är alltid att föredra.

Det viktiga är att socialnämnden får en helhetssyn över barnets situation. Nämnden bör noga väga skälen för och emot en överflyttning av vårdnaden och ta ställning till huruvida en överflyttning är till barnets bästa och om det bidrar till kontinuitet för barnet. Det är viktigt att barnet inte i onödan riskerar att flyttas från en trygg och invand miljö i familjehemmet. Socialnämnden bör också noga motivera och dokumentera det ställningstagande som nämnden kommer fram till.

Någon vägledning kan socialnämnden tyvärr ej få av tingsrättens domskäl. Av min undersökning av tingsrättsdomar i kapitel 7 framgår att tingsrätten i samtliga fall har valt att inte redogöra för sina domskäl. Tingsrätten har istället valt att enbart hänvisa till de utredningar som socialnämnderna har gjort. Detta gör det än svårare för socialnämnden att veta vad domstolen lägger tyngdpunkten vid i sina bedömningar. Detta bör kritiseras, eftersom det försvårar socialnämndens arbete med att kunna göra fullständiga och tillräckliga undersökningar.

För att socialnämnden skall kunna göra tillräckliga utredningar och därmed kunna väcka talan där det behövs, krävs det att förarbetena till 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU revideras, så att bestämmelserna klarare uttrycker vilka skäl som skall vara för handen. Som rättsläget ser ut idag finns det all anledning att kritisera lagstiftningen. Det faktum att domstolen i sin praktiska tillämpning har valt att vara så fåordig gör inte saken bättre.

8.5 Tolkning av rekvisiten i 6 kap. 8 § FB

På rättsområdet för vårdnadsöverflyttningar råder det idag en brist på förutsägbarhet och därmed en rättsosäkerhet. Denna brist på förutsägbarhet grundar sig bland annat på de otillräckliga förarbetena rörande tillämpningen av 6 kap. 8 § FB. I dagsläget är det inte klarlagt under vilka förutsättningar det kan bli tal om en vårdnadsöverflyttning. Hur rekvisiten i 6 kap. 8 § FB skall tolkas är således oklart. Inte heller av praxis går det att utläsa hur rekvisiten bör tolkas. Detta framgår nedan av analysen av min undersökning i kapitel 8.6. Talan har endast väckts i solklara fall där alla omständigheter talar för en vårdnadsöverflyttning.

Det första rekvisitet, att barnet skall vårdas och fostras i *ett annat enskilt hem än föräldrahemmet*, vållar knappast några tolkningsproblem. Däremot uppstår det frågetecken kring tolkningen av rekvisitet *en stadigvarande vistelse*. Lagstiftaren har inte angett någon absolut tidsgräns för vad som kan anses vara stadigvarande vistelse. I förarbetena betonas att utgångspunkten vid varje placering skall vara återförening med de biologiska föräldrarna. Bara det faktum att ett barn varaktigt vistas hos någon annan kan inte i sig leda till att vårdnaden flyttas över då en återförening kan ta tid. Det betonas vidare att en vårdnadsöverflyttning inte kan komma i fråga i fall där de biologiska föräldrarna har en god och nära kontakt med barnet. Klarlagt är dock att det torde krävas att barnet har bott i familjehemmet i flera år innan det kan bli tal om att överväga överflyttning av den rättsliga vårdnaden. Oklart är dock hur lagstiftaren uppfattar kontakten med de biologiska

föräldrarna och barnets trygghet i familjehemmet. Barnets regelbundna kontakt med de biologiska föräldrarna skulle kunna förhindra att en vårdnadsöverflyttning sker, trots att barnet har vårdats och fostrats i familjehemmet under många år och då barnet har rotat sig i detta hem. Singer är dock av en annan uppfattning. Hon anser att det avgörande bör vara huruvida barnet har kommit att uppfatta familjehemmet som sitt egna hem. Kontakten med de biologiska föräldrarna utgör inte i sig ett hinder för en vårdnadsöverflyttning, men kan komma att ha betydelse vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. Även Davidsson är av den uppfattning att kontakten med de biologiska föräldrarna är utan betydelse vid denna bedömning. Han poängterar att lagtexten i sig och syftet med bestämmelsen endast ger stöd för att regeln skall tillämpas utifrån vad som är uppenbart bäst för barnet. Vägledning kan inte heller fås ur rättspraxis på området. Av min utredning, som jag analyserar nedan, framgår att socialnämnden har valt att väcka talan i solklara fall. Tingsrätten har således inte haft möjlighet att pröva denna fråga. Inte heller HD-fallet NJA 1993 s. 666 kan klargöra detta. Här hade pojken under mycket lång tid vistats i familjehemmet. Han uppfattade familjehemmet som sitt egna hem och uttalade en vilja att få bo kvar i familjen. De biologiska föräldrarna hade dessutom haft en dålig kontakt med pojken under tiden han vistades i familjehemmet.

Rekvisitet *uppenbart bäst för barnet* föranleder en noggrann utredning i varje enskilt fall av socialnämnden. Vad som är bäst för ett barn skiljer sig från individ till individ och från en tid till en annan. Principen om barnets bästa är inte ett fast begrepp utan får bedömas utifrån varje barns individuella behov med vägledning ur 6 kap. FB och Barnkonventionens artikel 6. Även bestämmelsens syfte, att skydda barnets rätt till trygghet och förankring i den miljö där barnet funnit sig till rätta, kan ge vägledning i bedömningen. Också barnets egen inställning skall beaktas.

Ett annat spørsmål där svar saknas är huruvida tillämpningen av bestämmelsen skall vara restriktiv. Av förarbetena till 6 kap. 8 § FB framgår att tillämpningen skall vara restriktiv. Davidsson är även här av en annan uppfattning. Han menar att lagens syfte och innehåll inte ger stöd för denna undantagskaraktär. I och med införandet av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU anser jag att den restriktiva tillämpningen starkt bör ifrågasättas. Skälet till att reglerna tillkom var att lagstiftaren ansåg att 6 kap. 8 § FB tillämpades alltför sällan. Genom att ålägga socialnämnden en skyldighet att överväga vårdnadsöverflyttningar i fall där barn vårdats och fostrats i familjehem i tre år menade lagstiftaren att tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning skulle öka. Detta skulle kunna tolkas så att institutet vårdnadsöverflyttning inte längre skall tillämpas restriktivt.

Av ovan gjorda resonemang framgår det således klart att det råder en brist på förutsägbarhet på detta rättsområde. Istället för att klargöra hur de olika rekvisiten borde tolkas valde lagstiftaren att införa nya bestämmelser som medförde klart uttryckta skyldigheter för socialnämnden att överväga om talan bör väckas rörande vårdnadsöverflyttning i fall där barn vårdats i

familjehem i tre år. Som jag ovan konstaterat förändrade detta egentligen ingenting i den praktiska tillämpningen. Frågetecknen rörande tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning kvarstår. Lagreglerna 6 kap. 8 § FB, 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU är nära sammankopplade. För att socialnämnden skall kunna göra en riktig bedömning och därmed kunna väcka talan i alla de fall där så bör ske, måste tillämpningen av 6 kap. 8 § FB vara tydlig.

Det är också anmärkningsvärt att lagstiftaren vid lagändringen år 2003 inte valde att förtydliga huruvida rättstillämpningen skulle förbli restriktiv eller ej. Kanske beror lagstiftarens beslut på att man i förarbetena inte uttryckligen vill uttala att det nu är möjligt att genomföra tvångsadoptioner. I förarbetena till 6 kap. 8 § FB användes den restriktiva tillämpningen av bestämmelsen som ett motargument till varför det inte skulle kunna bli möjligt med tvångsadoptioner i den svenska rätten vid ett införande av institutet vårdnadsöverflyttning. Skulle lagstiftaren nu klart uttrycka ett godkännande av en vidare tillämpning av bestämmelsen skulle detta medföra att det nu är klart uttryckt att tvångsadoptioner är möjliga enligt svensk rätt. Genom att införa 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU har lagstiftaren istället indirekt kunnat utvidga tillämpningen av 6 kap. 8 § FB, men samtidigt lyckats undvika att i förarbetena klart uttrycka att tvångsadoptioner är möjliga i den svenska rätten idag!

8.6 Den allmänna rättsbildningen

Av den undersökning som socialstyrelsen gjorde i samband med LVU-utredningens betänkande SOU 2000:77 framkom att mycket få vårdnadsöverflyttningar gjordes. De som genomfördes medförde dessutom sällan någon skillnad för barnet i familjehemmet. Vårdnadsöverflyttningen bekräftade endast den rådande situation som barnet befann sig i redan före överflyttningen. Frågan är nu huruvida införandet av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU har påverkat den praktiska tillämpningen av institutet och bidragit till en utökad tillämpning av vårdnadsöverflyttningar. Detta var lagstiftarens vilja vid införandet av bestämmelserna.

Av den undersökning som jag har gjort av domar vid Malmö tingsrätt under perioden 1 januari, 2003 – 30 maj, 2006 kan i stort sett samma konstaterande göras, nämligen att vårdnadsöverflyttningarna endast bekräftade den rådande situation som barnen befann sig i redan före överflyttningarna. Tillämpningen av 6 kap. 8 § FB är fortfarande i praktiken att se som restriktiv. Socialnämnden har under den redovisade tidsperioden valt att väcka talan i endast åtta fall.

Värt att notera är dock det faktum att det för år 2005 och år 2006 var uppe tre mål för avgöranden rörande vårdnadsöverflyttningar under respektive år, medan denna fråga endast kom att prövas en gång per år under år 2003 och år 2004. Detta skulle kunna tolkas som om det skulle kunna röra sig om en ökning av tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning. Jag kan dock inte dra dessa långtgående slutsatser av denna empiriska undersökning. Det

rör sig endast om en marginell ökning och då min undersökning endast är gjord i en mycket liten skala är det inte möjligt att dra dessa slutsatser. Osäkerhetsfaktorerna är alltför många. Det faktum att socialnämnden endast har valt att väcka talan i åtta fall under denna tidsperiod får tolkas på det sättet att det fortfarande råder en restriktiv tillämpning av institutet vårdnadsöverflyttning och någon ökning av tillämpningen har således inte skett.

I samtliga av de mål som varit uppe för prövning har tingsrätten valt att, med hänvisning till socialnämndens utredningar, bifalla yrkandena. Av fallen att döma har socialnämnden valt att endast väcka talan i de fall där utgången har varit solklar. Samtliga barn placerades i familjehem i mycket låg ålder och de hade, vid tiden för socialnämndens undersökningar, under större delen av sina liv bott i dessa hem. Några av barnen hade till och med varit placerade i familjehem i 10 år. I sju av åtta fall var kontakten mellan barnet och föräldrarna mycket sporadisk och tidvis helt bruten. Endast i ett fall hade föräldrarna bibehållit en god kontakt med barnet. Detta var ett fall där pojken blivit placerad i familjehem med stöd av LSS på grund av pojkens svåra handikapp. Den vanligaste orsaken till en dålig kontakt mellan barnet och föräldrarna var föräldrarnas ovilja eller oförmåga att upprätthålla den. I flera fall uttalade barnen att de kände en sådan samhörighet med familjehemsföräldrarna att de såg dessa som sina föräldrar. I vissa fall uttalade barnen en stark vilja att få tillhöra familjehemmen. I fem av åtta fall samtyckte de biologiska föräldrarna till att vårdnaden skulle flyttas över till familjehemsföräldrarna. I samtliga fall förklarade familjehemsföräldrarna sig villiga att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare.

Av denna genomgång framgår det att samtliga omständigheter i målen visar att det är uppenbart bäst för barnen att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. Inga omständigheter tyder på motsatsen. Socialnämnden har således valt att vara restriktiva i sin tillämpning och endast valt att väcka talan i dessa ”säkra fall”. Då det endast är socialnämnden som väcker talan i dessa mål innebär detta att tingsrätten inte kommer att få pröva frågan om vårdnadsöverflyttningar i alla de fall där detta egentligen borde ske.

Vidare kan konstateras att det i större delen av dessa fall rör sig om föräldrar som, vid målens avgöranden, fortfarande var oförmögna att ta hand om sina barn. Trots detta har socialnämnden valt att väcka talan om vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § FB. Enligt denna bestämmelse kan vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna oavsett föräldrarnas förmåga att ta hand om sina barn, under förutsättning att övriga rekvisit i bestämmelsen är uppfyllda. Socialnämnden väljer således hellre att tillämpa 6 kap. 8 § FB framför 6 kap. 7 § FB. Bestämmelsen 6 kap. 7 § FB stadgar att om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vården. Socialnämnden undgår därmed att

genomföra mycket omfattande undersökningar huruvida föräldrarna är oförmögna att ta hand om sina barn och om detta medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling.

Jag vill här också kommentera tingsrättens bedömningar. Tingsrätten redogör i domarna endast mycket kortfattat för de omständigheter som ligger till grund för domstolens beslut. I vissa mål redovisas inte ens några domskäl, utan tingsrätten har istället valt att hänvisa tillbaka till de utredningar som socialnämnden har gjort i fallen. Detta bör kritiseras. I och med detta är det svårt för socialnämnden att avgöra hur tingsrätten egentligen värderar de olika omständigheterna i fallen. Nämnden kan således inte ta hjälp av tingsrättens praxis för att på ett bättre sätt kunna avgöra i vilka fall nämnden bör väcka talan. Socialnämnden har därmed en sämre möjlighet att bedöma och göra avvägningar när talan om vårdnadsöverflyttningar bör väckas.

Som jag tidigare har konstaterat råder det en brist på förutsägbarhet på detta rättsområde. Detta blir ännu tydligare när socialnämnden väljer att endast väcka talan i solklara fall och då domstolen väljer att inte redovisa sina domskäl. Denna brist på förutsägbarhet leder till en rättsosäkerhet på området. Rättsosäkerheten ligger i att vi inte klart vet under vilka förutsättningar socialnämnden kommer att väcka talan och då vi inte kan förutse under vilka omständigheter domstolen är beredd att flytta över vårdnaden. Detta är inte acceptabelt. Allmänheten måste kunna veta hur domstolen kommer att döma i ett specifikt fall när vissa förutsättningar är för handen. Eftersom det endast är socialnämnden som kan väcka talan i dessa mål är det ytterst viktigt att nämnden väcker talan i de fall där detta bör ske, så att tingsrätten kan avgöra målen. Med hänvisning till både bristfälliga förarbeten och det som framkommit av min undersökning kan följande slutsats dras, nämligen att det idag råder en osäkerhet hos socialnämnden när den bör väcka talan. Lagändringarna som gjordes år 2003 har inte bidragit till att utreda dessa oklarheter.

Det är ytterst viktigt att det inte föreligger en rättsosäkerhet på detta område. Ett omhändertagande av ett barn och en därefter påföljande vårdnadsöverflyttning är ett ingrepp i barnets privat- och familjeliv. Detta är en myndighetsutövning som påverkar den enskilde individen, i detta fall det försvarslösa barnet! Det är därför ytterst viktigt att det finns en förutsägbarhet i dessa fall.

8.7 Möjliga orsaker till den fortsatta restriktiva tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning

Hur kommer det sig då att institutet vårdnadsöverflyttning inte tillämpas i den omfattning som lagstiftaren önskar? De orsaker som har angivits har varit socialnämndens rädsla för att kontakten mellan de biologiska föräldrarna och barnet skall upphöra helt i och med en

vårdnadsöverflyttning och att socialnämnden inte på förhand vill döma ut föräldrarna som vårdnadshavare. Socialnämnden har också varit rädd för att få avslag i domstol. Okunskap har också nämnts som en orsak.

Jag tror att anledningarna är betydligt fler. En orsak skulle kunna vara att många som arbetar med dessa frågor fortfarande är av den åsikten att institutet vårdnadsöverflyttning inte är förenligt med principen om återförening. Detta skulle kunna medföra att den första bedömning som socialnämnden genomför, för att kunna avgöra huruvida nämnden skall väcka talan, görs alltför snäv. Fall där talan egentligen borde ha väckts undgår därmed en rättslig prövning. Även det faktum att tvångsadoptioner rent lagtekniskt sett har blivit möjliga att genomföra efter införandet av 6 kap. 8 § FB skulle kunna påverka tillämpningen i en restriktiv riktning.

En annan trolig orsak till att tillämpningen av institutet vårdnadsöverflyttning fortsätter att vara restriktiv skulle kunna vara den oklara regleringen. Det är oklart när förutsättningarna är sådana att de överrensstämmer med rekvisiten i 6 kap. 8 § FB. Frågan om bestämmelsen skall tillämpas restriktivt orsakar också oklarheter. Socialnämnden ställs därmed inför problem vid sin tillämpning av 6 kap. 8 § 2 st. SoL och 13 § 4 st. LVU. I och med detta väcker socialnämnden inte talan i alla de fall där de borde. Socialnämndens okunskap om tillämpningen av bestämmelsen leder således till att regleringen inte tillämpas i den utsträckning som den borde.

En annan möjlig anledning till den restriktiva tillämpningen skulle kunna vara att socialnämnden känner en frustration över att nämnden inte kan göra fortsatta uppföljningar vid en vårdnadsöverflyttning. Ärendet anses i dessa fall vara avslutat. Den enda chansen för socialnämnden att få behålla kontakten med dessa familjer är om familjehemmet är bosatt inom samma kommun och är berättigat till stödåtgärder fristående från det ursprungliga ärendet. I de fall där familjehemmet är bosatt utanför placeringskommunen försvinner helt insynen i barnens nya situation. Nya hjälpinsatser kan endast erhållas från den nya vistelsekommunen och den hjälp som eventuellt blir aktuell ges oberoende av barnets tidigare placering i familjehem.

Ett exempel ska få skildra en tänkbar konsekvens som kan uppstå vid en vårdnadsöverflyttning. Skulle de biologiska föräldrarna motsätta sig en överflyttning av vårdnaden skulle det med stor sannolikhet medföra problem i kontakten mellan barnets familjehem och de biologiska föräldrarna. I och med en vårdnadsöverflyttning har inte familjehemmet någon möjlighet att få hjälp i sin kontakt med de biologiska föräldrarna från placeringskommunen. De får istället vända sig till vistelsekommunen och be om hjälp med att få bistånd enligt 5 kap. 1 § SoL. Familjehemmet står således ensamt kvar och skall klara av att ta ansvar för barnet och att se till att umgänget med de biologiska föräldrarna fungerar. Därmed finns en rädsla hos socialnämnden, men också hos familjehemsföräldrarna att flytta över vårdnaden. Med hänvisning till detta argument kan jag tänka mig att socialnämnden i vissa fall där nämnden egentligen skall väcka talan väljer att inte göra detta på

grund av osäkra framtidsförhållanden. Det kan också vara så att familjehemsföräldrarna inte vill ta på sig vårdnadsansvaret när familjehemmet riskerar att förlora allt det tidigare stöd som familjen har erhållit. Att en vårdnadsöverflyttning resulterar i ett förlorat stöd från de tjänstemän som har följt barnet och familjehemmet i många år torde motverka många vårdnadsöverflyttningar. Dessa konsekvenser står även i strid med kontinuitetsprincipen. Enligt denna princip skall den enskilde ha möjlighet att hålla kontakten med samma socialarbetare även om behandlingsformerna växlar.

9 Avslutande kommentarer

Det finns barn som får illa och som inte kan vårdas och fostras av sina föräldrar. Dessa barn har samma rättigheter som andra barn och samhället har således en skyldighet att tillförsäkra dem en rätt till trygghet, tillhörighet och identitet. Hur detta skall gå till har varit en omdiskuterad fråga och någon enkel lösning har inte funnits.

Grundprincipen i den svenska rätten har länge varit att barn som omhändertags skall återförenas med sina biologiska föräldrar. Denna grundsyn behöver inte nödvändigtvis stå i strid med institutet vårdnadsöverflyttning. Grundprincipen att barnet skall återföras till de biologiska föräldrarna måste få finnas kvar, då barnet har en rätt att bli vårdat och fostrat av sina föräldrar. En familj för livet har barnet säkrast hos sina biologiska föräldrar. Denna grundsyn måste dock kompletteras. Vi måste i dagens samhälle inse och förstå att det finns barn som inte kan vårdas och fostras av sina föräldrar och att det i vissa fall är till barnets bästa att barnet vårdas hos andra. Samhället måste ta sitt ansvar! Införandet av institutet vårdnadsöverflyttning var ett försök till detta. Här togs ett steg i rätt riktning för att kunna genomsyra den sociala barnvården med ett barnperspektiv.

En fråga som vi bör ställa oss i dessa sammanhang är huruvida vi, i en rättsstat som Sverige, bör ha en reglering som faktiskt möjliggör tvångsadoptioner. Det är idag teoretiskt möjligt att adoptera barn mot de biologiska föräldrarnas vilja. Kanske är detta anledningen till varför lagstiftaren har valt att endast i korta ordalag redovisa hur tillämpningen och tolkningen av bestämmelserna på området skall ske.

Av vad som framgår av detta arbete finns det många frågor som i dagsläget tyvärr saknar svar. Det är viktigt att debatten kring institutet vårdnadsöverflyttning fortsätter och att lagstiftaren inom en snar framtid väljer att ta ställning i tolkningsfrågorna och frågan rörande den restriktiva tillämpningen. Förarbetena till bestämmelserna är alltför fåordiga och ogenomtänkta. Dessa skulle behöva om- och genomarbetas för att öka förutsägbarheten och därmed säkerställa rättssäkerheten för dessa barn. Rättsläget för barn som är placerade i familjehem i dagens Sverige är inte acceptabelt i ett barnperspektiv.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- Bet. 1982/83:LU17, Lagutskottets betänkande om vårdnad och umgänge m.m.
- Bet. 2002/03:SoU15, Socialutskottets betänkande, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
- Prop. 1924:150, Regeringens proposition med förslag till lag om samhällets barnavård m.m.
- Prop. 1960:10, Regeringens proposition med förslag till lag om samhällets vård av barn och ungdom (barnavårdslag) m.m.
- Prop. 1979/80:1, Regeringens proposition om socialtjänsten, del A.
- Prop. 1981/82:168, Regeringens proposition om vårdnad och umgänge m.m.
- Prop. 1989/90:28, Regeringens proposition om vård i vissa fall av barn och ungdomar.
- Prop. 1989/90:107, Regeringens proposition om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.
- Prop. 1996/97:124, Regeringens proposition om ändring i socialtjänstlagen.
- Prop. 1997/98:7, Regeringens proposition om vårdnad, boende och umgänge.
- Prop. 1997/98:182, Regeringens proposition om strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.
- Prop. 2000/01:80, Regeringens proposition om ny socialtjänstlag m.m.
- Prop. 2002/03:53, Regeringens proposition om stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
- SOU 1979:63, Barnets rätt 2, Om föräldransvar m.m., Delbetänkande av utredningen om barnens rätt.

- SOU 1994:139, Ny socialtjänstlag, Huvudbetänkande av Socialtjänstkommittén.
- SOU 1996:115, Barnkonventionen och utlänningslagen, Delrapport av Barnkommittén.
- SOU 1997:116, Barnets bästa i främsta rummet, FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige, Barnkommitténs huvudbetänkande.
- SOU 2000:77, Omhändertagen, Samhällets ansvar för utsatta barn och unga, Betänkande av LVU-utredningen.
- SOU 2005:81, Källan till en chans, Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården, Betänkande av Sociala barn- och ungdomskommittén.

Litteratur

Bergstrand, Bengt-Olof, *Den nya socialtjänstlagen*, Bokförlaget Kommunlitteratur, Falköping 2004.

Bucht, Siw-Inger, *Frivilliga omhändertaganden av barn*, Institutionen för Socialt arbete Umeås universitet, Umeå 1997.

Ewerlöf, Göran, Sverne, Tor, Singer, Anna, *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, 5:e uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2004.

Hodgkin, Rachel, Newell, Peter, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, (prepared for UNICEF), Fully revised edition, United Nations Children's Fund, Geneva 2002. (ISBN 92-806-3782-2)

Linderot, Sofia, *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan, en studie kring familjehemsplaceringar – lagstiftning, attityder, och handläggning inom socialtjänsten*, Meddelanden från Socialhögskolan 2006:1, Socialhögskolan, Lund 2006.

Mattsson, Titti, *Barnet och rättsprocessen, Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*, Juristförlaget i Lund, Lund 2002.

Nordin, Håkan, *Permanent eller tillfälliga placeringar? Om lag och verklighet vid flyttningsförbudsbestämmelsens tillämpning*, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete, Stockholm 2003.

Norström, Carl, Thunved, Anders, *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2006*, 19:e uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2006.

Schiratzki, Johanna, *Vårdnad och vårdnadstvister*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1997.

Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2000.

Sjösten, Mats, *Vårdnad, boende och umgänge*, 2:a uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2003.

Svenska Kommunförbundet, Erman, Margareta, *Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar*, Stockholm 2003.

Walin, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldralken, En kommentar. Del I, 1-13 kap.*, Norstedts Juridik AB, Göteborg 2001.

Rapporter och allmänna råd

Riksdagens revisorer, *Familjehemsvården*, rapport 2001/02:16.

Socialstyrelsen, *Barn och unga – insatser år 2004*, statistik socialtjänst 2005:8.

Socialstyrelsen, *Prevalens av långa vårdtider m.m. bland barn som placerats i dygnsvård – en kohortstudie*, 2000-04-19.

SOSFS 1997:15 (S), Socialstyrelsens allmänna råd, *Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

Artiklar och skrivelser

Bergfors, Nina, *Vårdnadsöverflyttning till familjehem*, Socialförvaltningen i Lund, Avdelningen för barn och familj.

Davidsson, Rolf, *Sveket mot familjehemsbarnen*, SvJT 1993 s. 878-891.

Hollander, Anna, *Lagens konstruktion underlättar inte tolkningen av barnets bästa. En studie av barnets rättsliga ställning i Socialtjänstlagen (SoL) och i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)*, Socionomen 2005;4 s. 44-49.

Rejmer, Annika, *Barnperspektiv och barnets bästa i tingsrätts handläggningar av vårdnadstvister*, SvJT 2002 s. 138-156.

Wetter, Ilse, *Vårdnadsöverflyttningar enligt 6 kap. 8 § föräldralken*, Socionomen 2002;1 s. 55-57.

Rättsfallsförteckning

Domar från Malmö tingsrätt

T 5603-03

T 1451-04

T 3361-05

T 4048-05

T 4053-05

T 5911-05

T 6677-05

T 8262-05

HD-domar

NJA 1993 s. 666

Regeringsrättens domar

RA 83 2:87 I

RA 1995 ref 38